

Tryghed i Danmark før og under coronakrisen

TRYGHEDSMÅLING 2019-20

Andersen, Jacob; Hede, Anders; Andersen, Jørgen Goul

Publication date:
2020

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Andersen, J., Hede, A., & Andersen, J. G. (2020). *Tryghed i Danmark før og under coronakrisen: TRYGHEDSMÅLING 2019-20*. TrygFonden.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Tryghed i Danmark før og under coronakrisen

Af Jacob Andersen, Anders Hede og Jørgen Goul Andersen

Forord

Tryghed i en utryg tid

Denne tryghedsmåling er speciel. Den er gennemført mellem maj 2019 og maj 2020 og viser således tryghedsbilledet både før og efter udbruddet af corona-pandemien.

Målingerne er foretaget regelmæssigt siden 2004, og giver derfor mulighed for at spotte langtidstendenserne.

Pandemien betyder bl.a., at det er lettest at spotte tendenser bagud. Da befolkningen blev interviewet til undersøgelsen første gang i sommeren 2019, var risikoen for dødelige pandemier en sag for specialister. Året efter overskyggede følgerne af sygdommen alt - fra kurserne på børsen til samtalerne rundt om landets spiseborde.

Analysen viser, at danskernes tryghed samlet set ligger stabilt over perioden, men at de forhold, der styrker og svækker befolkningens tryghed har ændret sig under corona-krisen. Flere er blevet utrygge for at miste jobbet eller for sygdom i familien. Til gengæld er danskerne blevet mindre utrygge for kriminalitet over en bred kam. En anden positiv konklusion er, at der er en markant højere tillid til samfundets vigtige institutioner, domstole, politi, kommuner, folketing og regering.

Hvor dybt sygdommen og alle dens følger kommer til at påvirke (verdens-)samfundet, vil vi ikke spå om. Men den kommer naturligvis ikke til at udrydde alle de utrygheder, der har gnavet i årevis. Social marginalisering, sex-overgreb, internet-trolde og klimatrusler, fortjener fortsat opmærksomhed og får det på de følgende sider.

Rie Odsbjerg Werner
Direktør i TrygFonden

Indholdsfortegnelse

Del 1: Hovedtendenserne

Kapitel 1	Trygheden i Danmark før COVID-19	5
	Trods opsvinget: Utrygheden falder ikke. Særlig blandt de unge og blandt ufaglærte mænd har utrygheden bidt sig fast.	
Kapitel 2	Den usikre økonomi	22
	Flere er blevet nervøse for om deres helbred kan holde til hele arbejdslivet. Over halvdelen i ressourceforløb er økonomisk utrygge. En tryk økonomi er central for livstilfredsheden.	
Kapitel 3	Tryghed og frihed	36
	Det betyder noget for trygheden at opleve, at man selv sidder i førersædet. Men hvor meget?	

Det vi ved om tryghed

43

Del 2: Den fysiske utryghed

Kapitel 4	Har vi fået mere vold og voldsutryghed?	47
	Utrygheden for overfald var højere i 2019 end ved sidste måling i 2017. Der var også en vækst i antallet af voldtildfælde. Var det en tendens eller et tilfældigt udsving?	
Kapitel 5	Utryk for indbrud	52
	Hvorfor er så mange utrygge for indbrud, når antallet faktisk falder? Hvad betyder erfaring med tyveri og oplevelsen af at bo i et udsat område? Hvilke følelser udløser indbrud egentlig?	
Kapitel 6	Intimzonens utrygge grænser	63
	Hver tiende kvinde har haft en #MeToo-oplevelse. De rammer især kvinder i yderlige positioner. Halvdelen vil ændre voldtægtsparagraffen, men kun hver fjerde tror, at det afskrækker mændene.	

Del 3: Det urovækkende

Kapitel 7	Større og mindre bekymringer	75
	Grønne bekymringer fylder mere end bekymring for velfærd. Markant færre bekymrede for terror. 56 pct. tvivler på USA som allieret.	
Kapitel 8	Danskernes medie billeder	86
	Medierne er generelt gode til at ramme befolkningen oplevelse af vigtigt og uvigtigt, men de unge har et helt andet billede.	
Kapitel 9	Ytringsryghed på internettet	94
	Flere er blevet opmærksomme på nettets skyggesider. Netdebatten inkluderer nogle og ekskluderer andre. Debatten er heldigvis bedre end sit rygte.	

Del 4: Reparationsbehov

Kapitel 10	Er stress den nye folkeutryghed?	107
	Hver fjerde frygter at gå ned med stress og hver femte har været syg af stress i løbet af de sidste fem år.	
Kapitel 11	Den nære korruption	120
	Ca. hver femte oplyser, at de har personligt kendskab til eksempler, hvor kommunalpolitikere har misbrugt deres stilling til egen vinding.	
Kapitel 12	Samfundets orden – og ordensmagten	128
	Vi er blevet lidt mindre kritiske men ønsket om bedre service fra politiet i dagligdagen er stort og usvækket.	

Del 5: Midt i en coronatid

Kapitel 13	Afstand og sammenhold i krisens uge 10	137
	Bedre sundhedstal, politisk tøbrud og klemte erhvervsinteresser var ikke nok til at løfte krisestemningen.	
Kapitel 14	COVID-19 i det store billede	146
	Der blev vendt op og ned på vores bekymringer, da epidemien ramte Danmark, men ti uger inde i krisen var kun et fåtal blevet rigtig utrygge.	

Bilag

Bilag 1	Sådan har vi lavet Tryghedsmåling 2019-20	166
Bilag 2	Samfundsbekymringer 2013-2020	170

Del 1

Hovedtendenserne

Kapitel 1

Trygheden i Danmark før COVID-19

Der skal meget til, før vi føler os trygge. Stabile indtægter, gode relationer til andre, godt helbred, selvbestemmelse, ressourcer til værre tider, tillid til egne evner, fredelige og retfærdige samfundsforhold osv. Alt sammen er tråde i det væv, som holder tilværelsen på plads, så vi kan gå i seng om aftenen uden at frygte morgendagen.

Derfor skal der heller ikke nødvendigvis så meget til for at undergrave trygheden. Falder trygheden i samfundet, kan det skyldes nogle få gennemgribende forandringer – kriser, krige, epidemier. Det kan også være følger af mange små udviklingstendenser, der kun rammer dele af befolkningen.

I dette kapitel ser vi først på de helt overordnede tendenser, og på nogle af de grupper, der især er påvirket af dem. Vi interesserer os både for ændringerne siden Tryghedsmålingen i 2017 og frem til 2019, men også for de længere linjer bagud. I kapitel 14 ser vi på, hvordan tendenserne udviklede sig efter at coronaepidemien nåede til Danmark i foråret 2020.

De følgende afsnit belyser de overordnede tal, herunder hvordan tryghed og utryghed fordeler sig i forskellige befolkningsgrupper. Dernæst ser vi på, hvordan den generelle tryghed hænger sammen med utryghedsskabende faktorer – som f.eks. frygten for overfald eller for ledighed – og prøver at matche dem med de grupper, som er særligt utrygge. Til sidst sammenfatter vi vores konklusioner om, hvorfor trygheden udviklede sig som den gjorde frem til 2019.

Opsvinget, der udeblev

Danmark har i mange år været et af de tryggeste lande på kloden, men tendensen har generelt været nedadgående siden TrygFonden første måling i 2004.

Da vi undersøgte udviklingen i befolkningens tryghed I 2017, troede vi, at nedgangskurven endelig var knækket. Vi formodede, at finanskrisen var den store

gennemgående forklaring på faldet fra 2009 og frem, fordi den påvirkede flere hundrede tusind menneskers liv og livsudsigter.

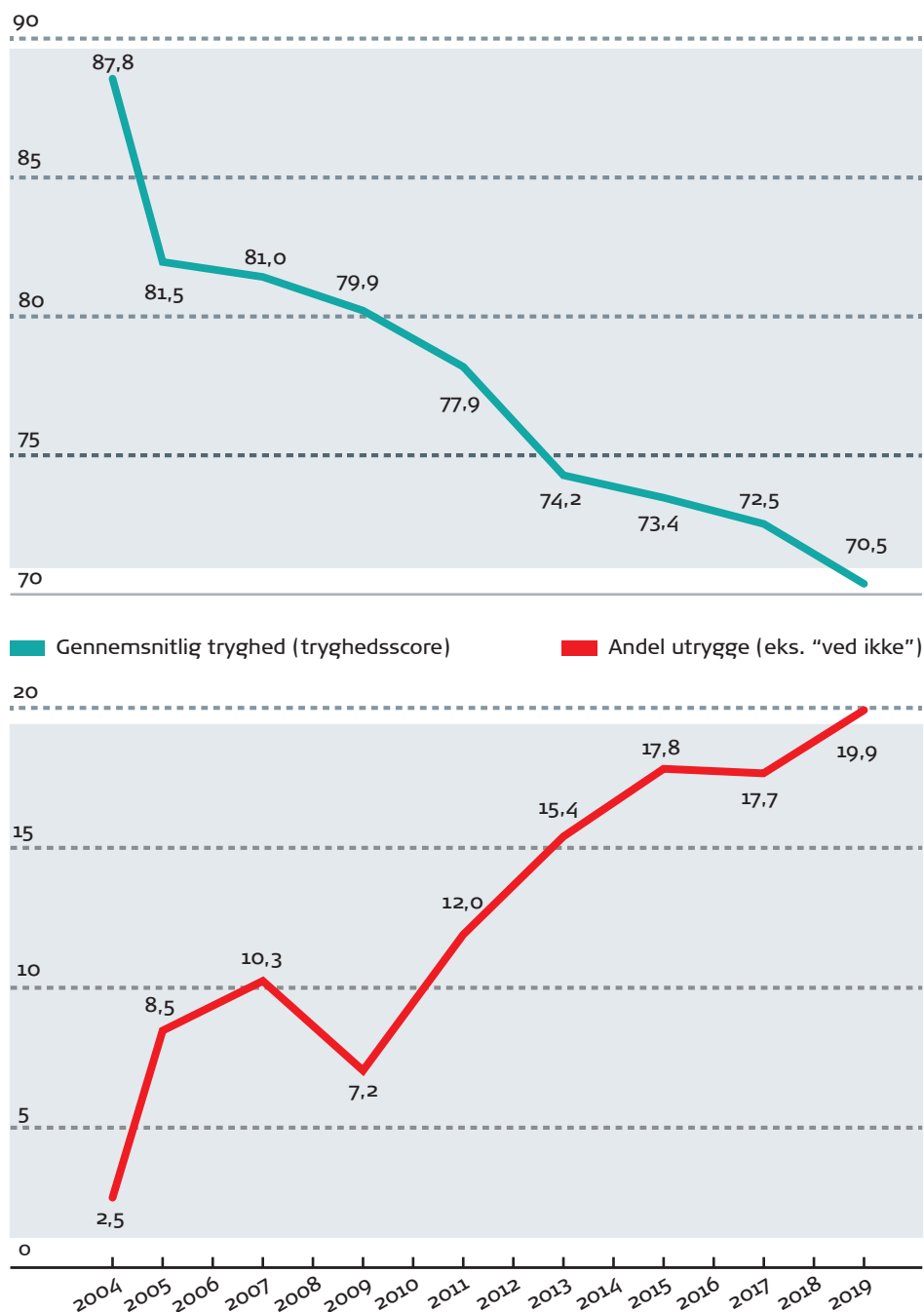
Derfor regnede vi også med, at trygheden ville vokse igen, da det store flertal fik krisen på afstand. Det var dog ikke, hvad vi fandt i Tryghedsmåling 2017. De gode tider kunne kun lige akkurat spores i tallene, og rapporten konkluderede, at ”op-svinget i trygheden lader vente på sig.”

Sådan måler vi

Gennem hele denne Tryghedsmåling 2019-20 bruger vi to enkle mål for trygheden, tryghedsscoren og ”andel utrygge”. Svarpersonerne er blevet bedt om at angive hvor trygge hhv. utrygge, de føler sig i hverdagen på en skala fra 1-7. Skalaens punkt 1 svarer til ”Jeg føler mig grundlæggende tryk i min hverdag, mens punkt 7 svarer til ”Jeg føler mig grundlæggende utryk i min hverdag”. Denne 7-punkts skala omregner vi til en skala fra 0-100, hvor skalaens punkt 1 sættes lig med 100. Gennemsnittet omregner vi til et indekstal, som vi kalder tryghedsscoren. Jo tættere på 100 en given gruppe i undersøgelsen er, jo mere tryk er gruppen. Tryghedsscoren sammenfatter altså hele gruppens svar i et enkelt tal, og det er bl.a. nyttigt, når vi sammenligner tryk på tværs af grupper. Den anden målestok, vi anvender, ”andel utrygge”, er den procentandel i en bestemt gruppe, der svarede 5, 6 eller 7 på svarskalaen. De, der svarer ”ved ikke” på dette spørgsmål, er holdt uden for analysen og indgår ikke i antallet af svarpersoner.

Samme billede så vi stadig i 2019 endda med en forsigtig pil nedad – se figur 1.1.

Figur 1.1 – Trygheden siver

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20 OG TIDLIGERE TRYGHEDSMÅLINGER

Spørgsmål: Her kommer først nogle spørgsmål der handler om, hvor tryk eller utryk du føler dig. På en skala fra 1 til 7, hvor 1 er "Jeg føler mig grundlæggende tryk i min hverdag", og hvor 7 er "Jeg føler mig grundlæggende utryk i min hverdag", hvor tryk føler du dig så? 18-65-årige ¹. Om usikkerheden i tal og tendenser se tekstboksen.

Figuren viser øverst, hvor trykke folk i Danmark føler sig i gennemsnit (tryghedsscoren), og hvordan tryghedsscoren har udviklet sig siden den første Tryghedsmåling for 15 år siden ². Nederst vises udviklingen i andelen, der føler sig egentligt utrykke i Tryghedsmåling 2019.

Andelen af *utrygge* steg markant fra 8,5 pct. af de 18-65-årige i 2005² til **19,9 pct.** i 2019. Faldet i tryghedsscoren (den gennemsnitlige tryghed) var også markant – fra 81,5 i 2005 til 70,5 i 2019. Andelen, der følte sig *fuldstændigt* trygge, udgjorde over halvdelen af de 18-65-årige for 15 år tilbage. I 2019 gjaldt det færre end en tredjedel – 30 pct.

Sammenlignet med 2017 fik vi lidt flere utrygge. Vi antager, at Tryghedsmålingens tal overdriver utrygheden med nogle procent på grund af en bias i stikprøven, men tendensen er der ikke grund til at sætte spørgsmålstegn ved.

Det er nærliggende at forklare tendensen i tallene med finanskrisen, men udviklingen kan tydeligvis ikke forklares med økonomiske konjunkturer alene.

Det bliver tydeligt, når man ser på den forskellige udvikling i forskellige samfundsgrupper.

Tryghedens køn, alder og klasse

I årene frem til 2009 var der meget små forskelle på *aldersgrupperne*. I målingerne siden er navnlig de yngre blevet mere utrygge. Andelen af utrygge i aldersgrupperne op til 39 år lå typisk på den rigtige side af 10 pct. i målingerne før 2009. Siden er procenttallene gradvis vokset, så disse aldersgrupper har flere utrygge end befolkningens gennemsnit og en tryghedsscore, der er ca. fem pct. *lavere* end aldersgrupperne mellem 40 og 65.

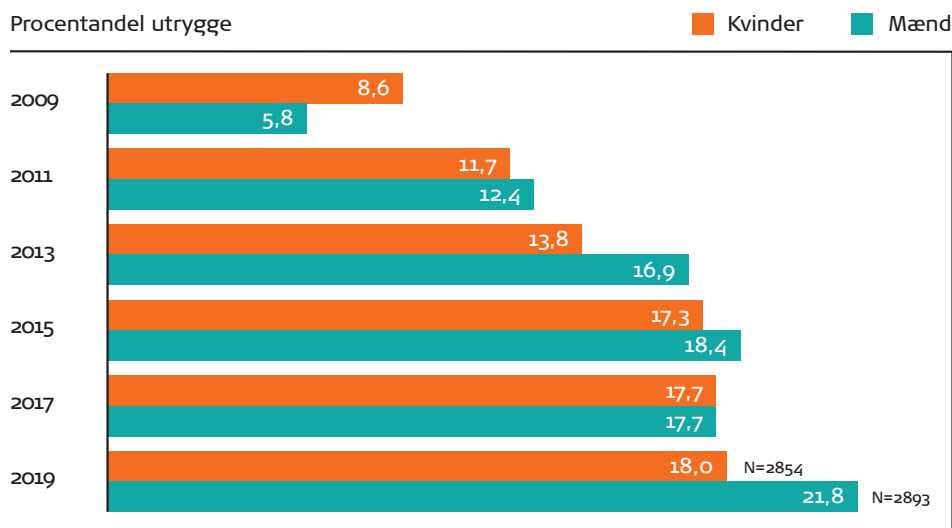
Blandt de ældre er tryghedsscoren også faldet, men det skyldes (næsten) ikke, at flere af de ældre er blevet rigtigt utrygge. Til gengæld er færre af dem stadig helt trygge³.

Kønsforskellen svinger en del fra måling til måling⁴. I 2004 og 2009 var der – uanset hvordan vi gør det op – signifikant større utryghed blandt kvinder, jf. figur 1.2.

Kvindernes voksende utryghed frem til 2009 har vi tidligere tolket som en reaktion på den voldsomme stigning i antallet af indbrud i disse år. Mændenes faldende tryghed efter 2009 blev derimod tolket som en kriseeffekt, hvor krisen i første omgang ramte beskæftigelsen i mandefag og mændenes ledighed voksede mest. Denne kønsforskel skrumpede da også fra 2013 til 2015 og var væk i 2017.

Men i 2019 fandt vi den største kønsforskel, der er registreret hidtil – mere end hver femte mand var almindeligt utryg selv på toppen af højkonjunkturen! Målt på tryghedsscoren var forskellen dog mindre: Kvinderne fik en score på 72,7 mod mændenes 70,4, så den øgede utryghed samlede sig hos nogle særligt utrygge grupper af mænd.

Figur 1.2 – Utrygge mænd

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20 OG TIDLIGERE TRYGHEDSMÅLINGER

Spørgsmål og opgørelsesform som i figur 1.1

I 2009 var der markant flere utrygge kvinder end mænd, men det skiftede i 2011 og i 2019 er overvægten af utrygge mænd markant.

Ser man på de store **erhvervsgrupper** i befolkningen tog forskellen i tryghed taget lidt til. Andelen af utrygge blandt ufaglærte i job voksede fra 18 pct. i 2017 til 21 pct. i Tryghedsmåling 2019, dvs. som gennemsnittet for danske mænd. Den bedst stillede gruppe var som altid de højere funktionærer, hvor det sammenlignelige tal faldt en smule til 15 pct. Forskellen mellem trygheden hos hele gruppen af ufaglærte i job og højere funktionærer var synlig, og den var vokset lidt, men set på gruppeniveau var den forholdsvis beskeden.

I gruppen af selvstændige voksede andelen af utrygge til gengæld til hele 24 pct. – altså hver fjerde. Stikprøven er dog ikke så stor, så tallene kan fluktuere en del fra måling til måling. Langtidstendensen er der dog ingen tvivl om: Det er blevet relativt mere utrygt at være selvstændig end at være f.eks. funktionær.

Når vi kombinerer køn og klasse var forskellene blevet større i sommeren 2019 – kønsforskellen i tryghed var langt fra den samme i de store erhvervsgrupper. Blandt højere funktionærer i 30'erne var mænd og kvinder lige (lidt) utrygge. Hos de faglærte i job og de lavere funktionærer var kønsforskellen 2-3 procentpoint i kvindernes favør. Men blandt mændene i ufaglærte job fandt vi 26 pct. utrygge mod kun 15 pct. blandt kvinderne. Samme mønster kunne findes i lidt svagere udgave blandt de studerende. Andelen af utrygge, mandlige studerende var 21 pct. mod 15 pct. af de kvindelige medstuderende.

Hvor trygge er vi ved tal og tendenser?

Der er en vis usikkerhed forbundet med nogle af Tryghedsmålingens tal. Generelt kan niveauet i visse spørgsmål godt ligge nogle procent højere eller lavere blandt svarpersonerne end i befolkningen, mens udviklingstendenser og sammenhænge normalt kan fastslås med stor sikkerhed.

Niveau-usikkerheden er ikke et særligt problem for tryghedsmålingerne, men et vilkår for alle surveyundersøgelser, idet forskellige indsamlingsmetoder giver forskellige bias. Men da disse normalt er de samme over tid, kan man sammenligne med temmelig stor sikkerhed inden for det samme design af indsamlingsmetode.

Tryghedsmålingerne ligger antagelig i den høje ende når det gælder andelen af utrygge, sammenlignet med det, man ville opnå med andre indsamlingsmetoder. Vi kan se, at vore svarpersoner gennemsnitligt vurderer deres helbred lidt dårligere, end det fremgår af den nationale sundhedsprofil.

Til gengæld må vi antage, at ingen befolkningsrepræsentative indsamlingsmetoder er repræsentative for nogle af samfundets allermest utrygge, som hjemløse, stofmisbrugere, de svageste kontanthjælpsmodtagere, alvorligt syge (herunder psykisk syge), visse grupper af ældre mm. Skal disse grupper dækkes ind, kræver det normalt specialdesignede undersøgelser. Vi kommer dog i kraft af de store stikprøver tættere på en række grupper i "udkanten" af gennemsnitsbefolkningen end de fleste undersøgelser, fx kontanthjælpsmodtagere.

Hertil kommer naturligvis almindelig stikprøveusikkerhed. Vi kan heller ikke erklære med fuld sikkerhed, at andelen af utrygge rent faktisk er steget i befolkningen siden 2017, men der er ikke fornuftig tvivl om, at vi ikke har oplevet det fald som gode tider ellers skulle bringe med sig. Det er ligeledes klippefast, at utrygheden har været stigende over de 15 år, vi har målt på det. Det er også hævet over tvivl, at uaglærte og yngre er mindre trygge i gennemsnit end højere funktionærer og ældre, og at der er statistisk sammenhæng mellem tryghed og f.eks. alder og helbred.

Vi har bl.a. forsøgt at vurdere betydningen af usikkerheden i stikprøven ved at gennemføre flere spørgerunder med forskellige indsamlingsmetoder. Vi vil løbende igennem Tryghedsmåling 2019 gøre opmærksom på, hvor denne usikkerhed kan have andet end marginal betydning for konklusionerne. Det gælder fremfor alt i kapitel 2 og 4. Vi vil ligeledes oplyse om betydningen af spørgeformuleringer og andet, der kan tænkes at farve tallene undervejs.

Se også Bilag 1: Sådan har vi lavet Tryghedsmåling 2019-20.

De kortuddannede

En anden måde at se udviklingen blandt ufaglærte på er at undersøge trygheden hos dem, der ikke har en erhvervsuddannelse. Her medtager vi ikke kun ufaglærte i job (som ovenfor), men også dem der er udenfor arbejdsmarkedet midlertidigt eller permanent.

Det er en gruppe, der har givet anledning til bekymret fokus i de senere år. Et vigtigt bidrag kom fra Det Økonomiske Råd (DØR) i 2018, der sammenfattede egne studier i danske registre med en gennemgang af forskningslitteraturen på området. Ufaglærte i DØRs analyser defineres som dem, der ikke har en registreret fuldført uddannelse over grundskoleniveau.

Analysen viser at det mærkbare fald i personer på overførselsindkomst, som vi har set efter finanskrisen, er gået helt uden om de kortuddannede mænd. Her har andelen af langvarigt offentligt forsørgede tværtimod været støt stigende lige siden årtusindeskiftet. Andelen på førtidspension er steget med knap 50 pct. fra 13 pct. i 2000 til 19 pct. i 2016. Desuden er andelen af personer i fleksjob steget fra omtrent ingenting til fem procentpoint i samme periode. Fleksjob er i nogen grad et alternativ til førtidspension.

DØRs analyser viser, at forklaringen er sammensat. Teknologi og globalisering har fjernet ufaglærte job, og konkurrencen om dem er blevet hårdere – bl.a. fra mellemuddannede og tilflyttere fra udlandet. Samtidig er det i dag under fem pct. af de unge, der ikke får én eller anden uddannelse ud over grundskolen, selvom en del først fuldfører uddannelsen henimod slutningen af tyverne. Tilgangen til gruppen kommer altså i høj grad fra nogle, som faldt igennem ungdomsuddannelsessystemets stadig mere finmaskede sigte.

Ifølge DØR har forholdsvis mange i gruppen sociale, kognitive og/eller helbreds-mæssige problemer, som er mere sjældne hos flertallet. Det har i mange tilfælde vidtgående følger for deres liv og muligheder. DØR nævner f.eks., at lidt flere end halvdelen af de 30-39-årige i denne gruppe er enlige – mod halvt så mange blandt uddannede i samme aldersgruppe. Blandt dem i gruppen, der har børn, er det hele 35 pct., der ikke bor sammen med børnene. Den tilsvarende andel i blandt de bedre uddannede er 10 pct.

Tryghedsmålingen fra sommeren 2019 bekræftede, at der er tale om en meget utypisk gruppe. Blandt de 30-39-årige med en erhvervsuddannelse, var 86 pct. i arbejde eller uddannelse⁵. Blandt de kortuddannede ufaglærte i samme aldersgruppe var ikke engang halvt så mange (40 pct. i alt) arbejde eller er under uddannelse. Resten var groft sagt langtidssyge eller ledige.

Forskellen i tryghed var dog mindre end forventet, idet 20 pct. af de uddannede 30-39-årige var utrygge mod 28 pct. af dem, der stoppede med at uddanne sig efter

grundskolen. Der var altså grænser for, hvor meget af forskellen i utryghed, vi kunne forklare ved at dele op efter uddannelse. Uddannelse ses normalt som en vigtig indikator for social integration hhv. marginalisering.

En betydelig del af de kortest uddannede i aldersgruppen var med andre ord rimeligt trygge, og det samme gjaldt de fleste af de syge og ledige i denne gruppe. En vigtig faktor i den sammenhæng er sandsynligvis, om de er på midlertidig eller permanent offentlig forsørgelse. Og det skal som sagt holdes op mod, at også hver femte af de uddannede følte sig utrygge i hverdagen⁶.

Her dog et par forbehold. Dels vil en survey nok altid underdrive de reelle forskelle, fordi nogle af de svageste ikke besvarer surveys. Dels er vi er nede i en ret lille del af stikprøven her. Vi har kun 91 personer af de kortest uddannede mellem 30 og 39 i tryghedsmålingen fra sommeren 2019.

Grupperne uden for arbejdsmarkedet

Grupperne i de arbejdsdygtige årgange uden for arbejdsmarkedet udgør et broget billede, også hvad trygheden angår. Førtidspensionister ligner som regel gennemsnittet i befolkningen med hensyn til andelen af egentligt utrygge. Efterlønsmodtagere og de yngste alderspensionister har typisk haft færre utrygge end befolkningen som helhed – ligesom deres jævnaldrende i øvrigt. I Tryghedsmåling 2019 lå niveauet af utrygge markant højere for de to sidste grupper, og alle tre grupper befandt sig lidt over befolkningsgennemsnittet. Kommende målinger vil vise om der er tale om en tendens eller et tilfældigt udsving i disse trods alt mindre grupper i vores stikprøve.

Ledige dagpengemodtagere rammer kun en hårsbredde fra gennemsnittet med 20 pct. utrygge. Det er med andre ord færre end vi fandt hos både de ufaglærte og de selvstændige. Forklaringen er måske, at vi har at gøre med en meget blandet gruppe, hvor få hænger fast i længere tid, og en hel del blot passerer dagpengesystemet på en enkeltstående, *fransk* visit.

Sådan er det i princippet også med de ledige på kontanthjælp, men her hænger flere fast i længere tid. Hver tredje af kontanthjælpsmodtagerne – 32 pct. – er generelt utrygge i hverdagen. En del er naturligvis gengangere fra gruppen af kortuddannede ovenfor. Andelen af utrygge i gruppen har ligget nogenlunde stabilt de seneste målinger – og de ligger generelt i den optimistiske ende på dette punkt. Eksempelvis hjemløse og andre af de mest udsatte kontanthjælpsmodtagere udfylder sjældent spørgeskemaer på internettet.

Tryghed og sundhed

Kontanthjælpsmodtagerne har traditionelt været den mest utrygge befolkningsgruppe, men i de senere år har de fået konkurrence fra de sygemeldte.

Sygemeldte skilte sig ikke meget ud fra gennemsnittet frem til 2009, men siden 2013 har andelen af utrygge typisk ligget på omkring en tredjedel.

Blandt personer i ressourceforløb nåede andelen af utrygge helt op på 40 pct. i sommeren 2019. For at blive berettiget til ressourceforløb skal man have afprøvet alle relevante tilbud fra beskæftigelsessystemet om job. Der er derfor tale om en gruppe med mange helbredsmæssige og andre udfordringer – og fremtidsudsigter, som nok ville gøre de fleste utrygge. Hertil kommer, at den forholdsvis lave ydelse i ressourceforløbene også reducerer trygheden. Det fremgår, da vi spurgte specifikt til svarpersonernes økonomiske tryghed (som det rapporteres i næste kapitel).

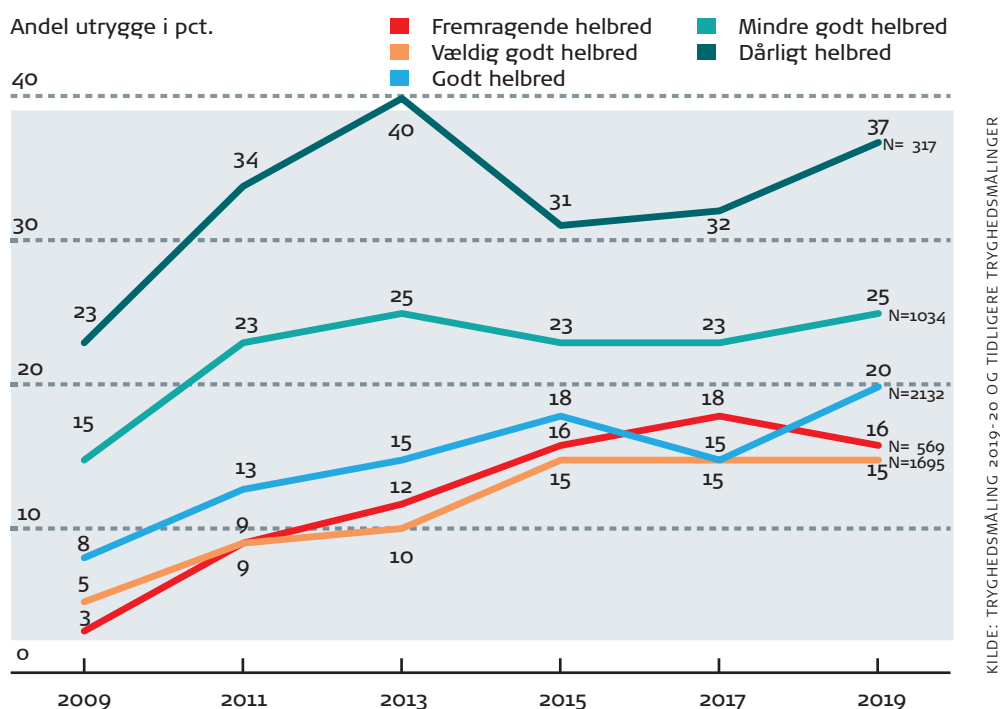
Nu kan man godt være ramt af sygdom – og på sygedagpenge – selv om ens helbred generelt er godt. Når vi skal måle forholdet mellem generel sundhed og generel tryghed har vi derfor en anden målestok som vi deler med Statens Institut for Folkesundhed og mange forskere internationalt, nemlig svarpersonernes egen bedømmelse af deres helbred.

I figuren ses, hvordan andelen af utrygge har udviklet sig over årene i grupper med forskellig helbredsstilling.

Der er en stærk intuitiv sammenhæng mellem et godt helbred og høj tryghed, der til dels demonstreres i figuren. Sammenhængen er dels direkte, dels indirekte, fordi et dårligt helbred påvirker faktorer som økonomi, netværk mm., som igen har betydning for trygheden.

Den intuitive sammenhæng mellem godt helbred og høj tryghed er dog kun moderat stærk i virkeligheden – hvor meget andet også spiller ind.

Den øverste (grå) kurve viser, at sammenhængen blev voldsomt forstærket for de ca. 8 pct. med et meget dårligt helbred, da krisen toppede i 2013. Men generelt ser vi ikke nogen tydelig tendens til, at de mest helbreds-udsatte er blevet endnu mere utrygge over tid. Forskellen i tryghed mellem dem med bedst og dem med dårligst helbred er på tyve procentpoint – hvilket er det samme som før finanskrisen. Utrygheden befandt sig dog på et højere niveau i 2019 fordi flere af de sunde også var blevet mere utrygge⁷.

Figur 1.3 – ...in corpore sano

Spørgsmål: Hvordan synes du, dit helbred er alt i alt? Utrygge er opgjort på samme måde som i figur 1.1. Svarmuligheder ses øverst i figuren. De har ændret navn, men ikke betydning i perioden, så det har næppe påvirket svarfordelingen. Tallene er vejret for at tage højde for lidt flere i stikprøven med dårligt helbred end i 2017.

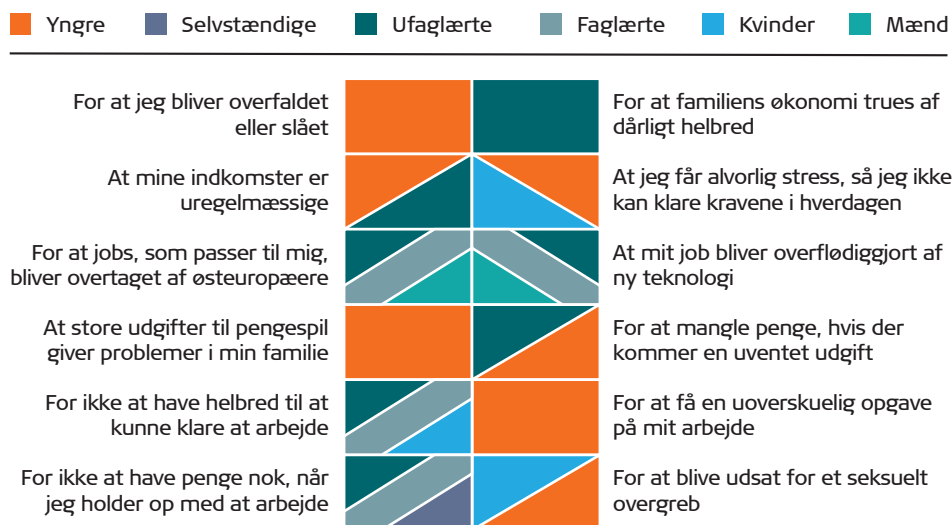
Groft regnet er en lille tredjedel blandt dem med mindre godt eller dårligt helbred utrygge – dvs. dobbelt så mange som blandt dem, der er meget tilføjede med helbredet.

De hårdtslående utrygheder

Helbred er med andre ord bare én af flere faktorer, der påvirker den generelle tryghed. I tryghedsmålingerne har vi testet i alt 23 tryghedsfaktorer for at få flere sammenhænge frem (se Vejen til tryghed side 20-21). I figuren nedenfor vises de 12 utrygheder som havde den stærkeste sammenhæng med trygheden generelt i sommeren 2019. Vi har sammenholdt dem med hvilke grupper, som især er ramt af denne type utryghed. Det er kun muligt med en grov inddeling af f.eks. mænd vs. kvinder eller ufaglærte vs. funktionærer, så de relativt små grupper uden for arbejdsmarkedet må udelades i denne sammenhæng.

Læst fra venstre mod højre ses de faktorer, der i særlig grad spiller ind på den generelle tryghed – med utrygheden for overfald som nummer 1, og som nummer 2 utryghed for, at familieøkonomien påvirkes/ødelægges på grund af helbredsproblemer.

Figur 1.4 – Utryghedens kludetæppe

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20

Figurforklaring: Sammenhæng mellem diverse utrygheder og generel utryghed, rangordnet efter styrke (Pearson correlations) plus markant overhyppighed af utrygge i diverse samfundsgrupper.

Det er utrygheden for voldelige overfald, der har den stærkeste sammenhæng med vores generelle tryghedsfølelse, efterfulgt af utrygheden for at familieøkonomien falder sammen på grund af sygdom og uregelmæssige indkomster på tredjepladsen.

Farverne viser hvilke grupper, som er markant mest utrygge af den nævnte grund, når vi sammenligner henholdsvis køn, alder og erhvervsgruppe.

De mange orange og mørkegrønne felter tydeliggør, at yngre og ufaglærte rammes af særlig mange af de utrygheder, som også påvirker den generelle tryghed. Begge grupper var markant overrepræsenterede i forhold til 7 af de 12 utrygheder, der særligt ryster os.

Blandt de yngre op til 40 år var langt flere utrygge for hverdagsøkonomien end blandt de ældre (dvs. for uregelmæssige indkomster OG pludselige udgifter). Der var også markant flere her, der frygtede en uoverskuelig opgave på jobbet end i de ældre årgange i arbejdsstyrken. Yngre var desuden betydeligt mere utrygge for vold end ældre. Blandt de yngre kvinder gjaldt det også sexovergreb. En forholdsvis lille andel (9 pct.) var utrygge for konsekvenserne i familien af pengespil, men denne form for utryghed slog hårdt i denne gruppe af yngre (overvejende mænd).

Der var ingen af de tolv vigtigste ”utryghedsskabere”, der rammer grupperne over 40 særlig hårdt.

Blandt de utrygheder, der særligt hører alderdommen til, var det kun utrygheden for at mangle pleje som gammel, der voksede markant med alderen. Utrygheden for at ryge ud af arbejdsmarkedet på grund af sygdom evt. i kombination med alder

eller pengemangel i de ældste år var f.eks. nogenlunde ens i de forskellige aldersgrupper. Til gengæld var der tendens til, at disse utrygheder klumpede sammen hos de samme personer ⁸.

Trygge og utrygge ufaglærte

Arbejdsmarkedsutryghederne har normalt klumpet sig sammen blandt ufaglærte, hvor uforholdsmæssigt mange er utrygge for, om de kan fortsætte med at arbejde til pensionsalderen, om helbredet går ud over familiens økonomi og om der ikke er penge nok, når de trækker sig fra arbejdsmarkedet.

Blandt de ufaglærte i job var der da også uforholdsmæssigt mange, der var utrygge for hverdagsøkonomien, sammenlignet med de øvrige grupper på arbejdsmarkedet. De ufaglærte i job delte også to utrygheder med deres faglærte kolleger, nemlig utrygheden for at blive overflødiggjort af teknologi og for at blive udkonkurreret af østeuropæere (der som bekendt også rammer en del faglærte, bl.a. i byggefagene). Havde figuren vist samtlige 23 utryghedsfaktorer, vi målte på, ville den desuden vise, at de ufaglærte i højere grad end andre på arbejdsmarkedet var bange for at miste jobbet og ikke mindst for ikke at kunne finde et nyt. At de ufaglærte som gruppe er eksponeret for særlig mange utrygheder forklarer, at de også har en større andel af generelt utrygge, end vi finder i andre erhvervsgrupper. Andelen ser ud til at vokse lidt mellem 2017 og 2019. Det ændrer selvfølgelig ikke på, at det store flertal af ufaglærte generelt var rimelig trygge.

Blandt de selvstændige trådte kun en enkelt utryghed særligt frem: utrygheden for at mangle penge til pensionen. Det afspejler måske at selvstændig virksomhed i dag i højere grad er blevet en exitstrategi fra arbejdsmarkedet, end det var tilfældet tidligere (da efterløn kunne være et alternativ). En analyse af det såkaldt prekære arbejdsmarked i Tryghedsmåling 2017 tydede på, at især mange selvstændige over 40 har en utryg økonomi ⁹. Utrygheden for at have råd til sit eget otium er i øvrigt den af de utrygheder, vi har målt på, der rammer den største andel af befolkningen, nemlig 32 pct., selvom førstepladsen er delt med utrygheden for at mangle penge til en uventet udgift.

Der er ingen af de utrygheder, vi har målt på, der i særlig grad rammer funktionærerne, men det betyder naturligvis ikke, at de går fri. Særlig blandt de lavere funktionærer frygter ganske mange for deres job, bl.a. på grund ny teknologi.

Stressede kvinder, marginaliserede mænd og en gåde

Truslen om sexovergreb er i denne sammenhæng kun målt hos kvinder, og den er med til at forklare utrygheden hos navnlig yngre kvinder. Mere overraskende er måske, at utrygheden for om helbredet kan holde til jobbet hele arbejdslivet ud er

stærkere hos kvinder end hos mænd. Det var også blandt kvinderne, at frygten for at gå ned med stress er særlig udtalt. Frygten for alvorlig stress ramte i øvrigt ganske bredt, nemlig 29 pct. af alle. Stressutrygheden kom ind på fjerdepladsen over de faktorer, der påvirker den generelle tryghed mest (jf. Utryghedens vej side 20-21). Stressfrygten fylder med andre ord meget både kvantitativt og kvalitativt.

Frygten for at miste jobbet til østeuropæere og teknologisk innovation var til gengæld udpræget mande-utrygheder, uanset om det nu skyldes at kvindejobbene generelt set er mindre udfordret på disse punkter, eller at mændene oftere er familiens primære *breadwinners* og derfor reagerer kraftigere, når det gælder trusler på brødet. Hvis man er utryg for at blive udkonkurreret af østeuropæere eller ny teknologi, er der også høj statistisk sandsynlighed for, at man er utryg for at miste jobbet i det hele taget og for at komme til at mangle penge til uventede udgifter.

Også blandt de studerende fandt vi der som nævnt en markant kønsforskel. Andelen af generelt utrygge blandt mandlige studerende var 21 pct. mod 15 pct. blandt deres kvindelige medstuderende. Modsat de kortuddannede er det næppe marginaliseringsuhytet, der stikker hovedet frem i disse data. Flertallet har udsigt til en tryk fremtid, i det mindste i jobmæssig henseende, og mændene vel ikke mindre end kvinderne?

At der findes betydelig utryghed ved selve overgangen til arbejdsmarkedet, er en anden sag. Den oplevede 43 pct. af de studerende, men utrygheden var mest udbredt blandt kvindelige studerende og den påvirkede den generelle tryghed mindre end i kriseårene med de mange dimittend-ledige.

Stress og pengemangel så også ud til at udløse mest utryghed blandt de unge kvinder. De er særligt i farezonen når det gælder sexovergreb, og det forholdt sig *ikke* omvendt, da vi spurgte til voldelige overfald i almindelighed. Denne utryghed er forholdsmæssigt størst blandt de unge mænd, men forskellen var ikke særlig udtalt blandt de mandlige *studerende*.

De konkrete utrygheder taler således for, at de kvindelige studerende skulle være mere utrygge end mændene. At det forholdt sig modsat i datasættet fra 2019 er lidt af en gåde.

Det store billede

Alt i alt lignede tryghedsbilledet i det store hele, hvad vi har set i de senere målinger¹⁰. Befolkningen var meget tryk generelt, men færre er helt så tryk som de var lige efter årtusindskiftet, og flere er decideret utryk. Der så heller ikke ud til at disse tendenser var svækket i sommeren 2019.

Den faldende tryghed blev i første omgang sat i gang af stigende fysisk utryghed, der begyndte med indbrudsbølgen i 2008-09, og senere blev vedligeholdt af bl.a. terrortruslen. Det gjorde navnlig flere kvinder utrygge.

I anden omgang fik utryghedskurven et brat knæk opad i årene under finanskrisen. Utrygheden kunne i disse år føres tilbage til flere forskellige kilder. Her var eksempelvis både faldende pensionsformuer, friværdier og færre jobåbninger, og disse udviklinger ramte tilsyneladende bredt i befolkningen.

Analyserne af tallene i tryghedsmålingen fra sommeren 2019 indikerede dog, at den centrale udviklingstendens især handler om marginalisering af grupper på kanten af arbejdsmarkedet. Dem er der navnlig mange af blandt de kortuddannede yngre mænd, hvor en større del har et svagere fodfæste på arbejdsmarkedet og mindre lovende fremtidsudsigter end før krisen. De skal slås mere for jobbene, og hvis de taber, er beskyttelsen ved arbejdsløshed og sygdom ringere end før krise-årenes reformer af dagpenge, førtidspension, sygedagpenge og efterløn.

Et andet resultat af samme udvikling er den markante utryghed blandt sygemeldte og kontanthjælpsmodtagere vi også har konstateret. Analyser i bl.a. tryghedsmålingerne tyder på, at denne udvikling har svækket tilliden til den offentlige velfærd, der er en del af grundlaget for befolkningens almindelige tryghed.

Endelig spiller frygten for at gå ned med stress muligvis en vigtigere rolle, end vi tidligere har erkendt. Vi har ikke så mange tal bagud i tid, der kan påvise udviklingen, men i 2019 taler meget for, at der er tale om en folkeutryghed, og at den især er udbredt blandt de yngre kvinder. Stress er hovedtemaet i kapitel 10.

De generelle tendenser vender vi tilbage til i kapitel 14 – men først et blik på befolkningens økonomiske tryghed i sommeren 2019, da der var sol over højkonjunktoren, Fredriksen-regeringen netop var tiltrådt, og COVID-19 højest var en bekymring for kinesiske hestesko-flagermus.

Noter

- 1 For at kunne sammenligne helt tilbage til 2005 har vi udeladt svarpersoner over 65 (som ikke brugte computer så meget dengang). Beregninger viser i øvrigt, at det praktisk taget ikke ændrer facit at tage de +65-årige med.
- 2 I 2004 var andelen af utrygge helt nede på 2,4 pct., men man skal være varsom med stigning fra 2004 til 2005, der kan være påvirket af skift i dataindsamlingsmetode.
- 3 Målt på tryghedsscoren var kvinderne i 2013 og 2019 signifikant mere trygge, mens vi ikke fandt forskel i 2005, 2007, 2011 og 2017 og kun en lille insignifikant forskel i 2015.
- 4 De 30-39-årige i Tryghedsmålingen fra sommeren 2019 ser ud til at have lidt det største tryghedstab, idet her både er flere utrygge og færre rigtigt trygge. Det er dog ikke et resultat, vi kan bekræfte med kontrolmålingen fra Danmarks Statistik, hvor de 30-39-årige ikke skiller sig markant ud.
- 5 Gruppen indbefatter barselsorlovister og en lille gruppe, der syge med løn.
- 6 Gruppen, der ikke har erhvervsuddannelse, men en studentereksamen eller lignende, ligger tættest på de erhvervsuddannede med 69 pct. i beskæftigelse eller uddannelse. De ligger også i midten rent tryghedsmæssigt med en andel af utrygge på 25 pct.
- 7 Spørgsmålet er et af dem, hvor vores oprindelige måling afviger meget fra kontrolmålingen fra Danmarks Statistik fra november-december 2019, hvor dem med dårligt helbred har omtrent samme andel af utrygge som gennemsnittet af hele befolkningen. Det forekommer dog ikke troværdigt og kan tilskrives, at stikprøven hos Danmarks Statistik på dette punkt kun tæller 60 personer mod mere end 300 i Tryghedsmålingen fra sommer 2019.
- 8 Dette er påvist med en såkaldt faktoranalyse, der viser at utryghederne især hænger sammen i tre dimensioner, hvor den første dimension viser en høj sammenhæng mellem utryghed for arbejdsløshed, stress og for at mangle penge til uventede udgifter. Dimension 2 drejer sig om den fysiske utryghed for overfald, indbrud og terror, mens dimension 3 drejer sig om sygdom og exit fra arbejdsmarkedet. Er man utryg for, om man har helbred til at klare arbejdet arbejdslivet ud, er der også stor sandsynlighed for at man er enten er utryg for stress eller for arbejdsløshed. Er man utryg for at miste jobbet til østeuropæere eller ny teknologi, er man med stor sandsynlighed også utryg for sin status på arbejdsmarkedet.
- 9 Se Tryghedsmåling 2017 s. 100.
- 10 En række multiple regressionsanalyser på basis af datasættet fra tryghedsmålingen fra sommeren 2019 bekræfter, at der er sammenhæng mellem især alder, men også køn og uddannelse og tryghedsscoren. Derimod er sammenhængen med indkomst ikke sikker – et forhold vi vender tilbage til i kapitel 3.

Utryghedens vej

Figuren giver indtryk af, hvilke af de 23 utrygheder, vi har målt på, der især påvirker vores almindelige tryghed i hverdagen. Figuren viser de ti utrygheder med den stærkeste påvirkning: jo tættere på, jo stærkere påvirkning. Det er utrygheden for at blive overfaldet og slået, der slår hårdest igennem, efterfulgt af frykten for, at sygdom skal slå familiekøkonomien i stykker. Bag figuren ligger en korrelationsanalyse, der undersøger sammenhængen mellem svarfordelingerne i figur 1.1 og i figur 2.2. Styrken i sammenhængen (korrelationen) er målt med et statistisk begreb ved navn Pearson r . Skalaen går mellem -1 til $+1$. Et Pearsons r på mindre end $0,2$ anses for at være svagt, mens alle værdierne her er moderate. Se også figur 1.4.

A stylized illustration of a winding road with white dashed lines. The road is set against a red background at the top and a white background at the bottom. Various road signs and obstacles are placed along the road. In the top left, a blue and yellow cube-like figure is on the road. In the top right, there are black silhouettes of trees and a building. In the middle right, a triangular warning sign with a red border and a black wavy line is on a pole. In the bottom left, a blue square sign with a white wheelchair symbol is on a pole. The text blocks are placed in white speech bubble-like shapes along the road.

0,28 / For at få en uoverskuelig opgave på mit arbejde

0,29 / For ikke at have helbred til at kunne klare mit arbejde

0,27 / For at blive udsat for et seksuelt overgreb

0,29 / At store udgifter til pengespil giver problemer i min familie

0,29 / At mit job bliver overflødiggjort af ny teknologi

0,32 / For at jobs, som passer til mig, bliver overtaget af østeuropæere

0,32 / At jeg får alvorlig stress, så jeg ikke kan klare kravene i hverdagen

0,32 / At mine indkomster er uregelmæssige

0,33 / For at familiens økonomi trues af dårligt helbred

0,36 / For at jeg bliver overfaldet eller slået

Kapitel 2

Den usikre økonomi

Ud over at spørge til vores svarpersoners generelle tryghed i hverdagen, har vi spurgt dem mere konkret om deres tryghed på forskellige livsområder. De økonomiske utrygheder er så vigtige, at de fortjener et helt kapitel for sig.

Vi begynder kapitlet med det generelle spørgsmål om husstandens økonomi i sommeren 2019, men ser derpå nærmere på den økonomiske utrygheds hovedformer, fra den akutte pengemangel til den usikre fodfæste på jobmarkedet og videre til den mere langsigtede utryghed for helbred og pension. I kapitel 13 og 14 ser vi på, hvordan billedet ændrede sig under nedlukningen af landet og udsigten til en eksportkrise uden sidestykke.

Den særlige form for økonomisk utryghed, der har at gøre med social status, er behandlet i tekstboksen.

En utryg tendens

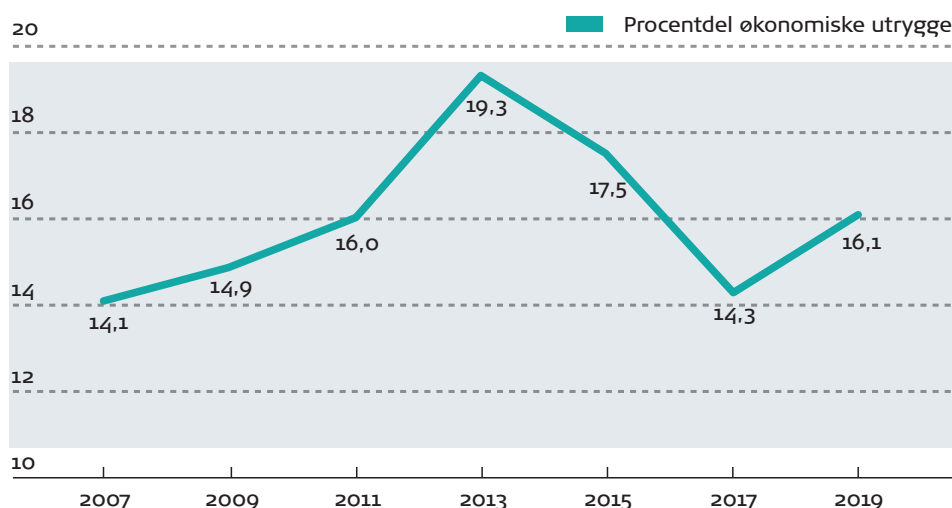
Finanskrisen og efterfølgende års forgæves forsøg på at overvinde, den gjorde Danmark fattigere. Det påvirkede den generelle økonomiske tryghed i mange grupper, men de rigtig dramatiske kurver så vi aldrig. På højkonjunkturens toppunkt i 2007 var ca. 14 pct. økonomisk utrygge. På krisens bund gjaldt det ca. 19 pct.

Figur 2.1 tyder på, at den generelle økonomiske utryghed fik endnu et nøk opad mellem 2017 og 2019. I 2017 var andelen på niveau med årene før krisen, men i 2019 svarer den til 2011 – da krisen begyndte at bide.

Det er dog et af de spørgsmål, hvor kontrolmålingen fra Danmarks Statistik ligger væsentligt lavere nemlig på 11,7 pct. Forskellen kan i høj grad føres tilbage til indsamlingsmetoderne, og antager man, at det virkelige tal ligger på 12-15 pct. og at tendensen er svagt stigende, går man nok ikke helt galt i byen.

Andelen af økonomisk utrygge blandt ufaglærte knap tre gange højere i sommeren 2019 end blandt de højere funktionærer. Dog skal man til grupperne uden for arbejdsmarkedet for at finde de rigtigt store andele af økonomisk utrygge. Blandt kontanthjælpsmodtagerne er ca. 6 ud af 10 utrygge ved den hjemlige økonomi – ti gange så mange som blandt de højere funktionærer ¹.

Figur 2.1 – Opsving i økonomisk utryghed?

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20 OG TIDLIGERE TRYGHEDSMÅLINGER

Spørgsmål: Hvor tryk eller utryk vil du overordnet set betragte den nuværende økonomiske situation i din husstand? Svar: Meget tryk, tryk, hverken tryk eller utryk, utryk, meget utryk, ved ikke. Andel utrygge/meget utrygge. 18-65-årige.

Det er et lille mindretal i Danmark, der er utrygge ved deres privatøkonomi, men andelen af utrygge er voksende.

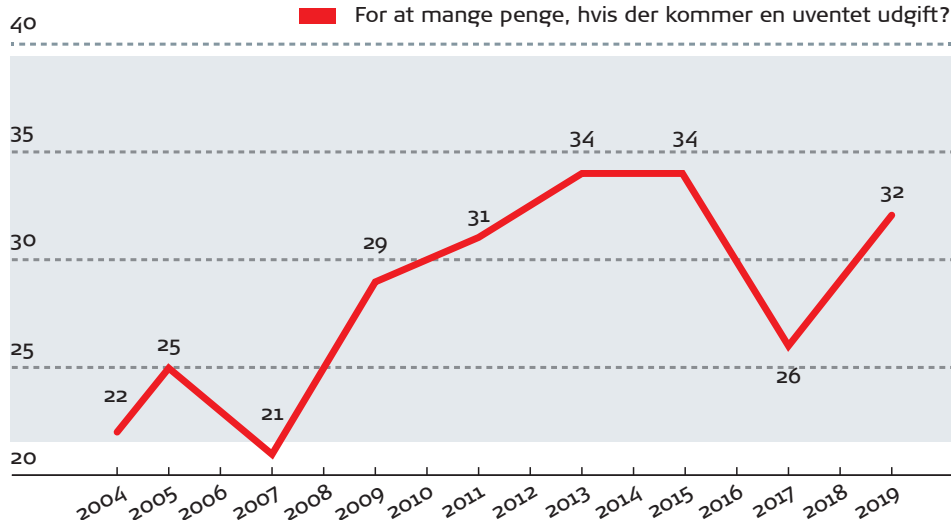
En særlig form for økonomisk utryghed består i at mangle penge til uventede udgifter. Blandt de utrygheder, vi målte på i sidste kapitel, kom den helt op i top ti over de utrygheder, ”der ryster os” særlig meget, og den lå på en delt 1. plads med hensyn til udbredelsen i befolkningen: ikke færre end 32 pct. af svarpersonerne var utrygge for uventede udgifter.

Figur 2.2 tyder på, at de er blevet flere siden 2017, men vi sætter spørgsmålstegn ved, om stigningen siden 2017 er helt så dramatisk, som det ser ud her. Måske ramte vi for lavt i 2017 og før højt i 2019. Men det er sandsynligt, at andelen er gået op – og også at den trods alt er lavere end i de værste kriseår.

Utrygheden for dagen og vejen var særdeles socialt skæv: blandt kontanthjælpsmodtagerne var ca. to tredjedele utrygge for en regning, der vælter læsset, blandt ufaglærte gjaldt det én tredjedel (som gennemsnittet af befolkningen) og blandt højere funktionærer er det knap en ud af seks. At den form for utryghed overhovedet optræder hos højere funktionærer skyldes bl.a., at utrygheden ikke kun handler om familieøkonomiens størrelse, men også om dens gørelse.

Fig 2.2 – Pengesorger

Andel utrygge i pct.

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20 OG TIDLIGERE TRYGHEDSMÅLINGER

Spørgsmål: Nedenfor er anført en række problemer. Angiv hvor utryg du for tiden er over for disse problemer...? 18-65-årige. Andel meget eller noget utrygge. "For tiden ikke relevant for mig" er IKKE sat som missing. "Ved ikke" er missing. Oversigt over udvikling i alle spørgsmål ses i bilag 1.

N = 5364

Utrygheden for uventede regninger har normalt fulgt konjunktoren, men det er ikke tilfældet i denne måling.

Der er mange måder at være uøkonomisk på, men én af de mest berømte er at spille om penge. Vi har i 2019 for første gang spurgt, om vores svarpersoner er utrygge for "at store udgifter til pengespil giver problemer i min familie." Det kan ikke færre end 9 pct. erklære sig enige i.

For en hel del flere skyldes utrygheden dog, at deres indtægter er uregelmæssige. Det spurgte vi til for første gang i 2017, hvor 22 pct. var utrygge for uregelmæssige indkomster. I 2019 var utrygheden lidt større, idet 25 pct. erklærede sig utrygge på det punkt.

Og også her falder utrygheden i lige linje med stigende alder – fra de 18-29-årige, hvor 37 pct. var utrygge på grund af uregelmæssige indtægter, til de 60-65-årige, hvor kun 12 pct. havde udsigt til det problem.

Et andet spørgsmål giver indtryk af problemets dybde: kan svarpersonen klare en uventet udgift på 8.000 kr., som skal betales inden for 14 dage.

Denne situation betegner de 20 pct. som noget vanskelig – men med tilføjelsen: jeg kan formentlig skaffe et sådant beløb. 15 pct. betegner situationen som *meget* vanskelig, og tror ikke, at de kan skaffe beløbet. Der er med andre ord et ret stort

mindretal i befolkningen med små eller ingen reserver i privatøkonomien, som derfor var ganske økonomisk utrygge.

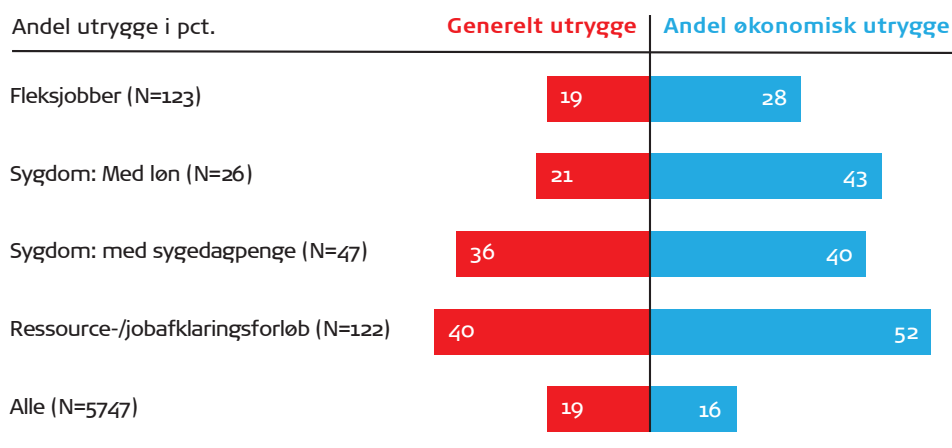
Helbred, tryghed og økonomi

Som vi så i kapitel 1 er der sammenhæng mellem sygdom og ens generelle tryghed, selvom sammenhængen ikke var helt så stærk, som man kunne forvente.

Hvor sygdommen rammer erhvervsevnen, er den dog ofte fulgt af en betydeligt økonomisk utryghed.

I figur 2.3 holdes den økonomiske utryghed sammen med den generelle utryghed for svarpersoner på forskellige offentlige overførsler.

Fig 2.3 – Sygdom og økonomiske utryghed

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20

Spørgsmål: Se figur 1.1 og 2.1. Anm. 18-65-årige.

Sygdom avler utryghed hos et stort mindretal. Navnlig økonomien opleves som utryg.

Niveauet af økonomisk utryghed ligger højt for alle grupper, men dog med store indbyrdes forskelle. To tredjedele af fleksjobberne har fundet sig til rette med økonomien, hvad enten det skyldes at de har været igennem en længere og evt. utryg tilpasning til forholdene, før de fik tilkendt fleksjob, eller det skyldes supplerende ydelser fra private pensionsordninger. Interessant nok er fleksjobberne faktisk på linje med befolkningens gennemsnit.

Færre af de sygemeldte er økonomisk trygge, nemlig ca. fire ud af ti, og ud over de få, der får løn under sygdom, er andelen af generelt utrygge også meget høj. Gruppen dækker nogle, der har været syge i over 30 dage og nogle, der har en perifer stilling på arbejdspladsen – f.eks. vikarer.

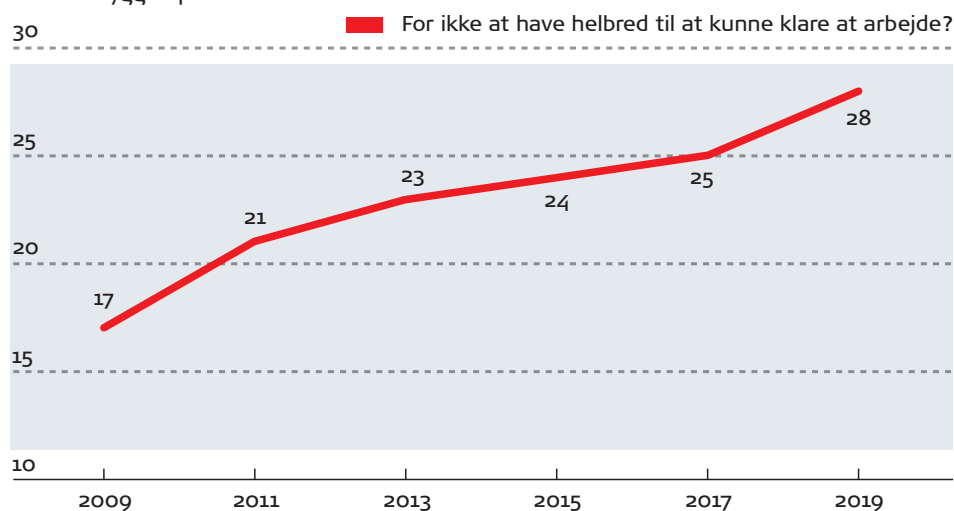
Værst ser det ud – jf. kapitel 1 – for dem i ressourceforløb eller jobafklaringsforløb (som er pendant hertil i sygedagpengeloven). Ikke færre end 52 pct. af svarpersoner i ressourceforløb erklærede at de var økonomisk utrygge.

For alle grupper (men mindst for fleksjobberne) var sygdom og usikker eller dårlig økonomi vævet sammen. Stikprøven er dog ret lille, så der er en del statistisk usikkerhed på tallet.

Sammenvævningen af sygdom og dårlig økonomi findes ikke blot blandt syge, men også blandt mange, der frygter for at blive det. Den er udbredt i de erhvervsaktive årgange, som det er vist i figur 2.4.

Fig 2.4 – Svigtende helbred

Andel utrygge i pct.

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20 OG TIDLIGERE TRYGHEDSMÅLINGER

Spørgsmål: Nedenfor er anført en række problemer. Angiv hvor utryg du for tiden er overfor disse problemer. 18-65-årige. Andel meget eller noget utrygge. Oversigt over udvikling i alle spørgsmål ses i bilag 1. Alle er spurgt. Svarpersoner, der har svaret "ved ikke" indgår ikke, mens personer, der har svaret "ikke relevant for mig" betragtes som ikke-utrygge.

En stor fjerdedel af de beskæftigede i 2019 frygtede at miste job og/eller indtægter på grund af sygdom.

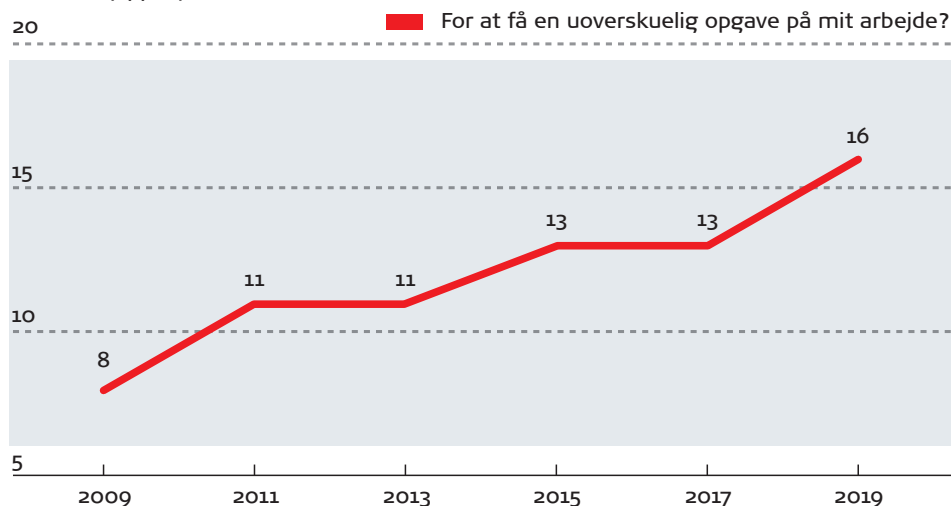
Utrygheden for at dårligt helbred rammer arbejdsevne og forsørgelsesmuligheder er vokset støt fra måling til måling i de sidste ti år – finankrise eller ej. Et tilsvarende billede fremstår på spørgsmålet, om svarpersonen frygter at sygdom kan ødelægge familiens økonomi. Det mente 24 pct. i 2013, 23 pct. i Tryghedsmåling 2017 og hele 27 pct. i 2019.

Der er **ikke** nogen klar tendens til, at denne utryghed tiltager med alderen, hvad man måske skulle tro. Mest karakteristisk er måske, at andelen af utrygge falder brat blandt de +60-årige – her er mange af dem med helbredsproblemer ude af arbejdsmarkedet, og har man passeret 60, er pensionen inden for rækkevidde.

Man kunne også gætte på, at utrygheden for helbredet hænger sammen med frygten for at gå ned med stress. At denne årsag til utryghed er i vækst, får vi en fornemmelse af i figur 2.5.

Figur 2.5 – Overload

Andel utrygge i pct.

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20 OG TIDLIGERE TRYGHEDSMÅLINGER

Spørgsmål: se figuren og figur 2.4

Efter et nyt tigerspring til 16 pct. af samtlige svarpersoner i 2019 lå andelen tre gange så højt som i 2004 på spørgsmålet om lønmodtagere er utrygge for at få en opgave på jobbet, som de ikke kan klare.

Meningen med spørgsmålet at få et indirekte indtryk af stress-niveauet. Svaret kunne evt. underbygge antagelsen fra kapitel 1 om, at frygten for at bukke under for hverdagspresset kan være en motor bag den faldende langtidstendens i trygheden.

I sommeren 2019 spurgte vi desuden vores svarpersoner direkte, om de er utrygge for at få så alvorlig stress, at de i længere tid ikke kan klare kravene i hverdagen. Det svarer ikke færre end 29 pct. bekræftende på (se mere i kapitel 10). Kan det være en del af forklaringen på, at flere er utrygge for, at sygdom vil presse dem ud af arbejdsmarkedet?

Grundigere analyser bekræfter, at vi godt kan være på sporet af en interessant sammenhæng her. Statistisk er der en pæn korrelation mellem de to spørgsmål. Når folk svarer, at de frygter for at få helbredsproblemer, der presser dem ud af arbejdsmarkedet kan det med andre ord godt være et forestående stress-nedbrud, de har i tankerne.

HØJERE
FUNKTIONÆR

6%

LAVERE
FUNKTIONÆR

8%

STUDERENDE

16%

PENSIONIST

12%

SELVSTÆNDIG

14%

LÆRLING
med løn

19%

FAGLÆRT

9%

UFAGLÆRT

17%

Økonomisk uføre

Figuren viser, hvor stor en procentdel i forskellige befolkningsgrupper, der oplever økonomien i deres husstand som utryk (jf. figur 2.1). Blandt de højere funktionærer har 94 pct. deres på det tørre. Blandt ledige, der har været på kontanthjælp i mere end 3 måneder, har kun 30 pct., hovedet oven vande.

Stigende beskæftigelse – og jobfrygt

Man burde forvente, at et økonomisk opsving og den stadig stigende beskæftigelse skulle mindske frygten for at miste ens arbejde. Utrygheden faldt faktisk også en smule fra 2015 til 2017, men ikke fra 2017 til 2019.

19 pct. af alle beskæftigede var utrygge for at miste jobbet i sommeren 2019. Utrygheden er naturligt nok særlig stor for dem, der ikke er sikre på, at de kan finde nyt arbejde, hvis de mister det nuværende. Det gælder 28 pct. af de relevante svarpersoner.

Hvis man **både** er i tvivl om, om man kan bevare sit nuværende job **og** på om man kan finde et nyt, er den økonomiske utryghed ganske høj. Ikke færre end 35 pct. i denne gruppe er utrygge for husstandens økonomi. Gruppen talte i sommeren 2019 syv pct. af de beskæftigede lønmodtagere.

Føler man sig derimod nogenlunde sikker på at man kan bevare et job og alternativt få et andet er det ca. fem gange mindre sandsynligt, at man tynges af udsigten til økonomisk utryghed – heller ikke selvom det alternative job måtte være dårligere lønnet. Det gælder over halvdelen (57 pct.) af de beskæftigede lønmodtagere.

Som nævnt i kapitel 1 er der en ganske stærk sammenhæng mellem frygten for at miste jobbet og utryghed for konkurrence fra udenlandsk arbejdskraft, navnlig fra Østeuropa. Den første utryghed findes f.eks. hos 22 pct. af de ufaglærte i job og hos 15 pct., af samtlige svarpersoner i YouGov-målingen. Det er et lille fald, sammenlignet med målingerne i 2015 og 2017².

Også ny teknologi opleves af nogle som en trussel. Den har vi ikke spurgt til før, men den er blevet aktualiseret i de senere års interesse for kunstig intelligens og robotter, der overtager menneskers arbejde³.

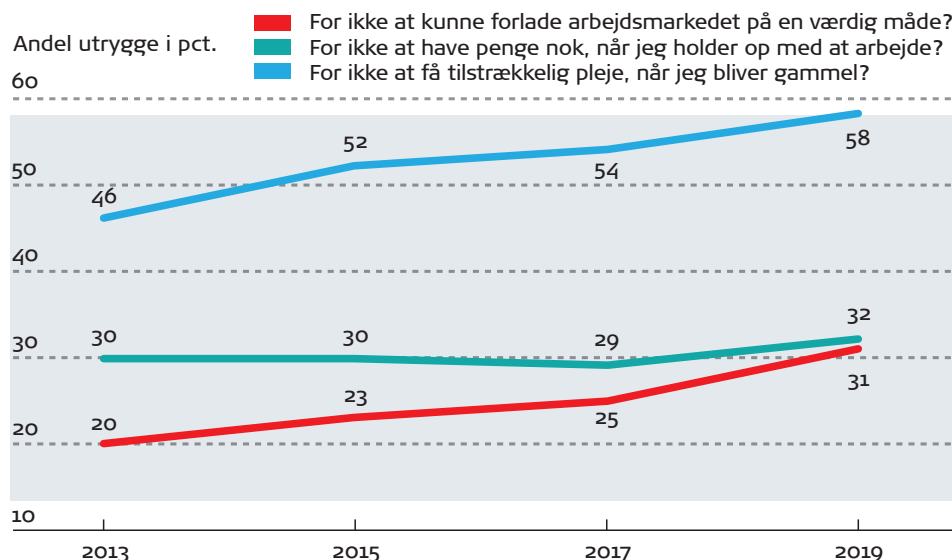
Og i horisonten trækker skyerne op. Når det gælder ”familiens unge” udtrykker ikke færre end hver fjerde utryghed for, om de kan finde arbejde eller praktikplads. Her finder vi en stigende tendens sammenlignet med 2017.

Alderens utrygheder

Vi så i figur 2.4 et konstant stigende antal utrygge i spørgsmålet om at have helbred til at kunne blive ved med at klare at arbejde.

Tilsvarende ser vi en konstant stigning i andelen af 40-65-årige, der er utrygge ved, om de kan forlade arbejdsmarkedet på *en værdig måde*. Fra 20 pct. i 2013 voksede andelen til 31 pct. i 2019, og alene siden 2017 har vi en stigning på 5 procentpoint – måske aktualiseret af diskussionen i valgkampen 2019 om, hvornår det bliver ”Arnes tur”. Se figur 2.6.

Figur 2.6 – Utrygt seniorliv

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20 OG TIDLIGERE TRYGHEDSMÅLINGER

Spørgsmål: Se teksten i figuren og figur 2.4.
Stillet til mere end 2600 svarpersoner over 40 år.

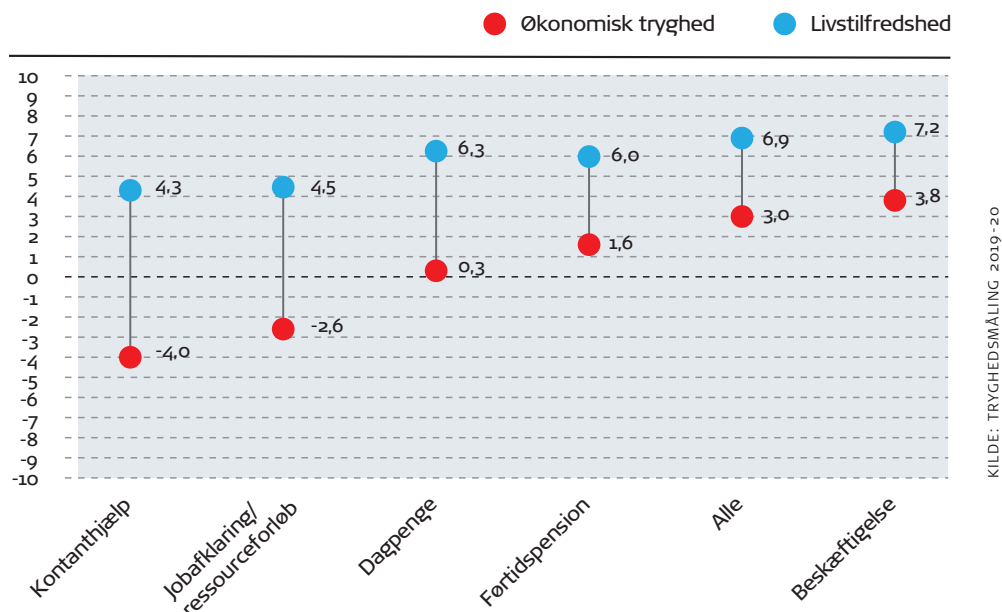
32 pct. af de 40-65-årige i 2019 er utrygge for, om de har penge nok, når de trækker sig tilbage. Det er ny rekord.

Udviklingen ligger i naturlig forlængelse af den reformpolitik, der har været ført for at øge arbejdsudbuddet, først og fremmest tilbagetrækningspolitikken. Mange er helt opmærksomme på, hvad den gradvise hævelse af tilbagetrækningsalderen betyder. Spørgsmålet var et centralt tema i valgkampen i 2019, og det har givet skærpet opmærksomheden, men niveauet ligner det, vi kender fra de seneste tryghedsmålinger.

Utryghedsmn for, *om man kan få den tilstrækkelige pleje* når man bliver gammel satte ny rekord i 2019 med 58 pct. utrygge blandt de 40-65-årige. I den første måling i 2009 var tallet 41 pct. Tendensen kan hænge sammen med udviklingen i ældreplejen, hvor andelen af svage ældre, der modtager hjemmehjælp til rengøring og andre praktiske opgaver, ernæsten halveret siden 2007⁴. 2010-2019 har været den periode i nyere danmarkshistorie, hvor vi har oplevet den laveste vækst i de offentlige serviceudgifter per capita⁵.

Økonomisk tryghed og livstilfredshed

Lykken ikke er gods eller guld, men der fremkommer ikke desto mindre et karakteristisk billede, når den økonomiske tryghed holdes sammen med livstilfredsheden som det sker i figur 2.7.

Figur 2.7 – Parløb

Spørgsmål: Figuren sammenholder økonomisk tryghed (rød farve) med livstilfredshed (blå farve) i grupper med forskellig jobstatus. Værdierne for økonomisk tryghed bygger på svarene på spørgsmålet i figur 2.1, der er omregnet til indekstal mellem minus og plus 10. Tallet viser gennemsnittet for de nævnte grupper. Livstilfredshed er opgjort som gennemsnit for de nævnte grupper på spørgsmålet: Alt i alt hvor tilfreds vil du sige, at du er med tilværelsen for tiden? Svar på skala mellem 0 (meget utilfreds) og 10 (meget tilfreds).

Blandt kontanthjælpsmodtagere og personer i ressourceforløb ledsages økonomisk utryghed af en lav tilfredshed med tilværelsen i det hele taget.

Vi ved fra mange målinger, at økonomisk utryghed smitter af på den generelle tryghed, selvom de langt fra overlapper helt. Sammenhængen med den almindelige livstilfredshed er også meget tydelig: de grupper, der var meget økonomisk utrygge var også mindre tilfredse med tilværelsen i sommeren 2019. Det skyldes ikke kun, at de tynges af økonomiske sorger og bekymringer. De økonomiske problemer optræder – som vist ovenfor – ofte sammen med dårligt helbred, besvær med at fastholde jobbet samt andre faktorer, der er med til at forsure tilværelsen.

Økonomi og tryghed – nogle konklusioner

Økonomisk utryghed er et uhyre med mange hoveder. I året forud for coronakrisen stod flertallet ikke ansigt til ansigt med nogen af dem, mens et mindretal mødte et eller flere.

Den generelle utryghed for husstandsøkonomien ramte knap hver sjette. Denne utryghed er særlig koncentreret hos kontanthjælpsmodtagere og personer med et helbredsproblem, der rammer dem på økonomien. Utrygheden er ledsaget af en ganske lav livskvalitet.

Noget af utrygheden er akut og forbigående. Mange unge er f.eks. utrygge for at mangle penge til en uventet regning. Det er dog en utryghed, som de deler med mange i arbejdsmarkedets periferi. Op imod en tredjedel i den gruppe havde så små økonomiske reserver, da coronakrisen ramte, at de var utrygge for selv mindre, uforudsete udgifter.

Andre økonomiske utrygheder angår langsigtede og evt. kroniske problemer. De fleste er blevet mere udbredte i de sidste ti år – krise eller ej. De fleste er også forværret lidt siden 2017.

Utrygheden for, at dårligt helbred rammer arbejdsevne og forsørgelsesmuligheder, er vokset støt fra måling til måling frem til 2019. Også utrygheden for at ryge ud af arbejdsmarkedet på en uværdig måde er taget til.

Omtrent en ud af fem frygtede ledighed. Det er færre end 2015, men svarer til 2017. Og for de mest marginaliserede var utryghed reglen snarere end undtagelsen. Tallene underbygger konklusionen fra kapitel 1 om, at højkonjunktoren ikke fik vendt den marginaliseringsproces af grupper med uheldsvangre kombinationer af dårligt helbred, kort uddannelse og andre arbejdsmarkedsmæssige svaghedstegn.

Marginaliseringen blev i kriseårene fulgt af en politik, der ifølge den økonomiske sagkundskab har øget den økonomiske tryghed for landet som helhed, men som samtidig har øget den økonomiske utryghed blandt de marginaliserede.

Det er tydeligt i tilbagetrækningspolitikken og på kontanthjælps- og sygedagpengeområdet. Lidt mindre entydig er virkningen for de grupper, der blev berørt af førtidspensionsreformen, idet fleksjobordningen har givet en tryk ramme for lønmodtagere med reduceret arbejdsevne, mens det langt fra er tilfældet med de såkaldte ressourceforløb, hvor husstandsøkonomien var utryk for mere end halvdelen. Der skete i samme periode en række forringelser af den offentlige service til flere af de sårbare grupper.

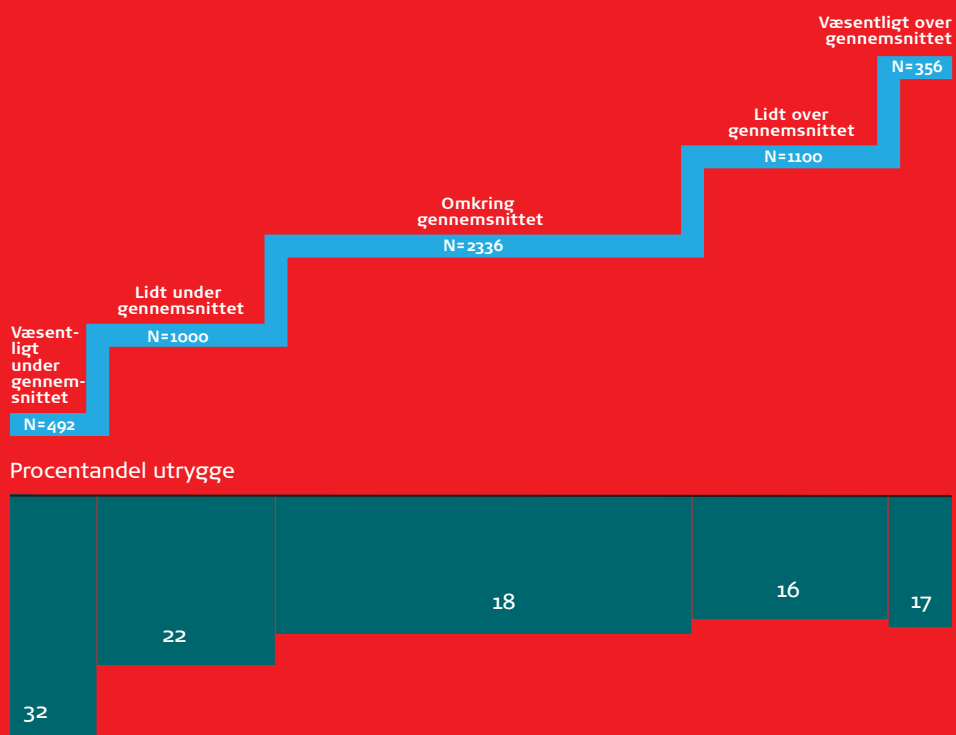
Spørgsmålet er, om reformer og serviceforringelser har haft en mere permanent negativ indflydelse på tilliden mellem borgerne og det offentlige, som må antages at være en del af fundamentet for den udbredte (økonomiske) tryghed i befolkningen.

Eller rettere: sådan stillede spørgsmålet sig før virus-angrebet, da staten pludselig fremstod som stærk og brugte styrken til at beskytte samfundets svageste, de vitale fælles funktioner og landets økonomiske liv i det hele taget.

Økonomisk underlegenhed

En sidste type økonomisk utryghed handler om status: i overensstemmelse med klassisk referencegruppe-teori er lykken mindre blandt folk, der velstandsmæssigt ligger under gennemsnittet i det kvarter, hvor de bor. Trygheden følger samme mønster, men sammenhængen er svagere. Det er dog ikke færre end 31 pct. af dem, der ligger væsentligt under gennemsnittet, der føler sig utrygge i 2019 – mod 15-16 pct. blandt dem, der mener, de ligger over gennemsnittet.

Fig 2.8 – På højde med naboen?

KILDE: TRYKEDSMÅLING 2019

Spørgsmål: Hvis du sammenligner din husstands forbrugsmuligheder med gennemsnittet i det kvarter, hvor du bor, hvor vil du så tro, at din husstand ligger? 18-65-årige. Blandt de 463 svarpersoner, der har svaret "ved ikke" angiver 14 pct. at være utrygge i hverdagen.

Noter

- 1 Tallene er fra YouGovs måling. Danmarks Statistik når ca. 57 pct. mod YouGovs 61 pct., så afvigelsen er beskeden. Antallet af svarpersoner i kontrolmålingen gør dog udsagn om forholdsvis små grupper som kontanthjælpsmodtagere meget usikre.
- 2 Niveaueet hos YouGov ligger her 12 pct. højere end kontrolmålingen fra Danmarks Statistik, hvor kun 10 pct. af svarpersonerne er utrygge for østeuropæisk jobkonkurrence.
- 3 Nøjagtigt én af otte er utrygge af den grund i YouGovs kontrolmåling, mens Danmarks Statistik finder samme utryghed hos hver ellefte svarperson.
- 4 Hjælp til svage ældre. Tine Rostgaard, VIVE, 2019
- 5 Det faldende serviceforbrug pr. borger er belyst for 2009-2018 <https://www.kl.dk/media/18586/reduktion-i-kommunale-serviceudgifter-per-borger-siden-2009-og-nulvaekst-siden-2000.pdf>

Kapitel 3

Tryghed og frihed

Hvor meget betyder det for trygheden, at man har handlefrihed?

Alt kunne man fristes til at svare. Har man manøvrerum, plads til at fejle, styr på tingene, så er man normalt på den sikre side. Omvendt er det ensbetydende med stor utryghed at være trængt op i en krog. As a cornered rat, som briterne siger. Uden frihed ingen tryghed.

Men egentlig kan man med samme ret sige det modsatte: at trygheden er frihedens forudsætning. Det, der giver tryghed, giver også frihed – såsom et godt helbred, fornuftige indkomster, reserver til dårlige tider, diger, p-piller. Det, som truer trygheden, indskrænker friheden. Spørg indbyggerne i Wuhan og Lombardiet!

Vi er med andre ord i et terræn, hvor det er svært at skelne årsager fra virkninger, og dermed også at undersøge hvad kontrollen med eget liv – friheden – betyder for trygheden. Men i det følgende gør vi et forsøg.

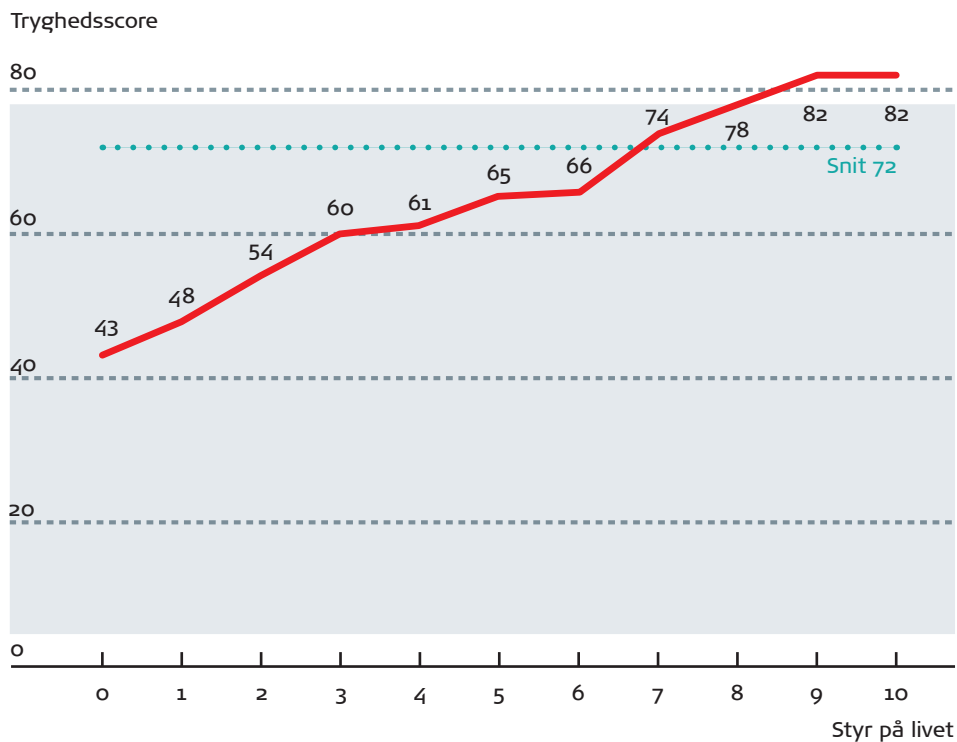
Frihedsmåling

Vi har i de første kapitler bl.a. brugt tryghedsscoren, altså den gennemsnitlige tryghed i en given gruppe, som mål for trygheden.

Friheds- eller kontrolfølelsen er målt med et spørgsmål fra den europæiske værdiundersøgelse¹. Svarpersonerne blev bedt om at oplyse i hvor høj grad de føler, at de kan styre deres liv i den retning, de selv ønsker, og de svarede ved at markere et tal mellem 0 og 10, hvor 10 er maksimal frihed. Derefter har vi beregnet tryghedsscoren for de personer, der havde svaret 0, 1, 2 osv.

Resultatet er den nydelige kurve i figur 3.1.

Figur 3.1 – Frihed og tryghed følges ad

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20

Spørgsmål: I hvilken grad føler du, at du har mulighed for at styre dit liv i den retning, du selv ønsker?
Svar på en skala fra 0-10. N=6442

Gruppen der føler, at de har helt styr på livet er også maksimalt trygge. Er man helt i omgivelsernes magt, er trygheden i bund.

Omtrent hver femte svarperson markerede et tal mellem 0 og 4 og dermed, at de snarere føler afmagt end frihed. En tilsvarende andel markerede 9 eller 10 i den høje ende af frihedsskalaen.

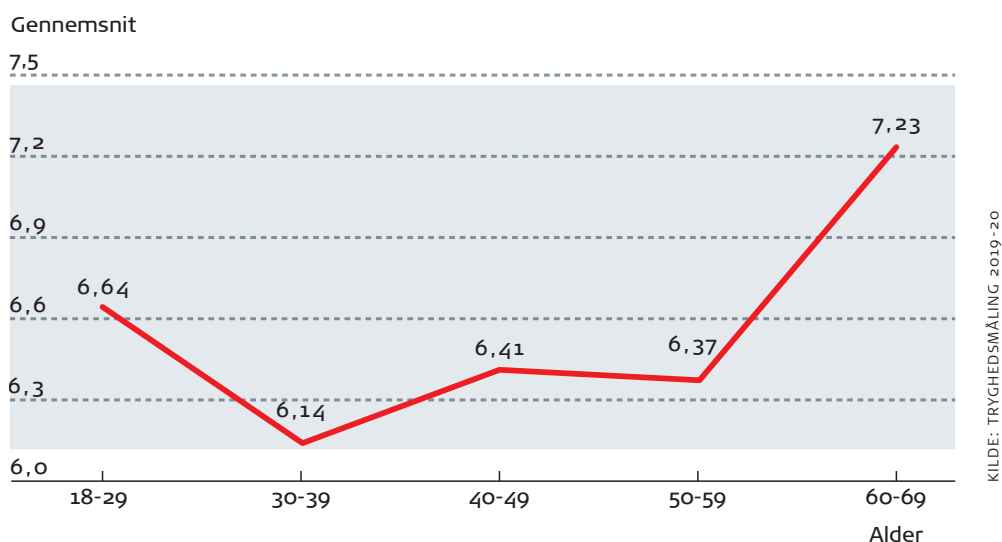
Svaret afspejler delvis objektive baggrundsfaktorer som svarpersonernes køn, alder og helbred.

Kvinder oplever sig som en lille smule mere in charge end mændene – alt andet lige. Aldersfaktoren betyder endnu mere. Ikke overraskende viser det sig, at de unge og seniorerne oplever den største frihed. Årgangene i midten har færre børn og job, som man måske både skal slås for og om.

At ungdommen ligger højt, svarer til forventningen, men at de +50-årige ligger endnu højere kan godt overraske. Selvom nogle betegner 50'erne som "den bedste alder", gælder det ikke alle. Nogle er godt brugt allerede i 50'erne, og så giver både kroppen og arbejdsmarkedet færre frihedsgrader.

Ikke desto mindre oplever aldersgruppen som helhed mere frihed end folk i tyverne. Her er måske endnu et memento til den standende debat om det, der får dagens unge til at føle sig pressede – jf. også stressdiskussionen, som vi indledte i kapitel 1 og vil afslutte i kapitel 10.

Figur 3.2 – Femti, fed og fri

Spørgsmål: Spørgsmålsformulering som i 3.1 Tallene viser den gennemsnitlige følelse af at have "styr på livet" i de forskellige aldersgrupper på skalaen fra 0 til 10.

Pligterne går ud over friheden for mange i mellemgenerationerne.

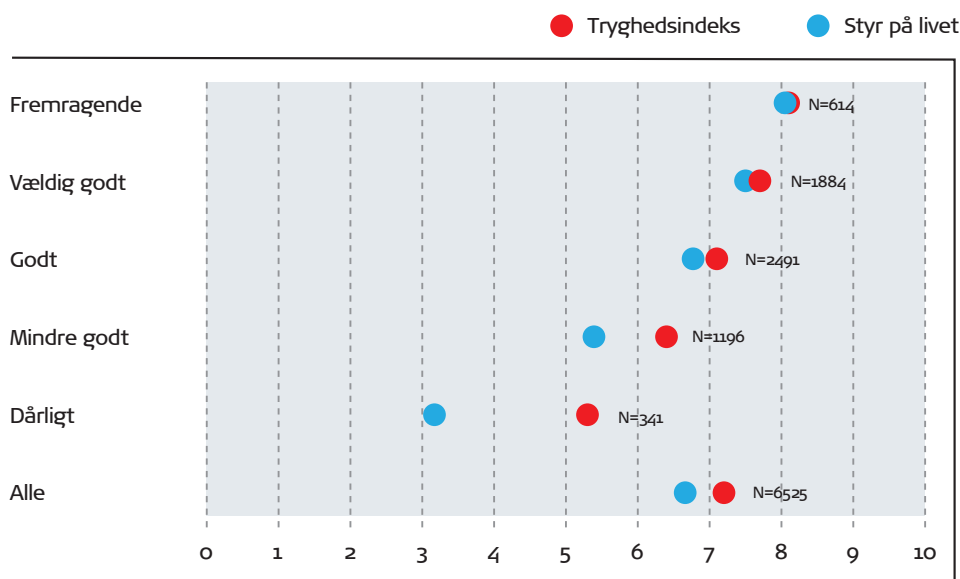
Uanset hvilke samfundsfænomener der gemmer sig under denne aldersfordeling, er vi ikke i tvivl om, at det er svarpersonernes alder, der betyder noget for deres frihedsfølelse og ikke omvendt. Når vi ser på sammenhængen mellem helbred og frihed, er det måske mindre indlysende, hvad der er årsag og virkning. Se figur 3.2.

Man kan ikke helt udelukke at fornemmelsen af mere eller mindre kontrol med tilværelsen kan smitte af på, hvordan man oplever sit helbred, men vi antager at sammenhængen især går den anden vej: er man sund og rask, føler man sig mere fri – alt andet lige. Sammenhængen er både højsignifikant og yderst stærk ².

Da der jo også er en sammenhæng mellem frihed og tryghed, indikerer det, at godt helbred er en del af forklaringen på, at de mest frie svarpersoner er mere trygge – som vi så i figur 3.1.

Ligningen er dog mere kompliceret end som så. Helbredet påvirker også ens økonomi, som igen påvirker friheden.

Figur 3.3 – Helbred og frihedsgrader

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20

Spørgsmål: som i figur 3.1, det generelle tryghedsspørgsmål (figur 1.1) og Hvordan synes du, dit helbred er alt i alt? Tryghedsspørgsmålet er omregnet til indekstal 0-10.

Sammenhængen er stærk: jo bedre helbred, jo større frihed.

Økonomi og frihed

Det betyder selvsagt noget for frihedsfølelsen, om der er plads i økonomien til at rokke med ørerne. Det ses bl.a., når vi sammenholder mere og mindre økonomisk trængte med vores frihedsmål. Vi har delt svarpersonerne op efter, om de kan betale en uventet regning på 8.000 i løbet af 14 dage. Sammenhængen er igen stærk og signifikant.

Et andet mål kunne dreje sig om svarpersonernes formue, men den kender vi desværre ikke. Derimod har boligejere delt deres vurdering af friværdien med os.

Også her ser vi en sammenhæng, men friværdiens størrelse er mindre vigtig end den umiddelbare evne til at klare uventede regninger. Hos den lille gruppe med både negativ friværdi og besvær med at skaffe 8.000 kr. i en fart er friheds- eller kontrolfølelsen dog nede på 3,9.

Fra dette lavpunkt er der langt op til gennemsnitlige frihedsfølelse i befolkningen (som ligger på 6,6), men ikke ret langt ned til afmagtsfølelsen hos kontanthjælpsmodtagere (3,4), grupperne i ressource- og jobafklaringsforløb (3,6), og den voksende gruppe af ledige uden offentlig understøttelse (3,8).

Vi kan sammenfatte betydningen af de økonomiske faktorer ved at sammenholde frihedsfølelsen med svarpersonernes økonomiske tryghed, som vi målte i kapitel 2.

Resultatet er yderst markant, idet ca. en fjerdedel af forskellen i frihedsfølelsen kan føres tilbage til økonomiske tryghed – eller mangel på samme³.

Med andre ord: om du tjener 200.000 eller en million årligt, øger ikke i sig selv din frihedsfølelse – det afgørende i denne sammenhæng er alene graden af tryghed omkring husstandens økonomi.

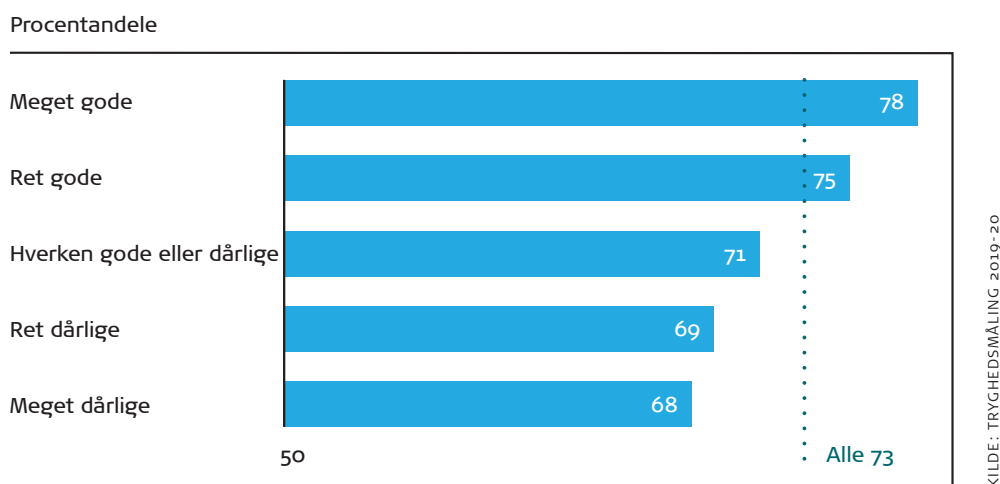
Professionel handlefrihed

Kan frihed i jobbet også give mere tryghed? Ikke alle selvstændige vil være overbevist.

Hypotesen kunne være, at professionel handlefrihed giver *empowerment*, som øger trygheden. Frihed i jobbet kan også give plads til at flekse, og dermed mindre risiko for problemer på familiefronten. Samtidig kan oplevelsen af et vist handle- rum afspejle, at man ikke er underlagt et nidkært kontrolregime, hvor man gruer for enhver fejl.

Figur 3.4 viser den gennemsnitlige generelle tryghed – tryghedsscoren – i grupper, der er opdelt efter deres professionelle handlerum.

Figur 3.4 – Indflydelse på jobbet

Spørgsmål: Når det drejer sig om dit arbejde og din arbejdsplads, hvor gode muligheder, vil du da vurdere, at du har for at påvirke forhold vedr. din arbejdssituation? Lønmodtagere i arbejde. N= 3353

Jo mere frihed på jobbet, jo højere tryghedsscore – alt andet lige.

Der ser faktisk ud til at være en sammenhæng mellem muligheden for at påvirke arbejdssituationen og den generelle tryghed.

Det gælder dog udelukkende, hvis man sammenholder svarene på spørgsmålet med tryghedsscoren, og ikke hvis vi bruger vores anden gennemgående målestok; nemlig andelen af utrygge. Det giver egentlig god intuitiv mening, hvis professionel handlefrihed giver *empowerment*, som igen giver tryghed, sådan som vi antog ovenfor. At man ligefrem skulle blive utryg af meget stramme rammer på jobbet, er sikkert mest almindeligt i meget autoritære systemer.

Forholdet mellem generel tryghed og frihed i jobbet er et af dem, hvor sammenhængen ikke nødvendigvis – kun – vender den ene vej. Den erfarne professionelle hviler trygt i sin kompetence og kan derfor handle frit.

En lidt anden side af samme sag er de job, der ligefrem kræver selvstændighed af udøveren. Også her finder vi en sammenhæng til trygheden, når vi spørger om det ”ofte eller af og til kræves af dig, at du gennemfører egne ideer og selv planlægger vigtige arbejdsopgaver på din arbejdsplads?” Svarer man ja til det, er man alt andet lige mere tryg. Effekten er positiv og signifikant, men også ret svag⁴. Måske er der tale om krav, der også gør en del utrygge.

Giver frihed så mere tryghed alt i alt?

Frihed giver tryghed alt andet lige. Det så vi i figur 3.1.

Der var dog en mere krøllet virkelighed bag den statistiske sammenhæng. Når vi skal svare på i hvilken grad vi selv styrer vores liv, så siger vi også indirekte noget om vores helbred og økonomi. Med andre ord er økonomisk tryghed og helbredsryghed med til at forklare, hvorfor nogle føler sig mere trygge helt generelt, jf. kapitel 1 og 2.

Men når vi neutraliserer virkningen af helbred og økonomisk tryghed, er der stadig en direkte effekt af friheden på den generelle tryghed. Det samme gælder (om end noget svagere) muligheden for at påvirke vores arbejdssituation. Og betydningen af frihedsfølelsen forbliver tydelig og signifikant, når vi lægger flere parametre ind i modellen, som vi ved påvirker den generelle tryghed. De viser, at frihedsfølelsen heller ikke bare er en del af den almindelige livstilfredshed, men en forklaringsfaktor i sin egen ret.

Så svaret er ja. Når vi har indflydelse på arbejdslivet og livet i bredere forstand, så bliver vi også tryggere, også selvom alt andet som bekendt ikke er lige. At friheden skulle betyde alt, som vi var lige ved at påstå i begyndelsen af kapitlet, har til gengæld intet på sig. Trygheden bestemmes af mange faktorer. Ud over de arbejds- og helbredsmæssige utrygheder, vi behandlede i kapitel 1 og 2, er der f.eks. truslen mod den fysiske tryghed, som næste del af Tryghedsmålingen beskæftiger sig med.

Noter

- 1 Kontrol over egen tilværelse indgår i den europæiske værdiundersøgelse 2017. Den er bl.a. brugt i forbindelse med lykkemålinger. Ikke overraskende er det en meget stærk prædiktør for lykke/tilfredshed med tilværelsen. (Jf. Lolle & Goul Andersen 2016, 2019)
- 2 Etakoefficienten er så høj som .486
- 3 Der er beregnet et såkaldt Pearson r på .53 svarende til en forklaret varians på 26-27 pct. Det er virkelig meget i en undersøgelse af denne art. Til gengæld kan man spørge om operationaliseringen er "lidt for god", eller om økonomisk tryghed bør ses som en komponent af kontrol over egen tilværelse. Der er også gennemført en multipel regressionsanalyse for at teste betydningen af økonomisk tryghed overfor de øvrige forklaringsfaktorer. Når man indfører økonomisk utryghed, bliver forklaringskraften af faktorerne køn, alder og helbred mindre og betydningen af, hvor man er placeret i indkomstfordelingen, forsvinder helt. Hvad der i den simplere analyse fremstod som effekter af alder, køn, helbred og indkomst skyldes med andre ord, at yngre, kvinder og personer med dårligt helbred eller lav indkomst alt andet lige er mindre økonomisk trygge.
- 4 Etakoefficienten er .333 i det første spørgsmål og .139 på det andet.

En teori om tryghed

Ingen har patent på tryghedsbegrebet, men det kan alligevel være nyttigt at definere det. Vi arbejder med denne definition: Tryghed er en tilstand, hvor ydre trusler ikke anfægter den indre balance og udløser en alvorlig eller vedvarende psykisk belastning. Tryghed er altså et udtryk for, hvordan individer opfatter og håndterer ydre udfordringer, som kan ramme dem personligt.

Tryghedsmålingerne tager udgangspunkt i individerne, men sigtet er at afdække tryghed og utryghed i *Danmark*. Formålet er sige noget generelt om, hvad der sker i samfundet på dette område og evt. hvad der kan gøres for at sikre tryghed og modvirke utryghed i samfundet som helhed. Meget taler for at høj tryghed hænger sammen med tilliden mellem borgerne, opbakningen til demokratiske institutioner, og at den direkte og indirekte gavner samfundsøkonomien og borgernes livskvalitet.

Trygheden i Danmark er en sammensat størrelse med mange delvis overlappende aspekter. Vi har en målestok i tryghedsmålingen, som vi kalder "den generelle tryghed", der bygger på et spørgsmål til svarpersonerne om deres tryghed i hverdagen. Det er dog tydeligt, at spørgsmålet ikke afdækker alle sider af befolkningens tryghed og utryghed. Derfor betegner vi den generelle tryghed som et tryghedsaspekt, og som det vigtigste af en række tryghedsaspekter.

Andre vigtige tryghedsaspekter drejer sig om trygheden overfor vold, økonomisk tryghed, eller et trygt helbred. Økonomi og helbred overlapper delvis indbyrdes, og både sikkerhed, helbred og økonomi overlapper med den generelle tryghed. Men kun delvis. Nogle er f.eks. utrygge for økonomien, men oplever ikke hverdagen som utryk af den grund. Til gengæld er der et stort antal mindre betydningsfulde tryghedsaspekter, der også overlapper med den generelle tryghed. Ofte rammer de kun bestemte grupper som f.eks. børn, homoseksuelle eller kortuddannede.

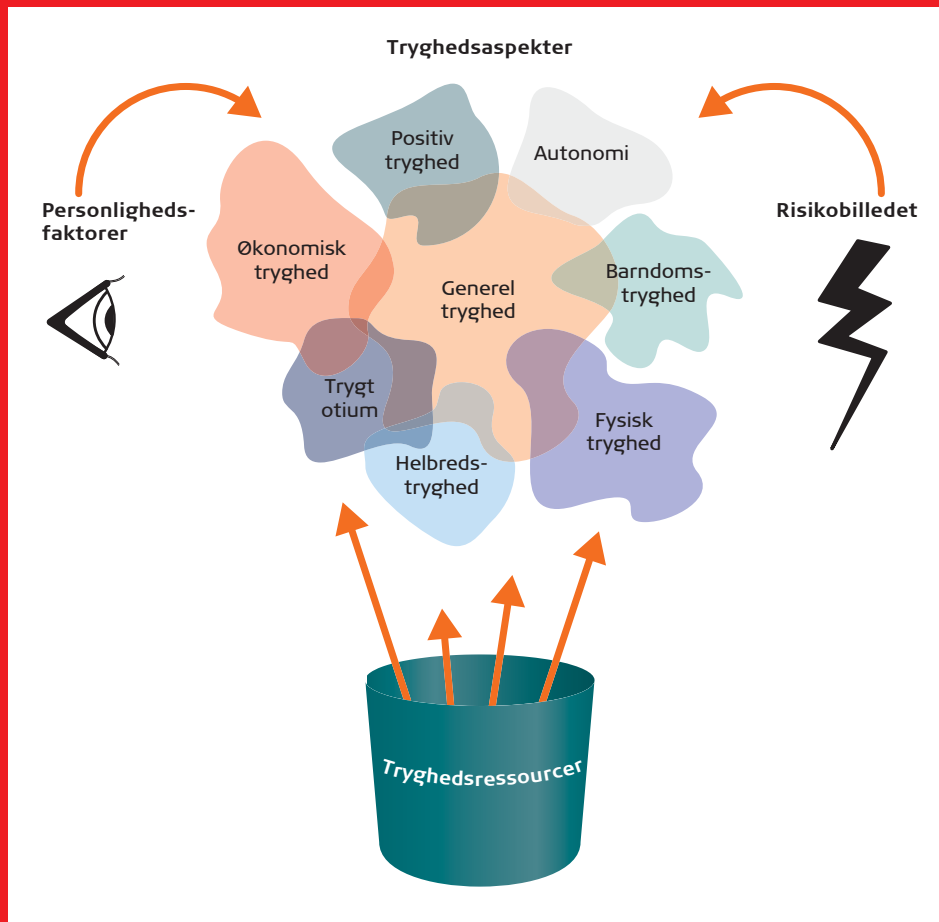
Trygheden i Danmark formes i et samspil af tre faktorer: Personlighedsfaktorerne, Risikobilledet og Tryghedsressourcerne. Se figuren næste side.

Personlighedsfaktorerne: tryghed og utryghed opfattes altid gennem en bestemt personlighed, og personligheden betyder meget. I Tryghedsmålingerne har vi gentagne gange målt betydningen af personlighed i forhold til andre faktorer. Det er sket med en tillempning til surveybrug af den meget anvendte model fra personlighedspsykologien kaldet "The Big Five" (se Tryghedsmåling 2015 s. 102).

Svarpersonerne beskriver deres egen personlighed ved at placere sig på fem skalaer for hhv. Ekstroversion, Åbenhed for nyt, Medgørlighed, Samvittighedsfuldhed og Emotionel stabilitet. Analyserne viser en generel og stærk sammenhæng mellem svarpersonernes tryghed og deres emotionelle stabilitet. Giver man sig selv

en høj score med hensyn til Samvittighedsfuldhed eller Medgørlighed bliver man også mere utryk over for visse risici, selvom effekterne er betydeligt svagere. Analyserne viser også, at de samme personer placerede sig nogenlunde samme sted på skalaerne i Tryghedsmåling 2011 og 2015. Det bekræfter, at de målte personlighedstræk ligger forholdsvis fast. Omvendt er de ikke så afgørende, hvis man skal vurdere, hvordan trygheden i Danmark *ændrer sig*.

Tryghed i Danmark

Risikobilledet: anderledes dynamiske er de ydre udfordringer, som er det stof vores risikobilleder er gjort af. At ydre udfordringer undertiden meget hurtigt kan ændre risikobilledet, behøver man ikke at forklare den, der oplevet coronaepidemien i 2020. I årene før var det bl.a. en indbrudsbølge og ændrede økonomiske konjunkturer, der fik oplevelsen af risiko i store befolkningsgrupper til at vokse hhv. skrumpe (jf. kapitel 1). Vi finder også mange tegn på, at strukturelle forandringer som globalisering, indvandring, digitalisering mm. er med til at erstatte gamle utrygheder med nye. Det samme gælder kulturelle nybrud, der får mange til at se på tilværelsen med nye øjne. #MeToo-bevægelsen kunne være et aktuelt eksempel. Også klimatruslen ser ud til at ændre sig fra en mere abstrakt politisk bekymring til en mere konkret udfordring af trygheden i større dele af befolkningen.

Tryghedsressourcerne er det, vi trækker på uden for os selv, når vi håndterer de ydre risici. Dermed er tryghedsressourcer med til at afgøre, hvor meget de enkelte tryghedsaspekter kommer til at fylde. Tryghedsressourcerne er i et vist omfang bestemt af ens sociale stilling og livscyklus.

Blandt de vigtige ressourcer er den valgfrihed, vi analyserede i kapitel 3. Andre vigtige ressourcer beror på den emotionelle og praktiske støtte, man kan falde tilbage på i kraft af familie- eller følelsesmæssige bånd, i kraft af sin sociale status, eller fordi man er borger i et velfærdssamfund. Hertil kan lægges – som vi også har set i de foregående kapitler – reserver der sikrer én mod fattigdommen og dens ydmygelser, fordi man kan købe sig til kontrol og kompensere for tab, samt naturligvis den enestående ressource som et godt helbred udgør. I de følgende kapitler (og kapitel 12) ser vi på de ressourcer, som hjælper til at afværge fysiske trusler eller afbøde virkninger af vold og overgreb.

Beskrivelsen af trygheden i Danmark som et konglomerat af delvis overlappende tryghedsaspekter bygger på analyser af data, der indsamlet igennem 15 år. Vi har f.eks. undersøgt, hvilken rolle en utryg barndom har for den generelle tryghed sidenhen, hvad terrorbølgen gjorde ved trygheden, og betydningen af gode sociale netværk. De mange statistiske analyser har hver især bidraget til at forklare lidt af forskellen på tryghed og utryghed, men de illustrerer også vanskelighederne ved ethvert forsøg på at koge trygheden i Danmark ned til et entydigt fænomen – endsige et enkelt tal.

Mange tryghedsaspekter drejer sig om fravær af forskellige former for utryghed, men trygheden har også et positivt aspekt. At være tryg er ikke det samme som at undgå utryghed og risiko. Det afgørende er som nævnt opfattelsen og håndteringen af risici – "copingstrategierne". Ofte er den trygge netop den, der tør løbe en risiko, i tillid til at han eller hun har de nødvendige ressourcer til at klare skærene. Det er samtidig en tryghed, der vokser med den selvtillid, som følger af veloverståede udfordringer. De positivt trygge er ofte forandringsagenter, innovatører og iværksættere i samfundsliv, virksomheder og organisationer. Derfor er positiv tryghed et væsentligt aspekt i undersøgelser – og diskussioner – af, hvad der betinger trygheden i Danmark.

En tredje konklusion af analyserne har været, at det er frugtbart at skelne mellem utryghed og bekymring. Utryghed rammer den enkelte personligt jf. definitionen, der indledte denne tekst. Utrygheden er i familie med frygten og dens følgesvende. Bekymringer kommer ikke så tæt på og angår ofte andre – måske alle kvinder, hele verden eller de syriske flygtninge. De kan påvirke vores handlinger om dagen, herunder valgdagen, men de holder os ikke vågne om natten som det, vi er utrygge for.

Del 2

Den fysiske tryghed

Kapitel 4

Har vi fået mere vold og voldsutryghed?

Det er et centralt formål for tryghedsmålingerne at vurdere, hvor utryg befolkningen er for voldskriminalitet, men også at undersøge baggrunden for frygten. Det sidste er ikke så lige til. Som bekendt spredes frygten for vold ofte hurtigere end voldshandlingerne selv, og den kan blive hængende længe efter at faren er drevet over – bl.a. fordi vold fascinerer os, og den udnyttes af dem, der skal bruge vores fascination til et eller andet.

Samtidig er der ikke enighed om, hvad der skal forstås som vold, og forståelsen ændres desuden over tid. Det samme gælder den registrering, vi har af vold i retssystemet i form af anmeldelser og domfældelser. Vi ved dog, at meget vold ikke anmeldes. Det afsløres bl.a., når vi sammenholder anmeldelser med de oplysninger, som befolkningen giver i spørgeundersøgelser.

Desværre er spørgeundersøgelserne heller ingen facitliste. De er bl.a. afhængige af, at den stikprøve af befolkningen som interviewes, svarer korrekt og rent faktisk er repræsentativ. Det kan være svært at vide, når man har at gøre med fænomener som er forholdsvis marginale, og som måske ikke mindst udfolder sig i dele af samfundet, der er svære at få med i internetbaserede surveys.

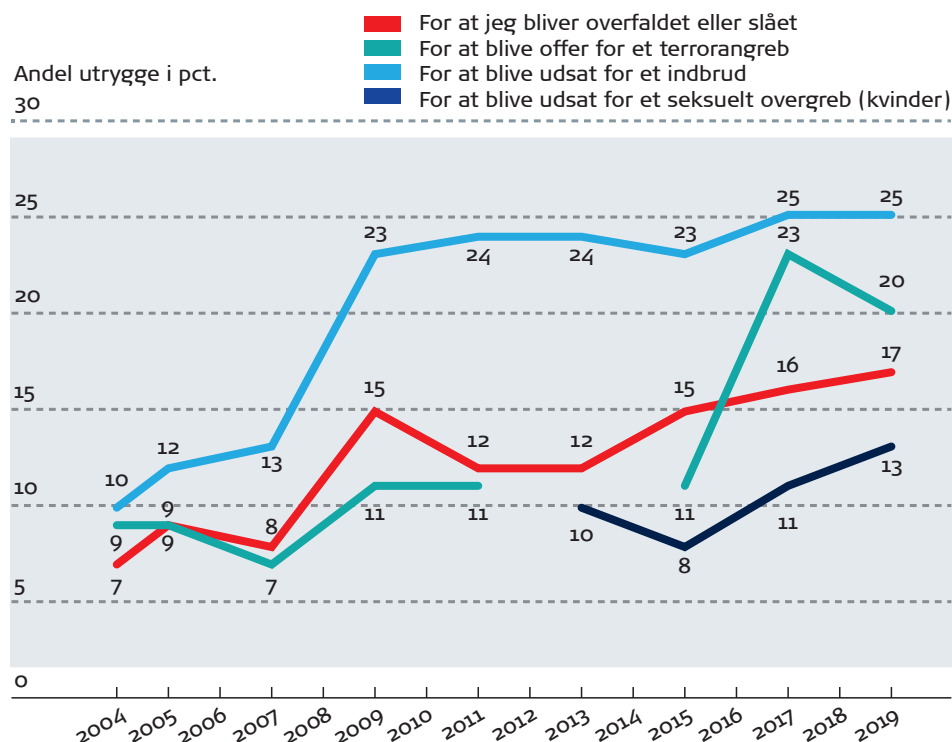
Med alle disse forbehold præsenteres her svarene fra tryghedsmålingen i sommeren 2019 – før vi holdt med gå i byen i coronaens uhellige navn og krisecentrene for voldsramte kvinder fik kapacitetsproblemer.

Utryghed for overgreb

I 2017 viste Tryghedsmålingen en stigende utryghed for indbrud, vold, terror, og seksuelle overgreb sammenlignet med 2015. I en særundersøgelse af befolkningens frygt for terror fra 2016, hvor spørgsmålene blev gentaget, landede vi på tal, der lå midt imellem.

I 2019 er terrorfrygten aftaget sammenlignet med 2017, men tallet for indbrud holder det høje niveau. På overfald og seksuelle overgreb ser vi små stigninger. Se figur 4.1.

Figur 4.1 – Voldsfrygt

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20 OG TIDLIGERE TRYGHEDSMÅLINGER

Spørgsmål: Nedenfor er anført en række problemer. Angiv hvor utryg du for tiden er over for disse problemer. 18-65-årige. For at jeg bliver overfaldet eller slået... for at blive offer for et terrorangreb... for at blive udsat for et indbrud... for at blive udsat for et seksuelt overgreb... (kun stillet til kvinder). Andel meget eller noget utrygge. Alle er spurgt. (Ved ikke og kun Ved ikke er sat som missing).

Den fysiske utryghed i befolkningen ser ud til at vokse lidt og er tydeligt højere end for 10-15 år siden.

Frygten for at blive **overfaldet eller slået** toppede oprindeligt i 2009. Men både i 2017 og 2019 er utrygheden på dette punkt steget. I 2019 nærer 17 pct. denne frygt, hvilket er højere end både 2009 og 2017 og dobbelt så højt som i 2005-07.

Kvindens frygt for **seksuelle overgreb** aftog fra den første måling i 2013 til den følgende i 2015. Men tallet steg til 11 pct. i 2017 og videre til en ny rekord på 13 pct. i 2019.

Frygten for **terrorisme** tog et spektakulært spring i 2016-2017 – mere end en fordobling af antallet af utrygge ift. 2015. I 2019 er andelen faldet fra 23 pct. til 20 pct., hvilket stadig er næsten det dobbelte af, hvad vi så før 2015 og angrebet på Krudttønden og den jødiske synagoge. Indbrudsfrygten findes fortsat hos hver fjerde som i 2017 (spørgsmålet behandles grundigere i kapitel 5).

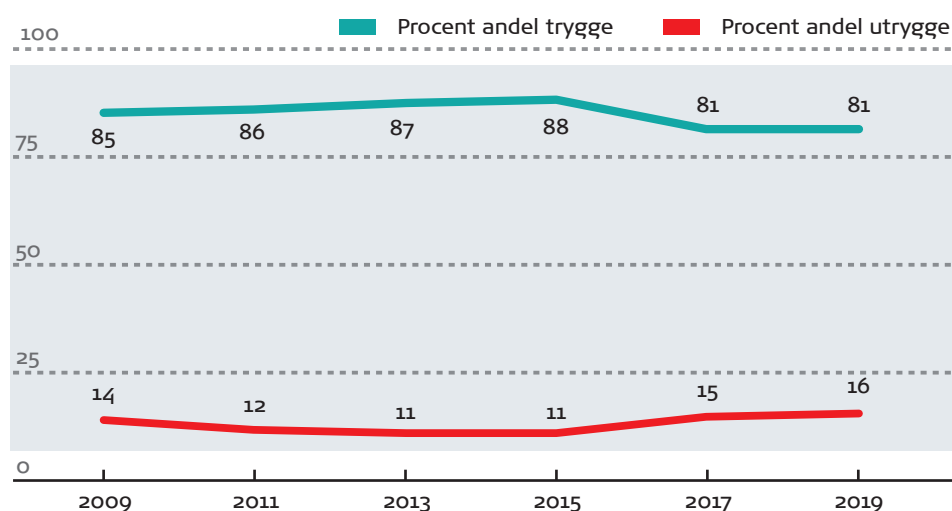
Vi ser altså fortsat i 2019 en meget høj andel af utrygge, når det gælder fysisk sikkerhed – herunder et par nye toppunkter når det gælder overfald og sexovergreb.

Der er også en lille stigning, når det gælder frygten for at gå i kvarteret efter mørkets frembrud.

Ud i mørket

Utryghed ved at gå i det kvarter, hvor man bor, efter mørkets frembrud, har været med i samtlige målinger lige fra starten. Utrygheden steg ganske væsentligt fra 2004 til 2009. Derefter vendte tendensen med et fald frem til 2015, men derefter er andelen af utrygge atter steget, så den i 2019 nåede 16,2 pct. – dobbelt så mange som i midten af 00'erne og et par procentpoint højere end den forrige top i 2009.

Figur 4.2 – Om natten i kvarteret

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20 OG TIDLIGERE TRYGHEDSMÅLINGER

Spørgsmål: Hvor tryk føler du dig ved at gå alene i det område, du bor i, efter mørkets frembrud? Meget tryk, Ret tryk, Ret utryk, Meget utryk, Ved ikke. Andel ret utryk/meget utryk er lagt sammen ligesom Ret tryk og Meget tryk.

18-65-årige. Ved ikke svar indgår ikke i procentberegningen.

Bag de jævne kurver siver trygheden: hvor næsten hver anden for 15 år siden var "meget tryk" ved at færdes i mørke i lokalområdet, er det nu kun lidt mere end hver tredje. Det er ca. samme andel som i 2009 og 2011, men til gengæld føler 4-6 procentpoint færre sig "ret tryk" sammenlignet med 2009 og 2011.

Spørgsmålet er dog om Tryghedsmålingen fra sommeren 2019 overvurderer niveauet af fysisk utryghed i befolkningen. Tryghedsmålingen opgør andelen af utryk til 16 pct., mens Danmarks Statistik kun fandt 11 pct. Rigspolitiets undersøgelse ligger midt imellem på 14 pct¹. Det lavere niveau i kontrolundersøgelsen fra Danmarks Statistik ses i alle disse tal, dog er forskellen med hensyn til indbrud ubetydelig.

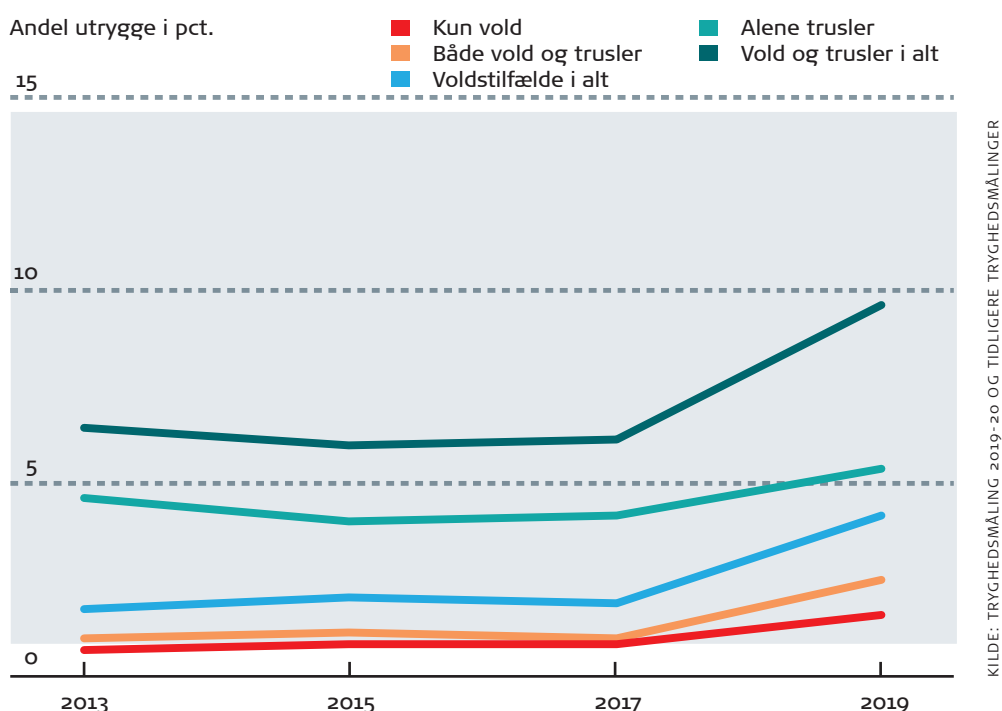
Selvom afvigelser mellem målingerne i nogle tilfælde er markante, skyldes det naturligvis delvist, at tallene er små. 5 procentpoint fra eller til gør virkelig forskel. Det betyder også, at vi skal være forsigtige med at udbasunere voksende voldsfrygt som en tendens. Kan der evt. bare være tale om mindre statistiske fluktuationer?

Den oplevede vold

En måde at teste tallene er ved at sammenholde dem med de andre oplysninger vi har om udviklingen af volden i samfundet. Er der tegn på en voldsbølge i samfundet, der kunne forklare svarpersonernes voksende utryghed?

I tryghedsmålingen fra sommeren 2019 har vi spurgt, om vores svarpersoner har oplevet vold i løbet af de sidste 12 måneder, evt. kombineret med trusler. Svarfordelingen ses i figur 4.3.

Figur 4.3 – Nylige voldstilfælde

Spørgsmål: Har du inden for de seneste 12 måneder været udsat for vold og trusler, som var så alvorlige, at du blev bange?

Flere rapporterer om vold i 2019.

Andelen der har været ramt af vold eller (oftere) trusler inden for det sidste år har ligget konstant i de senere års Tryghedsmålinger, men i 2019 er her en stigning – fra i alt 6,1 pct. i 2017 til 9,6 pct. i 2019. Det gælder både vold og trusler, men i særdeleshed vold. Her er der tale om en fordobling i forhold til 2015 og endda lidt mere i forhold til 2013 og 2017.

Kontrolmålingen fra Danmarks Statistik finder også en stigning sammenlignet med Tryghedsmålingens tal fra 2017, men vi skal ud i marginalerne, og niveauet

er igen lidt lavere end i Tryghedsmåling 2019: 2,6 pct. har oplevet vold (i nogle tilfælde sammen med trusler) sammenlignet med de 4,2 pct. i figuren.

Begge tal er i overkanten i forhold til de store Offerundersøgelser, som Justitsministeriets forskningskontor gennemfører løbende².

I Justitsministeriets grundigere analyse af voldstallene til og med 2018 hedder det: ”Når de seneste tre år (2016-2018) sammenlignes med de tre år forinden (2013-2015), ses et højere niveau i udsathed for vold (..) Selv om der er statistisk signifikante forskelle mellem nogle af disse bevægelser, er det dog vigtigt at påpege, at de statistiske sikkerhedsintervaller ligger meget tæt på hinanden”³. Alt i alt kan der være tale om fluktuationer og ikke om en tendens.

Antallet af voldstilfælde i 2017 kan beregnes til 57.650, mens det tilsvarende tal i 2019 er 65.218, dvs. 13 pct. højere⁴. At der altså var lidt mere at være bange for i 2019 end i 2017 kan altså ikke afvises, tendens eller ej.

I de næste to kapitler ser vi grundigere på utrygheden for indbrud og for sex-overgreb.

Noter

- 1 Spørgeformuleringen her er lidt anderledes, idet den henviser til trygheden i svarpersonens ”nabolag”, men ikke specielt til trygheden i mørke. Politiets Tryghedsundersøgelse. Rigspolitiet 2019.
- 2 Andelen er opgjort til 1,5 pct., men af de 16-74-årige. Her er altså 12 årgange mere med end i de to målinger der sammenlignes med, og navnlig blandt de ældste er voldsudsathedene meget lav.
Se ”Udsathed for vold og andre former for kriminalitet”, Offerundersøgelserne 2005-2019. Hovedtal. Marts 2020. Justitsministeriets Forskningskontor, Rigspolitiet, Københavns Universitet og Det Kriminalpræventive Råd.
- 3 Justitsministeriets forskere peger bl.a. på, at der fra 2007 til 2015 sket et fald i den registrerede vold på 17 pct. De nævner også, at noget af stigningen hænger sammen med ændret anmeldelsespraksis, og at nogle af tilfældene vedrører vold mod børn. Tryghedsmålingen har ikke svarpersoner under 18 år. Se Udsathed for vold og andre former for kriminalitet, Offerundersøgelserne 2005-2018, Justitsministeriets Forskningskontor, Rigspolitiet, Københavns Universitet, Det Kriminalpræventive Råd.
- 4 Egne beregninger på basis af Danmarks Statistiks opgørelse af registrerede voldstilfælde korrigeret for Offerundersøgelsens årlige opgørelse af andelen af tilfælde der registreres.

Kapitel 5

Utryk for indbrud

Mellem 2007 og 2009 blev ca. dobbelt så mange pludselig utrykke for at blive ramt af et indbrud. Tallet har holdt sig på samme niveau siden.

Den voksende utrykthed var velbegrundet. Fra 2005 og frem til 2009 steg antallet af anmeldelser med ikke mindre end 65 pct. Udviklingen var så eksplosiv, at vi også dette år måtte gennemføre en ekstra survey for at sikre os, at udviklingen ikke bare var en fejl i vores stikprøve.

Forskningen peger på to samtidige begivenheder, der begge indtraf i 2007: udvidelsen af Schengen-samarbejdet med ni af EU's nye medlemslande i Østeuropa og vedtagelsen af politireformen¹. Det er sværere at forklare, hvorfor utryktheden ikke faldt igen, da kurven knækkede i årene efter.

I dette kapitel vil vi derfor forsøge at dykke ned i den utrykthed for indbrud, som så mange giver udtryk for. Er det senfølger af de mange indbrud i slutningen af sidste årti? Har den rod i de dårlige oplevelser nogle fik – og i så fald hvilke?

I kapitlet tester vi en række hypoteser og ser til sidst på, hvad befolkningen selv gør for at mindste indbruds-utryktheden. Analyserne bygger på alene på data fra målingerne i 2019, før coronakrisen lukkede befolkningen inde og tyvene ude.

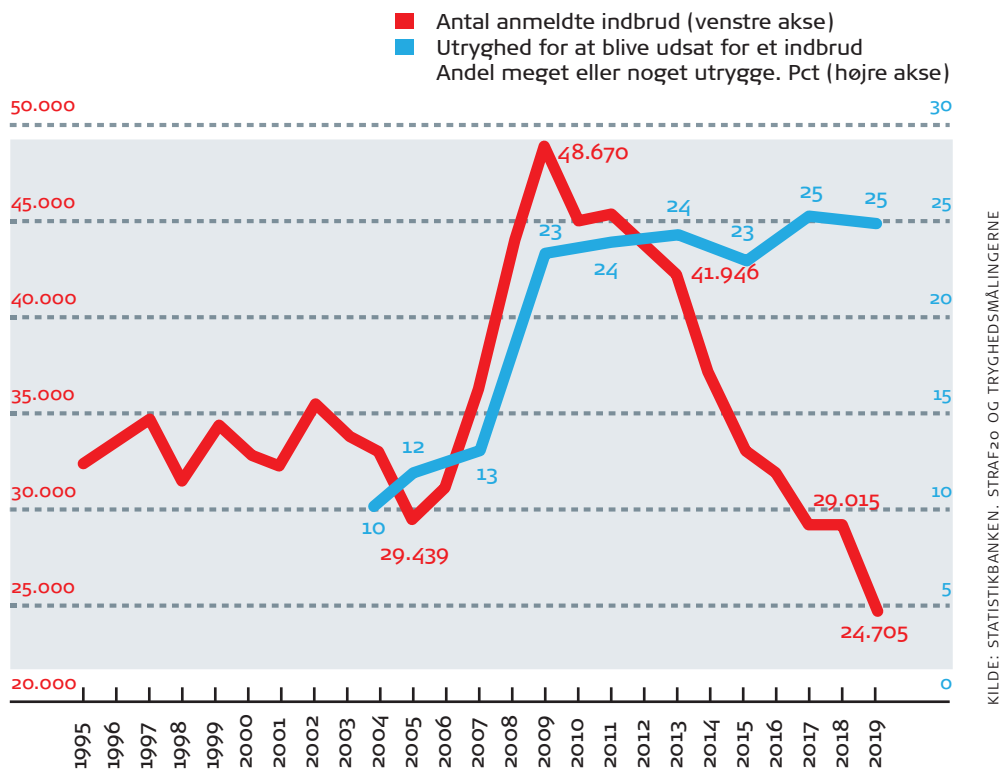
Medieskabt utrykthed?

Østeuropæiske tyvebander var hovedskurkene i den indbrudsbølge, der ramte flere nordeuropæiske Schengenlande i årene efter 2007. I Danmark blev problemet forstærket af politireformen, som et bredt flertal i Folketinget havde vedtaget året før. Reformen gjorde politiet mindre nærværende lokalt, og opklaringsprocenten for indbrud ramte en bundrekord på 6 pct. i 2009.

Det reagerede regering og folketing på i 2010 med den såkaldte Indbrudspakke, der fik politiet til at intensivere indsatsen på flere fronter. Samtidig gik en række af civilsamfundets aktører i aktion med forebyggende arbejde som f.eks. Nabohjælp², der både skulle bekæmpe tyverierne og øge tryktheden.

Som det ses i figur 5.1 er det dog kun det første mål, der er nået.

Figur 5.1 – Utrygheden består

Spørgsmål: Nedenfor er anført en række problemer. Angiv hvor utryg du for tiden er over for disse problemer. For at blive udsat for et indbrud. "For tiden ikke relevant for mig" er IKKE sat som missing, men Ved ikke er missing.

Siden 2015 har antallet af indbrud været på niveau med det, vi har haft i Danmark i mange år – ca. 30.000 årligt. Da antallet af husstande er steget i perioden, er dagens niveau faktisk en smule lavere.

Når utrygheden og virkeligheden er ude af trit, får medierne almindeligvis skylden, og det kan det sagtens være noget om. De enkelte indbrud noteres typisk af lokale medier, men om antallet stiger eller falder lokalt, kan det være svært at holde rede på, og om netop den manglende sammenhæng kan vedligeholde utrygheden³ – understøttet af sociale medier og almindelig snak. Der er dog en tendens til, at medierne ikke kun beskriver enkelte tilfælde, men i lidt højere grad beskriver indbrud på en måde, der hjælper læserne til at forstå og forebygge indbrud⁴.

Dem der ofte taler eller læser om lokale indbrud, er oftere utrygge: Hele 44 pct. i denne gruppe nærer utryghed over for indbrud – mod 25 pct. i hele befolkningen. Den generelle utryghed er også noget større.

Men det forklarer langt fra sagen. Dels er det tænkeligt, at en del af dem der taler meget om sagen er mere ængstelige generelt. Dels er det sandsynligt, at det i andre tilfælde skyldes, at der faktisk er en højere risiko i et givet kvarter.

Men fremfor alt er det så få mennesker, vi taler om, at de ikke påvirker de statistiske sammenhænge så meget. Kun 8 pct. oplyser, at de taler om lokale indbrud ”meget ofte” eller ”ofte”.

Vi skal derfor lede andre steder efter årsagen til, at utrygheden falder langsommere end årsagen til den.

Resultaterne præsenteres nedenfor, men først et blik på de følelser, som indbrud fremkalder hos ofrene.

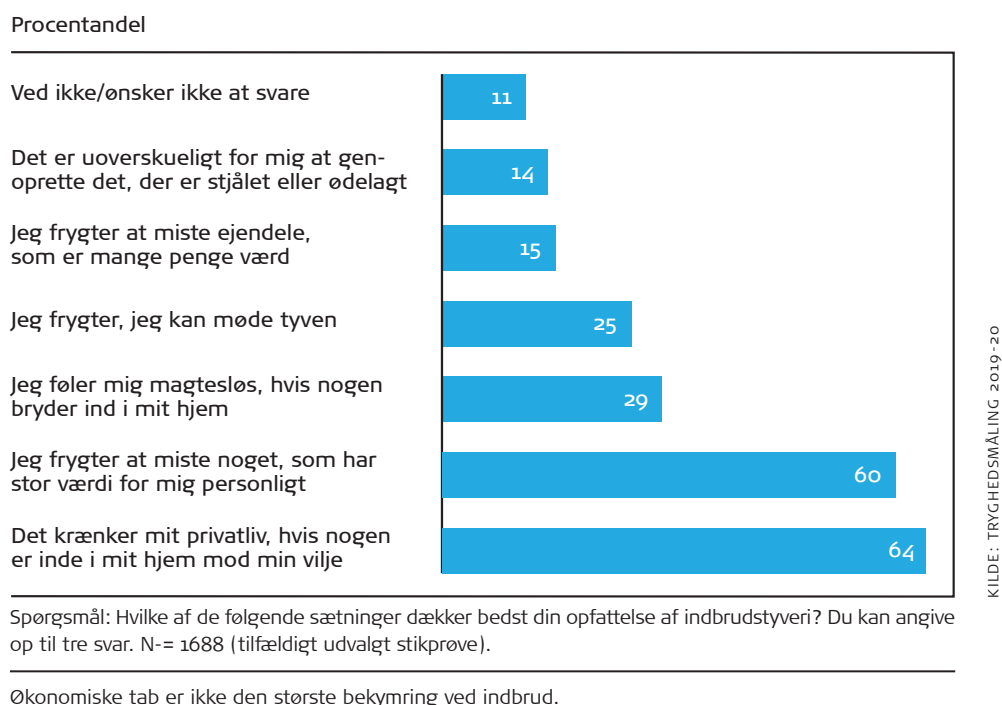
Frygt eller vrede

Indbrud er ubehageligt for alle – måske tyven undtaget. Men det er ikke alle former for ubehag, man ligefrem frygter.

Vi har derfor bedt svarpersonerne om at vælge de sætninger ud, der bedst beskriver deres opfattelse. Da opfattelsen af indbrud som bekendt kan være sammensat, lod vi dem vælge op til tre muligheder. I gennemsnit hakkede de to af mulighederne af.

Resultatet ses i figur 5.2.

Figur 5.2 – Hvordan ubehageligt?

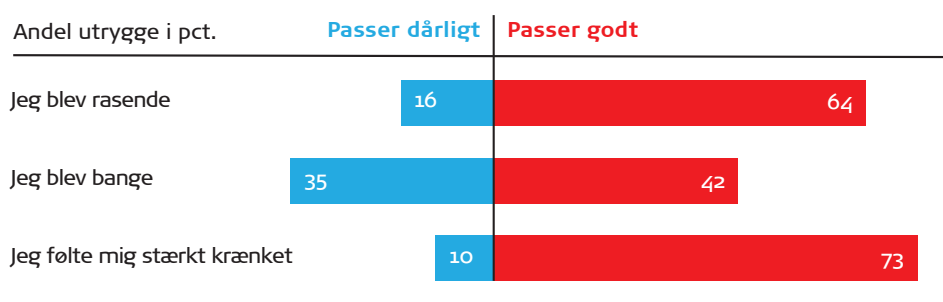
Som det ses, er den mest udbredte følelse ikke frygt, men krænkelse. Frygten for at miste noget, der har affektionsværdi, nævnes dog af seks ud af ti, dvs. fire gange

så mange, som dem der frygter at tyven løber med noget, der koster mange penge. Pyt med den nye computer, men videoklippene med børnene på harddisken kan forsikringsselskabet ikke erstatte.

Hver fjerde frygter for at møde tyven. Om det er konfrontationen i sig selv eller den eventuelle vold, der kunne følge af den, kan vi ikke vide.

Man får et tilsvarende billede frem, når man spørger de svarpersoner, der selv har været udsat for indbrud, om hvordan de oplevede det.

Figur 5.3 – Frygt og vrede

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20

Spørgsmål: Hvordan oplevede du det sidste gang, der var indbrud i din bolig? Marker med et tal mellem 1 og 5.

Andel passer Dårligt/Meget dårligt hhv Meget godt/Godt. N=2053.

Krænkelser og raseri er de dominerende følelser hos de 80 pct., der har besvaret spørgsmålet.

Flertallet af indbrudsofre blev ikke skræmt, men for lidt mere end fire ud af ti gav oplevelsen anledning til frygt.

I det følgende skal vi se på, om det har påvirket deres utryghed for indbrud den dag i dag.

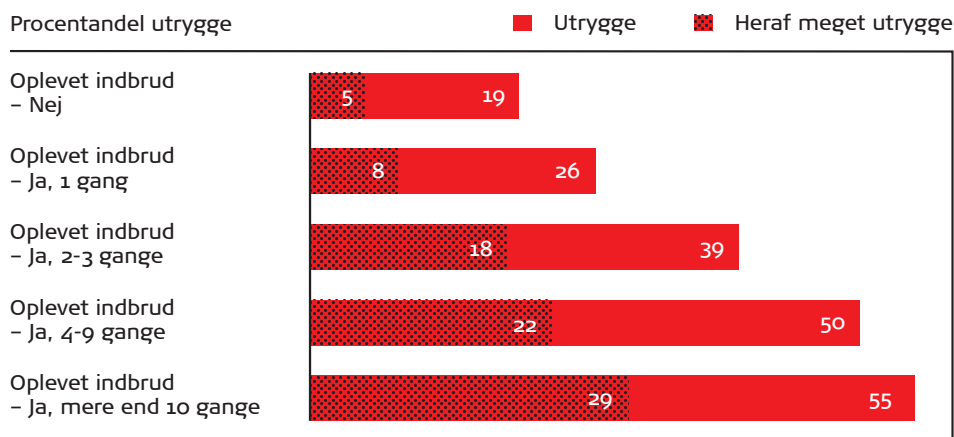
De ramte

Når man kan blive utryg på grund af et tyveri, kan det skyldes, at man allerede kan øjne det næste. Det er folkevisdom, at tyven ofte kommer mindst to gange – først for at stjæle hvad man har, og derefter for at hente det nye, man fik finansieret af forsikringsselskabet. En analyse viser at sandsynligheden for et nyt indbrud vokser 5,5 gange efter det første – men dog kun fra ca. 1 pct. til ca. 5,5 pct ⁵.

I Tryghedsmålingen ses det, at godt 30 pct. af befolkningen har oplevet indbrud i løbet af deres liv, men at kun 11 pct. har oplevet det mere end én gang. Et par procent har oplevet det rigtig mange gange.

I figuren ses hvordan erfaringen hænger sammen med deres utryghed for indbrud.

Figurnr 5.4 – Utryk af skade

Spørgsmål: Har du nogensinde oplevet indbrud i din bolig? (Her tænker vi IKKE på udendørs redskabskur mv.)

Gentagne indbrud er kilde til stor utryghed. Heldigvis er det noget, som kun de færreste oplever.

Der er relativt flest ofre for indbrud blandt de højeste indkomster. Tjener man over en million, har man med 62 pct. sandsynlighed været offer. Hvis man tager gruppen, der har ejerbolig, har en indkomst på over 900.000 om året og som har oplevet indbrud, er hele 45 pct. utrygge. Bortset fra det, er de sociale variationer beskedne.

Utrygheden tiltager med antallet af indbrud. Der er også en klar sammenhæng med den generelle tryghed. I grupperne med mere end tre indbrud er halvdelen eller mere utrygge eller ligefrem meget utrygge. Heldigvis overgår det som nævnt de færreste. Knap 2 pct. har oplevet fire indbrud eller endnu flere.

De udsatte

Ud over dem der selv fik ubudne gæster, har en del af befolkningen befundet sig i særlige farezoner. Indbrudsbølgen ramte dele af landet med særlig kraft. Kommunerne i Nordsjælland, omegnskommunerne omkring København og videre ned til Faxe og Sorø har haft nogle hårde år. Især i de første år var der også betragtelige stigninger i indbrudstallet i den østlige del af Syd- og Midtjylland.

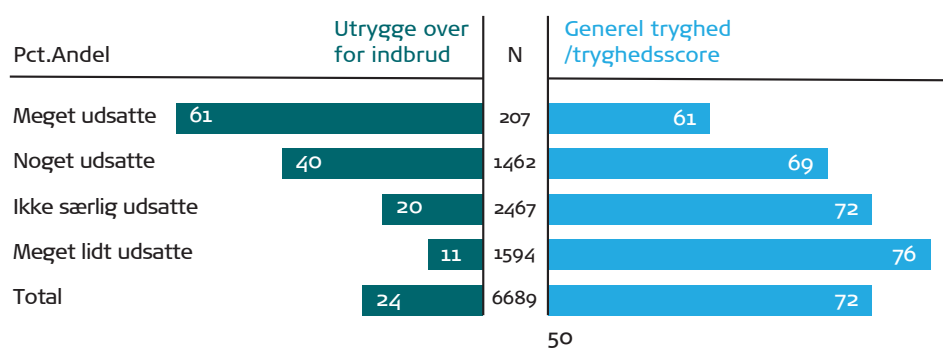
Frem til ca. 2015 skete der som nævnt en normalisering i den forstand, at de respektive landsdele i det store hele vendte tilbage til niveauet før bølgen.

Til gengæld skete der væsentlige forskydninger i hver landsdel: indbrudstallet faldt markant i navnlig København og Aarhus, men voksede i mindre byer. Tendensen er vist i flere analyser⁶, men ses også i Tryghedsmålingen, hvor hyppigheden af indbrud er stort set den samme uanset bystørrelse.

I nogle kommuner knækkede kurven med andre ord den forkerte vej.

I Tryghedsmålingen har vi spurgt svarpersonerne, hvor udsat de oplever deres boligområde. Derefter har vi set på sammenhængen mellem deres oplevede udsathed og deres personlige utryghed for indbrud. Vi har også beregnet, hvor trygge de mere og mindre udsatte føler sig helt generelt (tryghedsscoren). Svarfordelingen ses i figur 5.5.

Figur nr. 5.5 – Udsat for indbrud

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20

Spørgsmål: Hvor udsatte er I for indbrud i dit lokalområde? Procentandel utrygge over for indbrud (og gruppernes oplevelse af tryghed i hverdagen (tryghedsscore)).

Der er stor forskel på trygheden i forskellige boligenklaver.

En fjerdedel svarer, at de er ”meget” eller ”noget” udsatte (1+2). I denne gruppe er utrygheden over for indbrud stor: 59pct er indbruds-utrygge i de ”meget” udsatte og 39½ pct for de ”noget” udsatte. Den sidste gruppe omfatter 22 pct. af svarpersonerne.

Der er også en klar sammenhæng mellem oplevelsen af at bo et indbruds-udsat sted og ens generelle tryghed.

Det slår ligeledes kraftigt ud, når svarpersoner oplyser at de kender nogen i lokalområdet, der har været udsat for et hjemmerøveri, hvor de blev truet eller udsat for vold: I så fald er 42 pct. indbruds-utrygge.

Det er naturligvis en minoritet, der har haft et hjemmerøveri tæt på, men den er så stor som 8 pct. af svarpersonerne. Det virker umiddelbart højt. Selvom de 2-300 årlige hjemmerøverier naturligvis bliver til en del, hvis de tælles sammen over årene, har nogle svarpersoner måske medregnet ofre i kommunen, som de kun kender fra medieomtale af hjemmerøverier⁷. Men uanset hvor tætte denne gruppe er på ofrene, er her altså en øget fornemmelse af udsathed⁸.

En kombineret effekt af egne oplevelser og oplevelsen af udsathed i kvarteret forklarer en hel del, jf. tabellen.

Figur 5.6 – Udsatte og ramte

Tryghedsscore

	Aldrig oplevet indbrud	Indbrud én gang	Indbrud 2 el flere gange
Meget udsat	64	59	59
Noget udsat	70	68	66
Ikke særlig udsat	73	74	63
Meget lidt udsat	76	80	68

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20

Spørgsmål og forklaring se foregående figur.

Forskellen i gennemsnitlig tryghed – tryghedsscoren – er på 17 point mellem dem, der er ramte OG udsatte og dem, der ikke er nogen af delene.

I lokalområder hvor beboerne oplever, at de er meget eller noget udsatte, er tryghedsscoren forholdsvis lav, uanset om de selv har haft indbrud eller ej. I de mindre og meget lidt udsatte lokalområder er ganske mange utrygge, hvis de har oplevet indbrud mere end én gang, så den samlede tryghedsscore bliver også her forholdsvis lav.

Politiets indsats

Det er nærliggende at sammenholde den stagnerende utryghed med politiets indsats. I Tyskland når man f.eks. opklaringsprocenter, der er mere end dobbelt så høje som de danske (15,2 mod 6,6 i 2015). Samtidig er det langt fra alle opklarede sager, der føres til doms. I maj 2019 – under valgkampen og dataindsamlingen til Tryghedsmålingen – fremlagde DR resultat af en aktindsigt hos Rigspolitiet⁹. Det viste, at kun ca. 5 pct. af de ca. 550.000 indbrud (inkl. virksomheder, ubeboede huse mm.) mellem 2011 og 2018 førte til dom eller bøde.

Der er en ganske klar parallel hertil i Tryghedsmålingerne, der siden 2013 har spurgt om svarpersonerne forventer at få hjælp i tilfælde af forskellige typer af kriminalitet. Det er blevet opgjort som såkaldte procentdifferencer, hvor den andel, der ikke regnede med politiets hjælp på et givet tilfælde, blev trukket fra dem, der havde tiltro til hjælp på dette punkt. I 2013 regnede et flertal på 11 procentpoint med politiets hjælp, hvis de blev ramt af indbrud. I 2015 var fortegnet vendt, så en overvægt på 9 procentpoint ikke troede på politiets hjælp her. I 2017 var flertallet vokset til 12 og i Tryghedsmåling 2019 til 13 procentpoint.

Vi har også spurgt hvilke politiopgaver, som burde prioriteres højere hhv. lavere. Vi finder en tendens til, at andelen, der synes at indbrudsarbejdet bør længere op på politiets dagsorden, er lidt større blandt ”de ramte” og ”de udsatte” – men især blandt de mindre grupper af meget plagede. De øvrige ligner meget de 2/3 af befolkningen, der efterlyser mere eller bedre politiarbejde her.

Under alle omstændigheder vurderer vi de små forventninger til politiet som en væsentlig faktor bag den stadig høje utryghed.

Tyveribekæmpelse og retssikkerhed

Ud over ønsket om at forlænge lovens lange arm, er der også bred støtte til – og få forbehold over for – at tage nye teknologier i brug, der gør det lettere at fange indbrudstyvene.

Vi har prøvet holdningen til en række teknologier, der er foreslået i debatten, men som der også er retspolitiske indvendinger imod.

Samler man DNA-materiale på indbrudssteder kan f.eks. den sagesløse glarmester, naboens piffingerbørn og buddet fra Årstiderne pludselig ende i den store database. Og bør man ikke kunne få udstedt et pas i Danmark uden at stille sit fingeraftryk til rådighed for jagten på indbrudstyve?

Vi har prøvet at formulere spørgsmålene, så svarene ikke helt giver sig selv. Resultatet ses i figur 5.7.

Det er tydeligt, at det store flertal opfatter indbrudsrisikoen som større end de risici, der følger af statens stadig mere detaljerede viden om borgerne. Største andel af modstandere finder vi i forhold til de automatiske nummerpladescannere, som 15 pct. ikke bryder sig om. De senere års stadig mere omfattende debat om mulighederne, bl.a. i lyset af Snowden-sagen, den stadig mere sofistikerede overvågning af befolkningen i Kina mm., har øjensynlig ikke gjort indtryk på særlig mange (se også Kapitel 9 om Ytringstrygheden).

En anden reaktion er at gardere sig bedre selv. Vi har ikke gated communities i Danmark – et omtalt initiativ i Solrød i 2016-17 strandede på blandt andet kommunal modstand. Vi har heller ikke tradition for at bevæbne os.

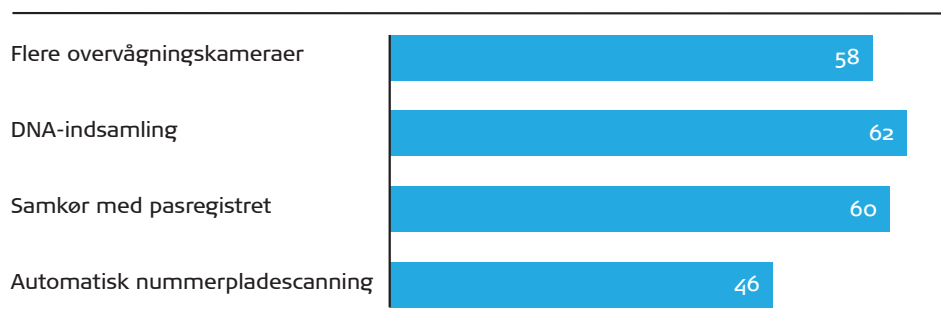
Figur 5.7 – Stop tyverierne

Hvor politiets prioritering af indbrud faldt efter de allerværste år, sker der en gradvis oprustning af civile indsatser og af forskning og vidensopsamling af effektive indsatser. Et eksempel er kampagnen Bo trygt! Se <https://botrygt.dk/>. Figuren her er lånt fra "Hvad virker? Viden om indbrud og indbrudsforebyggelse i private hjem i Danmark", COWI for Det Kriminalpræventive Råd og TrygFonden.

Figur 5.8 – Mere overvågning, tak

Procentdifferencer

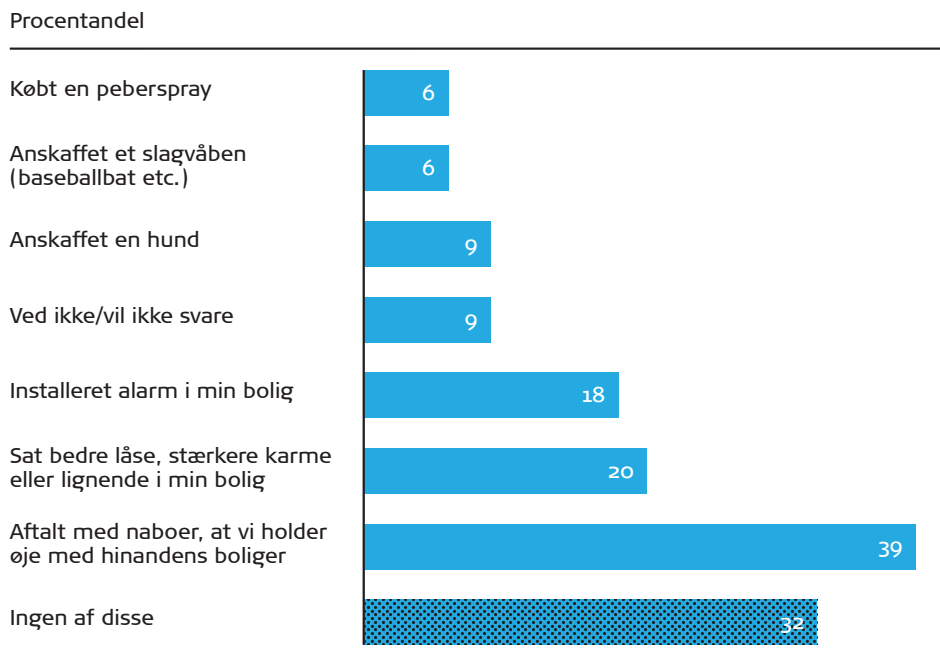
KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20

Spørgsmål: Der findes forskellige former for moderne teknologi, som kan hjælpe politiet med at få flere indbrudstyve fanget og dømt, men som også øger overvågningen af almindelige borgere. Hvor enig eller uenig er du i, at politiet bør have adgang til... 1) Flere overvågningskameraer på gaderne 2) Indsamle DNA spor på indbrudssteder, selvom det kan føre til, at uskyldige personer havner i politiets DNA register 3) Sammenligne fingeraftryk fra tyverimistænkte med alles fingeraftryk i pasregistret, selvom det ikke er meningen med registret 4) Opsætning af scannere op på offentlig vej, der automatisk registrer alle nummerplader, der kører forbi. Uenige og helt uenige er trukket fra helt enige + enige.

Der er massive flertal for at tage nye teknologi i brug for at opklare indbrudstyveri.

Men der er meget andet, som man kan gøre – som det ses i figuren.

Figur 5.9 – Forholdsregler

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20

Spørgsmål: Har du gjort noget af følgende for at sikre dig bedre mod indbrud?

Ikke engang hver anden har en aftale med naboer om at holde øje med mistænkelig aktivitet omkring boligen.

Man kan hæfte sig ved, at to tredjedele faktisk har gjort noget eller ved, at den sidste tredjedel ikke har – nogenlunde svarende til den andel, der ikke selv følte sig udsatte i figur 5.5.

Blandt dem der har reageret på indbrudstruslen, har færre end 10 pct. gjort noget for at forsvare sig fysisk i tilfælde af indtrængen, og et tilsvarende antal har fået hund af samme grund. Hver femte har installeret alarm, og en tilsvarende andel har fulgt rådene om at forstærke boligen, så det hurtige ”bræk” nu er blevet en mere langtrukken og risikabel affære, så tyven i bedste fald mister modet på forhånd eller undervejs.

Gensidig naboovervågning er langt den mest udbredte forebyggelsesstrategi, selv om seks ud af ti fortsat ikke benytter den.

Noter

- 1 Beskrivelsen bygger på: "Det danske indbrudsniveau ...set i et internationalt perspektiv". Peter Kruize og David W. M. Sorensen: Center for Kriminalitetsanalyse. Det Kriminalpræventive Råd 2017.
- 2 Se f.eks. "HVAD VIRKER. Viden om indbrud og indbrudsforebyggelse" i private hjem i Danmark. COWI for Det Kriminalpræventive Råd og TrygFonden.
- 3 Hvis man med mellemrum sørger for at informere borgerne om en faldende indbrudsrate, mindskes deres utryghed. Jf. "Reducing Bias in Citizens' Perception of Crime Rates: Evidence from a Field Experiment on Burglary Prevalence". Asmus Leth Olsen og Martin Vinæs Larsen, December 30, 2018.
- 4 Bo trygt! har i fjerde kvartal af 2019 analyseret 6.356 medieomtaler af indbrud og sammenlignet den med de to foregående år. <https://botrygt.dk/>. Ifølge analysen var 9,5 pct. af omtalerne i 2019 "konstruktive" mod 5,1 pct. året før og 4,6 pct. i 2017.
- 5 Se <https://dkr.dk/media/14765/indbrud-i-danmark-final.pdf>
- 6 Se Kruize og Sorensen: Det danske indbrudsniveau. s 22 ff.
- 7 Ordet hjemmerøveri opfindes i 2007 og bliver årets ord i 2008 efter et meget voldeligt overfald på et ældre ægtepar ved Galten i slutningen af året. Der var 81 medieomtaler i Infomedias database af hjemmerøverier tilbage i 2007, men antallet blev omtrent 100 dobbelt til 8.033 i 2009. Fra 2009 til 2016 falder antallet af medieomtaler til 3.315 og antallet af hjemmerøverier fra 431 til 226. De fleste hjemmerøverier sker i øvrigt, hvor offer og gerningsmand kender hinanden.
- 8 Måske kan udsathedens også være øget af en anden tendens, som Kruize og Sorensen trækker frem: Det ser ud til at det i højere grad er bander, rockere og omrejsende kriminelle, der står bag indbruddene i landets mindre byer, fremfor byens egne "usual suspects". Den lidt forsigtige formulering skyldes, at opklaringsprocenten er meget lav.
- 9 Se DRs analyser på <https://www.dr.dk/nyheder/politik/folketingsvalg/nye-tal-indbrudstyve-slipper-godt-fra-95-ud-af-100-indbrud>

Kapitel 6

Intimzonens utrygge grænser

I dette kapitel ser vi på sex-krænkelser som tryghedsproblem og undersøger, om de varslede ændringer af straffelovgivningen om voldtægt vil øge trygheden.

Gennem de seneste tryghedsmålinger har vi set en stigning i andelen af kvinder, som frygter for et seksuelt overgreb: fra 7,8 pct. i 2015 til 13 pct. af kvinderne i 2019.

Sexovergreb gav indtil for nylig mest anledning til offentlig omtale, når overgrebene var meget ekstreme og uhyggelige. At mænd gav efter for dyriske drifter, blev betragtet som en beklagelig side af naturens orden, som man gjorde bedst i at tie om. Ikke mindst hvis man selv var offer. Da kun et mindretal blev ramt af ulykken, kunne flertallet leve i lykkelig uvidenhed. Kortlægninger var svære og diskutabile. Tiderne er skiftet og sæderne er på dette punkt ikke ved at mildnes – heldigvis.

Tolerancen over for uønsket intimitet er klart blevet mindre – og mindre accepteret. Ofre taler offentligt, og en række nylige undersøgelser er med til at klarlægge problemernes omfang.

Tryghedsmålingen i sommeren 2019 spurgte ind til de krænkelser ud fra magtvinklen, som især er aktualiseret af #MeToo-krænkelserne. Krænkelserne rammer forholdsvis få procent af befolkningen, så et par procent fra eller til ændrer det samlede billede ganske meget. Derfor er resultaterne sammenholdt med de to opfølgende undersøgelser, vi har foretaget i efteråret 2019. I kontrolundersøgelsen fra YouGov blev der desuden stillet opfølgende spørgsmål.

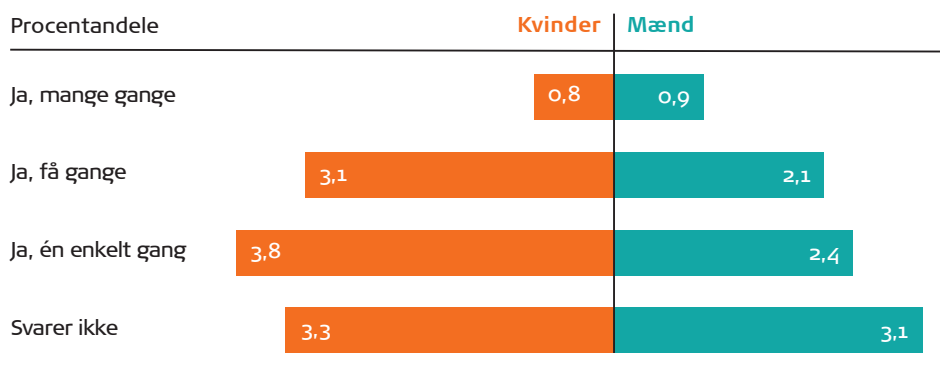
Oprøret mod krænkerne

I oktober 2017 brød et oprør løs i Hollywood. En række skuespillerinder fortalte offentligt om, hvordan nogle af branchens topfolk havde udnyttet deres position for at få dem med til sex. I løbet af følgende uger delte kvinder over hele kloden tilsvarende oplevelser via sociale og andre medier. I Danmark førte det bl.a. til vedta-

gelsen af manifestet #Time'sUp, hvor mere end 1100 film- og teaterfolk krævede opgør med sexismen, krænkelser og overgreb i branchen.

I Tryghedsmåling 2019 følger vi op ved at spørge hvor mange af svarpersonerne, der har oplevet at en magtfuld person udnyttede deres magt på denne måde. 90 pct. svarede nej. De øvrige ses i figur 6.1.

Figur 6.1 – #MeToo

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20

Spørgsmål: Har du oplevet, at en overordnet eller magtfuld person har prøvet at presse dig til sex? N = 6688.

6,5 pct. bekræfter, at de er blevet presset til sex – eller i hvert fald forsøg på det. Hertil kommer godt 3 pct., som ikke bare svarer nej, og altså kan have haft fænomenet inde på livet.

Tallene afkræfter enhver forestilling om, at vi har at gøre med sjældne undtagelsestilfælde. Tallet svarer til at næsten 300.000 danskere har en oplevelse af denne type og halvdelen har flere med i bagagen¹. Det er samtidig værd at bemærke spørgsmålsformuleringen: det er ikke fulde folk på dansegulvet, der går for langt, vi sigter til. Ej heller det der engang blev kaldt for grove tilnærmelser mellem personer, der var nogenlunde ligestillede. Vi er i den grove ende af krænkelsskalaen, hvor den ene bruger sin magt.

Som det ses, har vi i dette spørgsmål også spurgt mændene. Resultatet er, at næsten lige så mange af hankøn som af hunkøn har oplevet sex-pres, og det afkræftes hverken af opfølgingsundersøgelsen fra YouGov eller Danmarks Statistik. Det er overraskende, og det bekræfter heller ikke det gængse billede i forskningen, selv om mange undersøgelser demonstrerer, at sexovergreb langt fra kun er et kvindeproblem (se boksen #HeToo).

Undersøgelserne er også på linje med hensyn til, hvornår i livet overgrebet finder sted: ca. hver femte oplever det, før de bliver 18, heraf ca. halvdelen før de fylder 15. Lidt mere end halvdelen sker hos de 18-29-årige og de resterende ca. 30 pct. på et senere tidspunkt.

Stikprøverne er her ret små, så det går slet ikke an at dele op på både køn og alder. Undersøgelsen af Sex i Danmark viser her, at (første) sexovergreb hos 54 pct. af mændene blev begået, før de blev 15 år, mens det samme gjaldt 34 pct. af pigerne.

Blandt mænd og drenge kom presset i hvert andet tilfælde fra en af samme køn og hver anden gang fra en kvinde. Blandt kvinderne kom pressionen i 85 pct. af tilfældene fra en mand (se boksen: #HeToo).

#HeToo

Sexkrænkelser mod mænd indgår i flere, større danske undersøgelser, herunder Sex i Danmark, der bygger på svar fra mere end 62.000 personer. Ifølge undersøgelsen er krænkelserne (hvoraf 85 pct. er voldtægt eller forsøg) næsten ti gange hyppigere hos kvinder end hos mænd – idet 11,9 pct. kvinder mellem 15 og 84 har oplevet en krænkelse mod 1,5 pct. af mændene.

Undersøgelsen Partnervold mod mænd i Danmark (2012) anvender blandt andet data fra Sundheds- og sygelighedsundersøgelsen, der er udført af Statens Institut for Folkesundhed ved Syddansk Universitet i 2010. Den tæller 6.264 mænd mellem 16 og 74 år. Her angav 0,4 pct. af de mandlige respondenter, at de *inden for det seneste år* havde været udsat for et seksuelt overgreb ².

Samme undersøgelse er gentaget i 2017. Resultatet er at 0,5 pct. af danske mænd blev udsat for et fysisk sexovergreb i de forudgående 12 måneder, mens 4 pct. blev krænket seksuelt på andre måder ³.

Kærestevoldsundersøgelsen 2007-2011 er besvaret af 2.780 unge i alderen 16-24 år. Undersøgelsen fandt, at 6 pct. af kvinderne og 1,8 pct. af mændene i disse årgange var blevet krænket seksuelt inden for det seneste år. 2,5 procent af kvinderne angav, at de inden for det seneste år var blevet tvunget til sex, mens dette tal var 1,4 pct. af mændene.

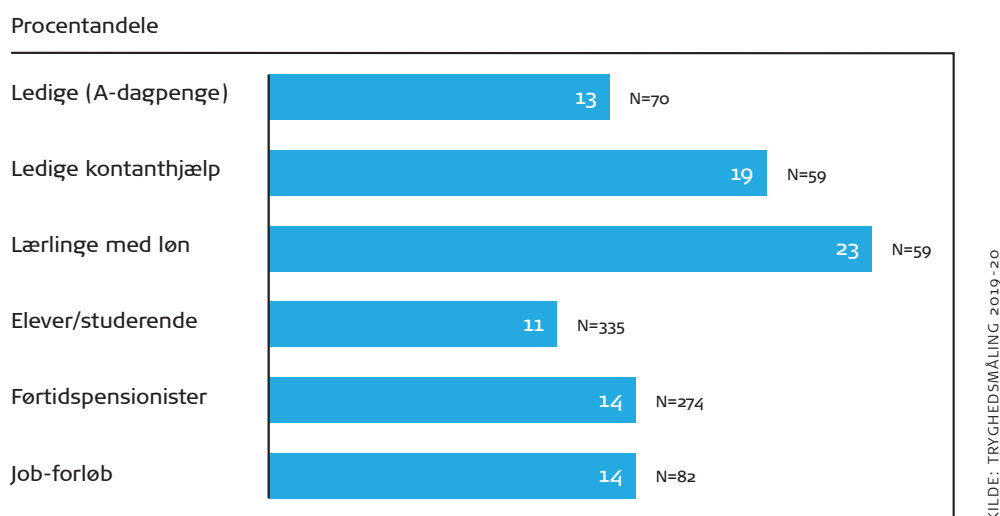
Tallene ligger altså generelt et stykke fra, hvad der rapporteres fra USA i The National Intimate Partner and Sexual Violence Survey (NISVS), en af de grundigste amerikanske undersøgelser af emnet nogensinde. Surveyen fandt, at omtrent lige mange mænd som kvinder i det sidste år havde været tvangsindlagt til sex: 1.270 mio. kvinder mod 1.267 mio. mænd ⁴.

Som nævnt fik #MeToo-oprøret særligt spektakulære udslag i kunstneriske miljøer. Sex-expression er dog langt fra en specialitet i disse brancher⁵.

Analysen af svarene ovenfor viser, at det tværtimod findes i alle befolkningsgrupper.

De mest udsatte i undersøgelsen ses i figur 6.2.

Figur 6.2 – Kvinder i #MeToo-zonen

Spørgsmål som figur 5.1 Job forløb tæller deltagere i ressourceforløb i førtidspensionsloven og jobafklaringsforløb i sygedagpengeloven.

Kvinder i arbejdsmarkedets yderpositioner er særlig udsat for sexpres.

7,7 pct. af alle kvinder i undersøgelsen har haft #MeToo-oplevelser, men tilhører man de svagere grupper på arbejdsmarkedet, vokser risikoen markant.

Det gælder navnlig, hvis man også er ung. Knap hver fjerde af de kvindelige lærlinge (inkl. elever med løn) har øjensynlig haft deres sag for. Da gruppen kun tæller 59 personer, er det ikke tallet vi skal hæfte os ved, men tendensen. Den findes – som det ses – i afsvækket form i den langt større gruppe af kvindelige elever og studerende i de uddannelser, der ikke er lønnede.

Også dem, der skal slås mere for deres tilknytning til arbejdsmarkedet på grund af ledighed og/eller helbredsproblemer, er tydeligt overrepræsenterede⁶.

Hvad er voldtægt?

Selvom vi oven for så på grove sexkrænkelser vil de fleste antagelig mene, at fuldbyrdet voldtægt trods alt er en klasse for sig – sådan som det også betragtes i retssystemet. Det rejser dog spørgsmålet: hvad er voldtægt egentlig, og det er ikke bare et sofistisk spørgsmål. Opfattelsen har ændret sig dramatisk i mands minde, således som det dokumenteres i tekstboksen ”En kvinde og en mand mødes...”

Der er også stor usikkerhed om, hvor mange voldtægter, der egentlig finder sted. I mange år blev tallet ellers estimeret i de såkaldte Offerundersøgelser, som gennemføres løbende med ca. 18.000 svarpersoner årligt af landets mest respekterede kriminologer. Undersøgelserne når frem til, at antallet af ofre for forsøgte og gennemførte ”tvangssamlejer” i de senere år har befundet sig mellem 4.600 og 6.200 årlig, uden at der kan påvises sikre ændringer fra år til år. Det svarer til ca. 0,3 pct. af kvinderne hvert år.

Andre undersøgelser, gennemført af Statens Institut for Folkesundhed, når dog frem til et meget højere tal. I den seneste fremgår, at 1,4 pct. af alle kvinder i Danmark blev udsat for voldtægt eller voldtægtsforsøg i året forud for undersøgelsen i 2017. Som i Offerundersøgelsen er der også her tale om en videnskabeligt gennemført survey til repræsentativt udvalgte danskere over 16 år – i dette tilfælde med ca. 25.000 svarpersoner. Skal dette resultat stå til troende, var antallet af voldtægtsramte kvinder altså mindst fire gange højere end det, der i mange år har været kanoniseret, nemlig ca. 24.000. Hertil kommer 0,5 pct. af mændene over 16 år, som Offerundersøgelserne ikke medtager ⁷.

Uanset om voldtægtstallet er stort eller meget større, er der dog ikke tvivl om, at det kun er en brøkdel af gerningsmændene, der anmeldes, tiltales og straffes.

Antallet af anmeldelser har dog været voldsomt stigende i de senere år. I 2017 blev 944 tilfælde anmeldt til politiet. I seks ud af ti sager har politiet en formodet gerningsmand, men kun ca. hver anden gang ender han med at blive tiltalt, da anklagemyndigheden tvivler på, om sagen holder i retten. Sagerne er lettest at afgøre, når offeret er blevet overfaldet af en vildtfremmed, og sværest i den store gruppe af såkaldte partnervoldtægter. Det kan dog også ligge tungt i den tredje, store gruppe, hvor offer og krænker har en løsere relation, og hvor mange sager opgives, længe før de når en dommer. I gennemsnit dømmes ca. 100 om året efter den egentlige voldtægtsparagraf ⁸.

Det har ført til forslag om at ændre straffelovens grundlæggende forståelse af voldtægt, så frivillighed gøres til det centrale begreb i stedet. Hvor offeret i dag skal sandsynliggøre, at det blev udsat for vold, tvang eller trusler (eller udnyttet i en værgeløs tilstand), skal fokus i den nye lov være, at den tiltalte ikke gjorde en rime-

lig indsats for at sikre sig, at partneren var frivilligt med. En inspirationskilde har været den svenske lovgivning, der betoner at frivilligheden kan komme til udtryk i ord eller handling eller på anden måde⁹. Der kræves ikke nogen 'formalisering' eller for den sags skyld, at partneren siger noget højt. Ifølge fortalerne vil modellen ændre rettens behandling, så der ikke alene fokuseres på spor af vold mm., men lægge op til en mere helhedspræget retslig bedømmelse af partnernes indbyrdes kommunikation.

At sige til og fra

Spørgsmålet er, hvad vores svarpersoner siger til idéen om at ændre lovens fokus. Spørgsmålet har mange aspekter, som vi indledte med at spørge til.

Først har vi bedt svarpersonerne tage stilling til følgende udsagn: "Man bliver tit udspurgt på en nedværdigende måde i retssystemet, når man anmelder en voldtægt."

Spørgsmålet refererer til en kritik, der er blevet fremført af voldtægtsofre i den sidste generation. Kvinderne følte sig mistroet eller ligefrem mistænkeliggjort i først politiets i efterforskning og dernæst i domsforhandlingen, hvor det rutinemæssigt er blevet accepteret at forsvaret for den tiltalte blev bygget på en mistænkeliggørelse af kvinden.

Selvom kritikken er blevet stadig mere markant i de senere år, og også ofte indgår i debatten om en lovstramning, har mange tydeligvis svært ved at tage stilling. Hele 57 pct. svarer ved ikke, mens 22 pct. erklærer sig enige og bare fem pct. er uenige.

En nærliggende forklaring kan findes i reaktionerne på et andet udsagn: "Politiet skal undersøge anmeldelser for voldtægt grundigt, da nogle anmeldelser er falske." Her er 61 pct. helt enige og 19 pct. delvis enige, altså otte ud af ti svarpersoner. Kun fire pct. er uenige: de fleste er klar over, at voldtægtssager kan være spegede, og at anklager om sexovergreb både kan være skjold og sværd i parforholdets nærkampe.

Kritikken af navnlig politiets optræden var især tidligere, at de undertiden stillede nærgående spørgsmål til offerets sexliv i fortiden og i almindelighed.

Den slags kommer ikke den konkrete sag ved, mener 65 pct. af svarpersonerne, der finder det "urimeligt, hvis sexlivet i fortiden bruges til at mistænkeliggøre kvinder, som anmelder voldtægt." Kun syv pct. er uenige på dette punkt, som yderligere 13 pct. afstår fra at mene noget om.

Synspunktet ligger i forlængelse af et andet synspunkt, der efterhånden er blevet helt dominerende: hvor kvinder førhen blev tillagt et ansvar for ikke at vække mandfolkets dyriske drift, har de nu altid lov til at bakke ud. Se figur 6.3.

En kvinde og en mand mødes...

En kvinde og en mand mødes på en restauration. Manden inviterer kvinden med hjem. Han siger, at han venter nogle gæster til en fest. I lejligheden sætter de sig på sofaen og kysser og krammer hinanden. Da manden prøver at trække kvindens trusser af, afviser hun ham. Han giver hende nogle lussinger og gennemfører samlejet.

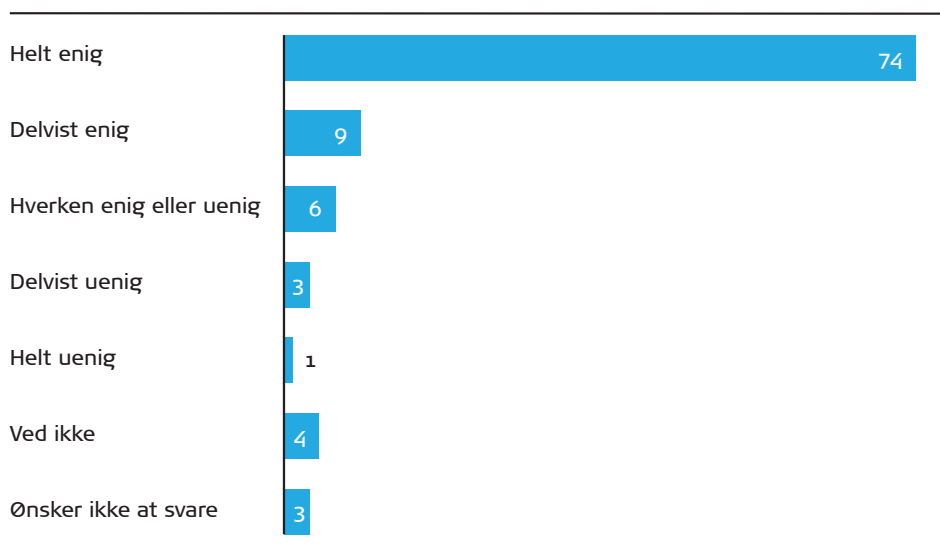
Den fiktive historie blev i 1969 præsenteret for et udsnit af befolkningen ledsaget af spørgsmålet: "Kan dette efter Deres mening betegnes som voldtægt?" Det svarede 13 pct. ja til (9 pct. af mændene og 17 pct. af kvinderne).

I foråret 1978 blev spørgsmålet gentaget i et spørgeskema til 700 repræsentativt udvalgte københavnere. Nu mente 53 pct., at der var tale om voldtægt. Interessant nok var det især mænd, der svarede sådan, nemlig 61 pct. mod 46 pct. blandt kvinderne.

Undersøgelsen blev gentaget i 2013. Nu fandt 95 pct., at voldtægt var den rigtige betegnelse¹⁰.

Figur 6.3 – Ret til at sige nej

Procentandele

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20

Spørgsmål: Hvor enig eller uenig er du i følgende: Man skal altid have lov til at sige nej til samleje, også selvom man går med et stykke ad vejen. N=1687

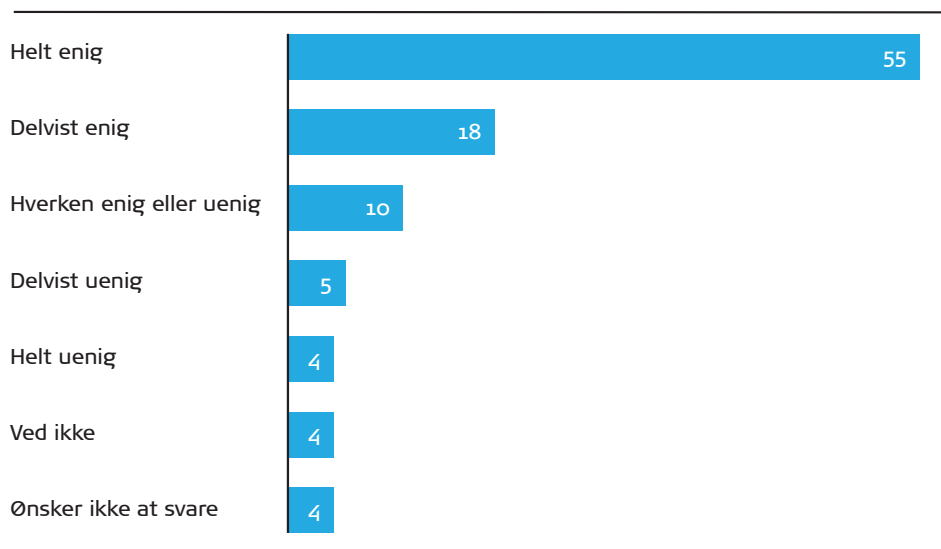
Kun fire pct. er direkte uenige i, at kvinden altid har lov at stoppe, hvis hun ikke ønsker at være med. 18 pct. har dog forskellige forbehold.

Svarene her vidner om et normændring i løbet af det sidste halve århundrede (se også boksen ”En kvinde og en mand mødes...)

Men ingen rettigheder uden pligter. Man har også pligt til at signalere klart og dermed forebygge misforståelser. Se figur 6.4.

Figur 6.4 – Krav om at sige fra

Procentandele

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20

Spørgsmål: Hvor enig eller uenig er du i følgende: Det er et rimeligt krav, at man selv siger klart fra over for samleje, hvis man ikke ønsker det. N=1687

Begge parter bør gøre hvad de kan for at forebygge misforståelser.

Igen er næsten tre ud af fire enige – selvom vi må medgive, at selve formuleringen af spørgsmålet kan gøre det svært at være imod. Klar tale kan man ikke være imod, heller ikke selvom vi godt ved, at nogle kan miste mælet eller ligefrem ”fryse” i meget pressede situationer.

Skal partneren være med?

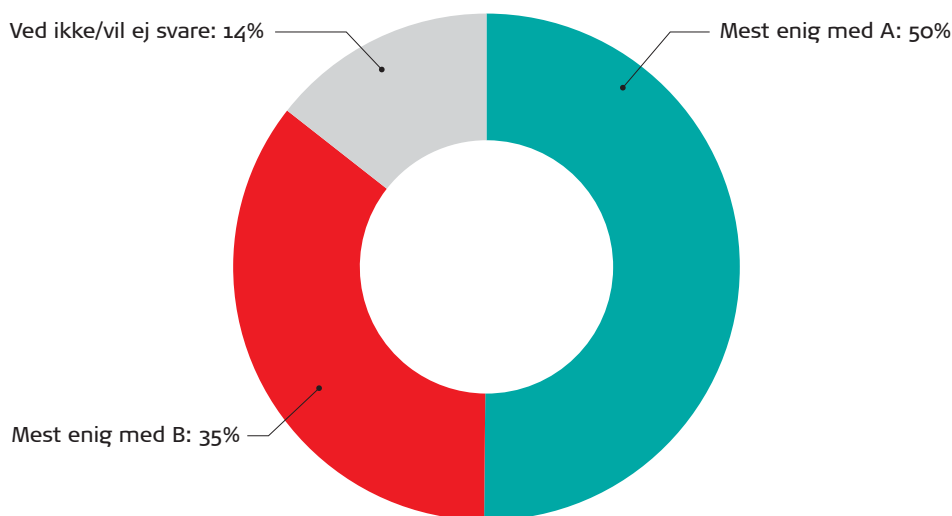
Efter at have taget stilling til nogle af sagens vigtige sider, har vi bedt om svarpersonernes mening om det centrale indhold i den foreslåede lovændring. Spørgeformuleringen sætter to synspunkter hårdt op over for hinanden:

A siger: Man skal kunne dømmes for voldtægt, hvis man indleder et samleje, som partneren på ingen måde har accepteret.

B siger: Man skal kun kunne dømmes for voldtægt, hvis man har brugt vold.’

Svarfordelingen ses i figur 6.5

Figur 6.5 – Samtykke til sex?

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20

Spørgsmål: Er du mest enig med A eller B i følgende lille diskussion? (se teksten ovenfor) N = 1687

50 pct. mener, at det bør gøres strafbart at indlede et samleje, som partneren ikke har indvilliget i.

Som det ses, støtter et forholdsvis klart flertal kernen i en voldtægtslov, der bygger på frivillighed eller samtykke, mens kun en tredjedel finder, at den fortsat skal være betinget af vold (eller trusler om det).

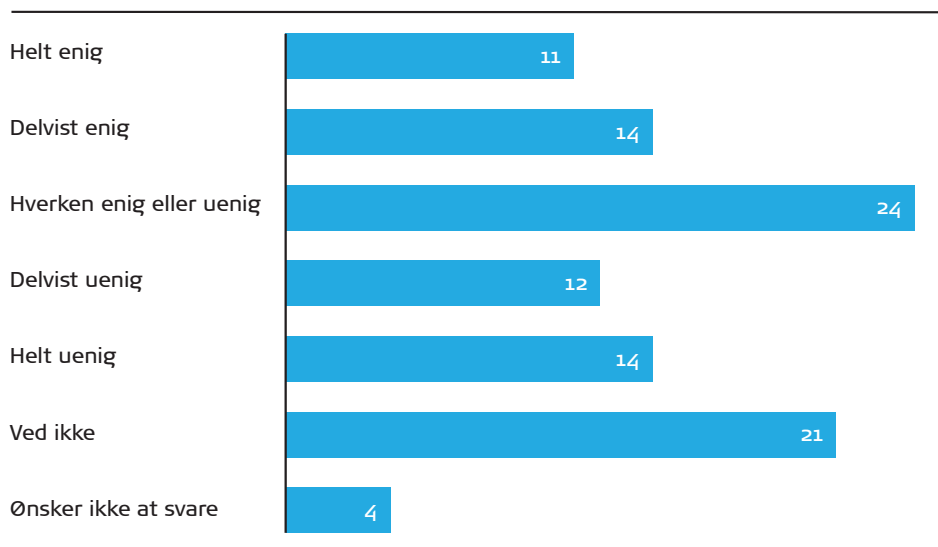
Juridiske eksperter forudser, at den annoncerede lovændring næppe vil resultere i langt flere voldtægtsdomme. Forslaget ændrer ikke på, at retten i mange sager vil forblive i tvivl om, hvad der egentlig foregik mellem de implicerede, og at al rimelig tvivl naturligvis fortsat vil komme anklagede til gode¹¹.

Et andet argument er, at lovændringen ikke desto mindre kan være med til at forandre en kultur, som i dag gør tilværelsen utryk for mange tusinde unge mennesker. Vi har testet tilslutningen til argumentet og resultatet ses i figur 6.6.

Alt i alt ligger Tryghedsmålingen i god forlængelse af en række andre undersøgelser fra de senere år. Den viser, at seksuel pressio – som der kom fokus på med #MeToo-bevægelsen – langt fra er en specialitet i særlige boheme-agtige miljøer, men tværtimod er et udbredt fænomen, der rammer flere hundrede tusinde kvinder og ikke så få mænd og drenge. Undersøgelsen bekræfter også, at risikoen for sexovergreb er størst for dem, der befinder sig i en underlegen position, f.eks. i et afhængighedsforhold på jobmarkedet.

Figur 6.6 – Kulturændring?

Procentandele

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20

Spørgsmål: Hvor enig eller uenig er du i følgende: Hvis loven kræver samtykke forud for samleje, vil mænd i højere grad respektere kvinders grænser? N = 1687

Befolkningen ser ud til at være, om ikke i syv sind, så i mindst tre: andelen af tilhængere og modstandere er nogenlunde lige store – og tilsammen tæller de kun halvdelen af svarpersonerne.

Svarene afspejler delvis, at spørgsmålet er hypotetisk og nok langt væk fra de fleste respondenter.

Tallene viser, at de kulturelle normer på området har flyttet sig markant. Kravet om, at sex altid skal bygge på frivillighed, er efterhånden tæt på at være en universel norm.

Når det kommer til spørgsmålet om, hvorvidt retsmaskineriet skal håndtere sex-overgreb strengere end nu, kommer flere dog i tvivl. Mange er klar over at den juridiske udspørgen kan opleves som en personlig udskamning, hvor den krænkede part risikerer at få hele privatlivet endevendt. Der er dog også et markant flertal, som insisterer på at overgrebssagerne undersøges ”grundigt”, da man ikke altid kan tage den anklagende parts ord for pålydende (alle ved, at følgen af en voldtægtsdom er alvorlig, hvis ikke ligefrem ødelæggende).

Der er et pænt, relativt flertal for at ændre voldtægtsbestemmelsen i straffeloven, så den bedre udtrykker normen om, at seksuelt samvær altid skal være frivilligt. Noget absolut flertal for lovændringen er der fortsat ikke tale om, og der er beskeden tiltro til at ny lovgivning kan begrænse den grænseoverskridende adfærd i intimzonen. Kulturkampen på området er med andre ord meget langt fra at være afsluttet.

Noter

- 1 YouGovs kontrolmåling fra november angiver et tilsvarende niveau, mens kun 3,1 pct. i målingen fra Danmarks Statistik har haft sådan en oplevelse, dvs. ca. det halve. Den store undersøgelse af befolkningens seksualitet fra 2019 fandt, at 6,7 pct. har oplevet at blive involveret i seksuelle handlinger, de ikke havde lyst til på grund af "trusler, tvang eller vold". 62.241 indgik i den sidstnævnte undersøgelse. Selvom formuleringer ikke er ens, dækker de antagelig i høj grad de samme overgreb, og giver således en fornemmelse af en størrelsesorden på 5-8 pct. Morten Frisch m.fl. "Sex i Danmark". Nøgletal for projekt Sexus 2017-19.
- 2 Refereret fra rapporten "Seksuelle krænkelser – Omfang og karakter". Marie Bruvik Heinskou, Laura Marie Schierff, Peter Ejbye-Ernst, Camilla Bank Friis og Lasse Suonperä Liebst. Aalborg og Københavns Universitet. 2017.
- 3 "Vold og seksuelle krænkelser: En afdækning af omfang og udvikling af fysisk vold og seksuelle overgreb og omfang af seksuelle krænkelser samt en analyse af erfaringer med digitale seksuelle krænkelser" Laura Deen, Katrine Bindesbøl Holm Johansen, Sanne Pagh Møller og Bjarne Laursen 2018, Statens Institut for Folkesundhed, baseret på svar fra ca. 25.000 personer i Sundheds- og sygelighedsundersøgelsen 2017 (SUSY-2017). Statens Institut for Folkesundhed.
- 4 De her refererede tal omfatter amerikanske husstande. Dvs. normalbefolkningen, men ikke f.eks. hjemløse, børnehjemsbørn og fremfor alt ikke USA's kolossale fængselsbefolkning, hvor alt taler for at den overvejende mandlige fanger i vidt omfang udsættes for seksuelle overgreb fra både indsatte og ansatte. Se "The Sexual Victimization of Men in America: New Data Challenge Old Assumptions". Lara Stemple JD, and Ilan H. Meyer PhD American Journal of Public Health. June 2014.
- 5 Aktuell forskning er sammenfattet i Seksuel chikane på arbejdspladsen: Faglige, politiske og retlige spor. Anette Borchorst og Lise Rolandsen Agustin., 2017, OA-udgave udg. Aalborg Universitetsforlag.
- 6 Vi kan ikke replicere disse resultater med data fra kontrolundersøgelsen fra Danmarks Statistik, delvis fordi stikprøven er for lille, men tendensen til at arbejdsløse og studerende kvinder er særlig udsatte, ses også i to store undersøgelser, begge fra 2018. Se "Udsat for vold og andre former for kriminalitet Offerundersøgelserne 2005-2017" af Anne-Julie Boesen Pedersen m.fl., side 101 hhv. "Vold og seksuelle krænkelser" af Laura Deen m.fl. Statens Institut for Folkesundhed s. 37. Begge er tilgængelige på nettet.
- 7 Den store seksualitetsundersøgelse "Sex i Danmark" beregner ikke antallet af voldtægter i det sidste år, men angiver at 6,7 pct. af befolkningen mellem 15 og 84 har oplevet et sexovergreb på et tidspunkt, heraf var 54 pct. fuldbårde voldtægter og 33 pct. voldtægtsforsøg. Det svarer til 318.000 sexovergreb heraf 172.000 voldtægter og 59.000 forsøg (egne beregninger).
- 8 581 gerningsmænd blev dømt efter voldtægtsparagraffen fra 2010 -2015. Se "Gerningsmænd og gerningssituationer i sager om voldtægt og andre seksualforbrydelser", s. 7. Britta Kyvsgaard, Justitsministeriets forskningskontor. 2017.
- 9 Ifølge Amnesty International spillede britisk lovgivning en endnu større rolle. Her har der længe været tiltagende vægt på consent, uden at det i øvrigt har givet anledning til retssikkerhedsmæssige problemer. https://en.wikipedia.org/wiki/Rape_in_English_law
- 10 Jf. "UDSATHED FOR VOLD OG ANDRE FORMER FOR KRIMINALITET", Offerundersøgelserne 2005-2017 s. 92. Anne-Julie Boesen Pedersen, Britta Kyvsgaard og Flemming Balvig. December 2018 Justitsministeriet, Københavns Universitet Det Kriminalpræventive Råd og Rigspolitiet. Resultaterne af 78-undersøgelsen er beskrevet af Annalise Kongstad i Gitte Carstensen, Annalise Kongstad, Sidsel Larsen og Nell Rasmussen: "Voldtægt – på vej mod en helhedsforståelse", Delta, 1981, s. 215-252. Her citeret efter "Voldtægt, der anmeldes." Flemming Balvig, Bjarne Laursen, Karin Sten Madsen, Katrine Sidenius, Maj-Britt Elise Martinussen. Det Kriminalpræventive Råd. 2009.
- 11 Se f.eks. kronikken i Politiken 9. april 2019 af Jørn Vestergaard, professor i strafferet ved Københavns Universitet.

Del 3

Det urovækkende

Kapitel 7

Større og mindre bekymringer

Tryghed drejer sig typisk om nære og personlige forhold. De forhold, vi gennemgik i de to foregående kapitler, tærer eksempelvis på vores almindelige tryghed og livskvalitet.

Det er anderledes med de samfundsbekymringer, vi skal se på i dette kapitel. De rammer os ikke på samme måde som personlige plager, og drejer sig ofte om fjernere fænomener. De får os ikke til at ligge søvnløse om natten, men de kan godt få os til at handle om dagen, også på *valgdagen*.

Selvfølgelig er denne sondring overordnet og analytisk. I praksis overlapper tryghed og bekymringer – de kan ændre sig over tid og være forskellige fra person til person. De fleste af os er mere bekymrede end direkte utrygge over den eskalerende klimakatastrofe, men Greta Thunberg og husejeren i det flade kystland kan godt have det anderledes¹.

I tryghedsmålingen fra sommeren 2019 spurgte vi til 47 af den slags samfundsbekymringer. Nogle spurgte vi til for første gang, andre var gengangere fra tidligere undersøgelser. De blev stillet til fire undergrupper af svarpersoner på knap 1.700 personer hver. Det muliggør bl.a., at spørgsmål kan stilles på flere måder, der giver et indtryk af, hvad spørgsmålsformuleringen betyder for svarfordelingen.

Tilsammen tegner de et billede af bekymringerne i Danmark – med de nuancer, der følger af alder, rang og stand og værdimæssig orientering – før smittefare, sammenbrud i sundhedsvæsenet og udsigten til verdenskrise ændrede billedet på afgørende punkter.

Det sidste vender vi tilbage til i kapitel 14. Først præsenteres bekymringsbilledet sommeren 2019².

70 / Global opvarmning

56 / USA's pålidelighed

50 / Ineffektivt EU

40 / Dansk militarisme

38 / Terror mod Danmark

32 / Svækkelse af forsvaret

65 / Ineffektiv EU-flygtningepolitik

52 / Cyberangreb

51 / Russisk aggression

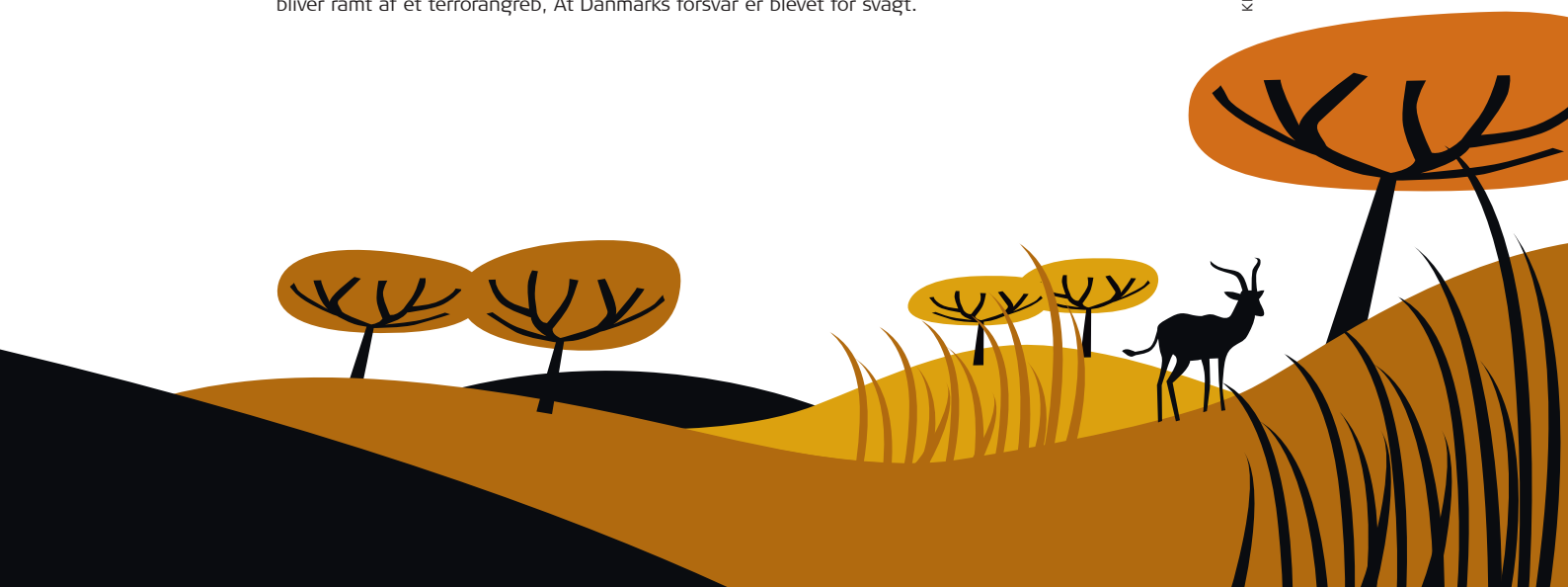
44 / Gradvis mindre selvstændighed

43 / Kinas opstigen

Den globale horisont

Tryghedsmålingen har stillet 15 spørgsmål om forhold i udlandet, der kan bekymre borgere i Danmark. Figuren viser de bekymringer som flest tilslutter sig. Andelen af bekymrede og meget bekymrede er lagt sammen. Bekymringen er formuleret med følgende ord: Den globale opvarmning, At EU's løsninger på flygtningeproblemer ikke er effektive, At USA ikke længere er en troværdig allieret, At vigtige funktioner i samfundet kan blive lammet af cyberangreb, At Rusland truer sine nabolande, At samarbejdet i EU ikke fungerer, At Danmark gradvis mister sin selvstændighed som nation, At Kina med tiden kommer til at dominere hele verden, At Danmark deltager i krige, At Danmark bliver ramt af et terrorangreb, At Danmarks forsvar er blevet for svagt.

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20

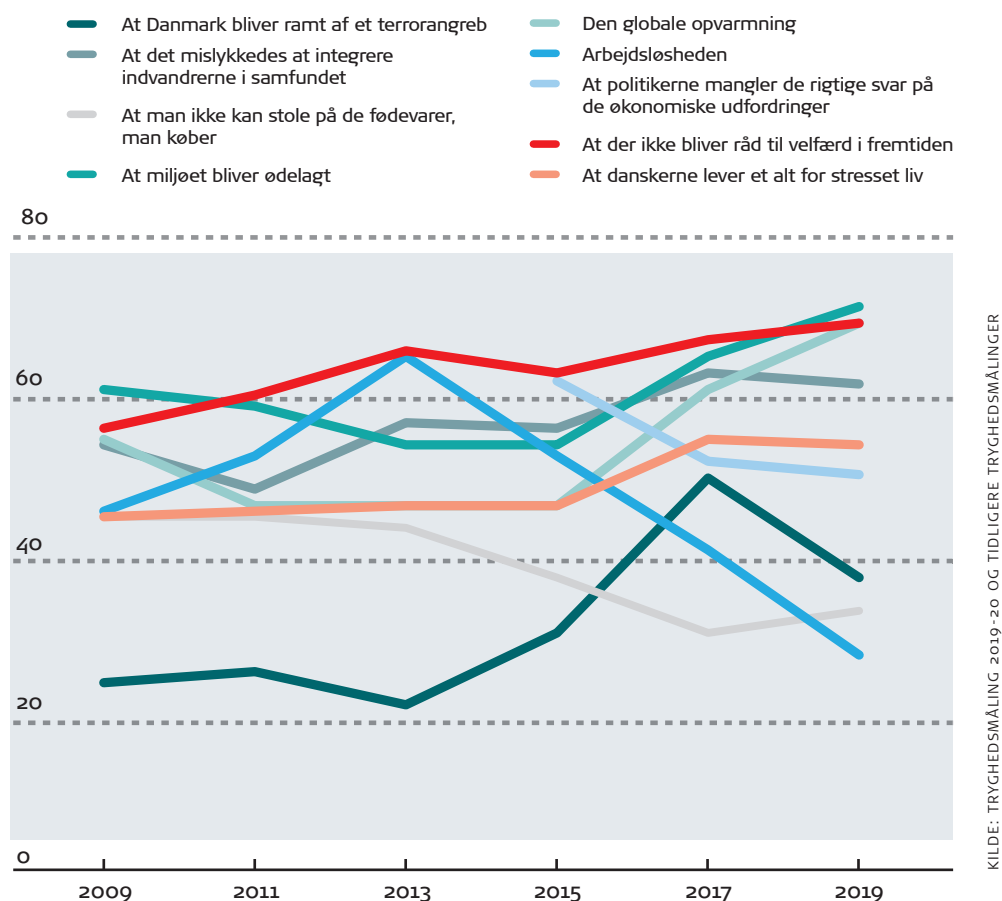
Ti års ændringer

Den af de 47 mulige bekymringer, som flest danskere har taget til sig, handler om skattevæsenets styring.

Eksemplet udstiller måske især problemet ved at rangliste så mange umage størrelser: skattevæsenets deroute er naturligvis et vigtigt emne. Men fylder krisen i SKAT virkelig mere i det kollektive bekymringsbillede end den globale opvarmning eller problemet med at integrere indvandrere? Det kan naturligvis diskuteres. Derimod kan det give mening at sammenligne udviklingen i de samme bekymringer over en periode.

I figur 7.1 ses de bekymringer, som har ændret sig mest fra Tryghedsmålingen i 2009 til 2019.

Figur 7.1 – Store ændringer

Spørgsmål: Nedenfor er nævnt en række samfundsproblemer, som man som borger i Danmark kan være mere eller mindre bekymret over. Angiv hvor bekymret du som borger for tiden er for hvert af disse samfundsproblemer. Andel Meget bekymret/Bekymret af samtlige, inkl. Ved ikke. 18-65-årige Andel Ved ikke indgår.

Det er heldigvis ikke alle bekymringer, der vokser. 38 pct. i 2019 frygter for terrorangreb i Danmark. Det er 12 pct. færre end i 2017 efter de mange angreb i Europa i årene før.

Bekymringen for miljøet – den grønne streg – blev før finanskrisen delt af 60 pct. af befolkningen. I kriseårene 2011 og 2013 var blot 54 pct. bekymret for, at miljøet bliver ødelagt. I de to sidste målinger er den steget til hhv. 66 pct. i 2017 og 72 pct. i 2019. Det var med andre ord næsten hver femte, der blev overbevist om relevansen af de grønne bekymringer i perioden.

En parallel bevægelse ses, når det gælder den globale opvarmning. I 2009 – året for klimatopmødet i København – erklærede 55 pct. sig bekymrede. Den blå-grønne streg gik nedad til 47 pct. i målingerne fra kriseårene. Til gengæld steg den brat til 62 pct. i 2017 og videre til 69 pct. i tryghedsmålingen i 2019. Målingen er foretaget i samme periode som det folketingsvalg, der er blevet omtalt som ”klimavalget”. Der er tale om stigning i bekymringen på næsten 50 pct. – eller 22 procentpoint – siden forrige måling i valgåret i 2015.

Klimabekymringen er i øvrigt en af dem, hvor spørgsmålets formulering og vinkel kunne tænkes at spille ind, så vi har derfor spurgt to af de andre undergrupper af vores svarpersoner, om de deler bekymringen for *”at vi ikke får omstillet os hurtigt nok til klimaforandringerne”*. Svarene viser, at 62 pct. ikke bare delte den almindelige klimabekymring men også så klimaforandringerne som en hastesag, der burde handles på.

En tredje formulering trak spørgsmålet ind i dansk politik, hvor den tidligere VLAk-regering blev beskyldt for at nøle i klimapolitikken. Spørgsmålet lød, om svarpersonen er bekymret for, at *”politikkerne er for langsomme med at mindske Danmarks udslip af CO₂”*³.

På det punkt var kun 53 pct. bekymrede. Måske fordi Danmark trods alt fylder så lidt i det globale billede, at der ikke er så megen bekymring for, hvad Danmark – ikke – gør. Måske regnede flere svarpersoner med, at deres folkevalgte på et tidspunkt ville vågne til dåd. Det er i øvrigt det eneste af de grønne spørgsmål, hvor der ses nævneværdige aldersforskelle i svarene. Blandt de 18-29-årige mente to tredjedele at Danmark handler bekymrende langsomt på klimafronten – i de øvrige årsgange gjaldt det ca. halvdelen.

Velfærd og indvandring

Figur 7.1 sammenholder udviklingen i årene før, under og efter krisen, og det er ikke tilfældigt. Den bagvedliggende antagelse er, at mange fik mere nærliggende problemer at slås med i kriseårene, så andre bekymringer fyldte mindre.

Bekymringen for arbejdsløshed, der følger den blå streg, er det bedste eksempel. I krisens sorteste år, 2013, delte 65 pct. denne bekymring. I 2019 var andelen mere end halveret til kun 28 pct.

Det demonstrerer samtidig forskellen mellem utryghed og bekymring, som dette kapitel begyndte med: bekymringen for ledighed som samfundsphænomen blev kraftigt reduceret i takt med faldet i ledigheden, men det samme kan ikke siges om utrygheden for selv at blive ledig, der ikke blev mindre (som vist i kapitel 2).

Bekymringen for at politikerne mangler de rigtige svar på de økonomiske udfordringer, var jævnt hen drevet over. Derimod fulgte bekymringen for *at der ikke bliver råd til velfærd i fremtiden*, en stigende (og rød) kurve. Den var på 56 pct. i 2009 og 69 pct. i 2019. Der var ellers blandt nationaløkonomer bred tilslutning til bedømmelsen af den danske udgiftspolitik som ”overholdbar”, så umiddelbart var det svært at se grundlaget for stigende bekymring netop her.

Den betydelige mistillid til, om velfærden nu også er der, når man selv får brug for den, kommer også tydeligt til udtryk i et nyt og mere konkret spørgsmål: er du bekymret for, *om du selv skal købe dig til pleje som ældre for at få en god standard?* Ja, svarer to ud af tre. Måske hænger det sammen med, at mange har oplevet, at der blev skåret ned i velfærden. Bevillingerne på flere store udgiftsområder er **ikke** fulgt med den demografiske udvikling.

Bekymringen for mislykket integration er steget siden lavpunktet i 2011 til toppen (63 pct.) i 2017, og i 2019 var den praktisk taget uændret (følg den mørkegrå streg). Frygten for dårlig integration er nogenlunde lige fordelt i alle politiske lejre. Det samme kan man ikke sige om svarene på to beslægtede spørgsmål, der ikke er medtaget i figur 4.1, nemlig bekymringen for, *at der kommer langt flere flygtninge og migranter* og bekymringen over, *at de rige lande bruger umenneskelige metoder til at holde flygtninge væk*. Dem kan vi ikke følge tilbage til 2009, så de er ikke taget med i figuren, men vi kan se, hvem der nærer disse bekymringer i 2019.

Bekymringen for ”*langt flere*” migranter deles af 58 pct., fortrinsvis fra blå blok. Den mere humanistisk farvede bekymring deles af 39 pct., og 15 pct. er ”meget bekymrede”. Ikke overraskende er der her en overvægt af venstrefløjsvælgere. Men integrations-bekymringen er de altså i høj grad fælles om.

At vi bliver stadig *mindre* bekymrede om maden, vi spiser, er tydeligvis en langtidstrend. Faldet går fra 45 pct. i 2011 til 34 pct. i 2019 (se også Tryghedsmåling 2017 s 40-41).

Hvordan går det?

Interessant nok er samfundsbekymringen for stress ikke vokset fra 2017 til 2019. Den er måske endda aftaget lidt, selvom den private utryghed for stress er taget til på dette punkt. Men ellers har den været stigende i det sidste tiår, og den indtager en prominent plads blandt de bekymringer vi nærer for nationens trivsel. Som det ses i figur 7.2.

Figur 7.2 – Trivselsbekymringer

Andel bekymrede 2019. Pct.

Spørgsmål: Se figur 7.1.

Danskerens stress bekymrer væsentligt flere end den usunde livsstil i almindelighed.

Endnu flere deler bekymringen for børns og unges trivsel. Den kan have mange årsager, og hvilke kan vi kun gisne om – fra øget forekomst af psykiske problemer hos piger og unge kvinder over effekterne af unges umådeholdne forbrug af sociale medier til de hyppige rapporter om karaktærræs og præstationsangst. Blandt ungdomsforskere anses selve bekymringen på børnenes vegne som en kilde til mistrivsel ⁴.

En mere konkret bekymring på børnenes vegne drejer sig om den voksende børnefattigdom, som er fulgt med stramningerne af kontanthjælpssystemet. Denne bekymring deles af over halvdelen.

Begge bekymringer på de unges vegne vokser i øvrigt med alderen. Blandt de 18-29-årige er det f.eks. 61 pct., der ser tegn på dårlig trivsel, mens de for de +60-årige er hele 80 pct., der mener, at der er noget galt her.

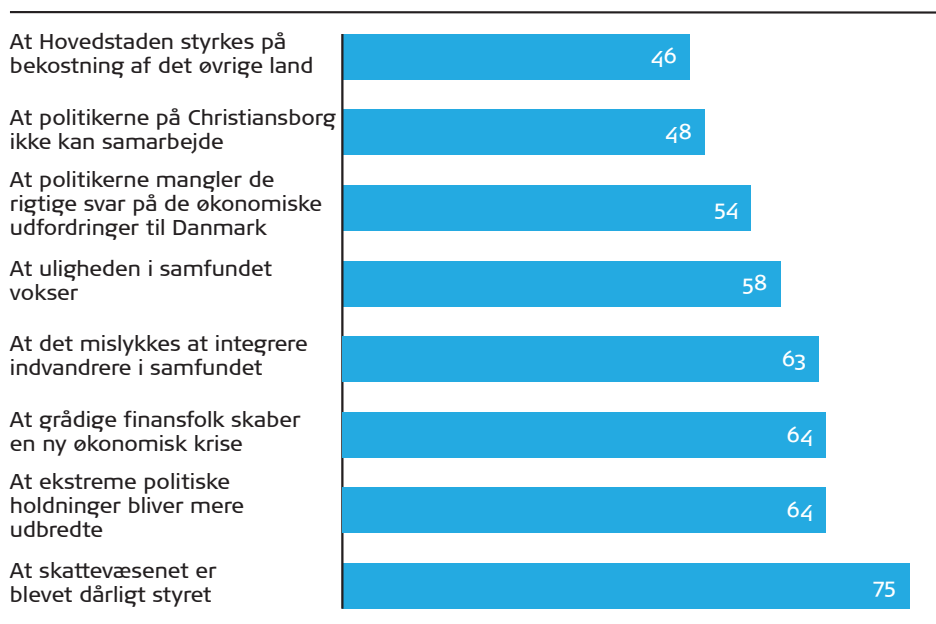
At den personlige frihed lider under mange regler og forbud er en bekymring, der blev delt halvdelen før coronakrisen – i øvrigt uden nogen særlig sammenhæng med deres politiske sympatier. Om det er rimeligt at sammenstille procentandelen med de 40 pct., der bekymres over danskernes usunde livsstil, kan naturligvis diskuteres.

Sammenhængskraften

Den fælles bekymring for samfundets sammenhængskraft er noget af det, der holder samfundet sammen. Som det ses i figur 7.3, gælder bekymringen mange forskellige problemer – ud over den suveræne topscorer, SKAT.

Figur 7.3 – Samfundets funktionsevne

Andel bekymrede 2019. Pct.

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20 OG TIDLIGERE TRYGHEDSMÅLINGER

Spørgsmål: Se figur 7.1.

46 pct. er bekymrede – 17 pct. "meget bekymrede" – for, at *Hovedstaden styrkes på bekostning af det øvrige land*.

Bekymringen for, at grådige finansfolk skulle udløse en ny økonomisk krise, var ikke blevet mindre end i 2017, men et par procentpoint højere.

Tilliden til sektoren er mindsket marginalt gennem de sidste par års historiske skandaler, der har afsløret de to storbankers i hvert fald passive bistand til hvidvask og skatteunddragelse. Bekymringen er igen væsentligt højere blandt de +50-årige (næsten otte ud af ti) end blandt de 18-29-årige, hvor hver anden erklærer sig bekymret. Derimod er der en ganske stærk sammenhæng mellem denne form for kritik og politisk orientering.

Bekymringen over dårlig styring af skattevæsenet er næsten universel. Spørgsmålet er svært at sige nej til, men navnlig blandt unge – der endnu ikke har afleveret så meget til Skattefar – er engagementet lidt mindre end i den øvrige befolkning. Blandt 18-29-årige er det således kun 58 pct., der deler bekymringen – mod 90 pct. af de +60-årige. De uengagerede unge har måske svært ved at gennemskue en historie med rødder langt tilbage i tiden. Misregimentet er sket under ministre fra både røde og blå partier, og bekymringen har i øvrigt ingen politisk farve.

Heldigvis ser nogle et lysglimt for enden af tunnelen: ”kun” 55 pct. var bekymret for, *at vi ikke får et velfungerende skattevæsen igen*. Da der netop er tale om en almindelig bestyrtelse over de politiske og organisatoriske svigt i SKAT, er der heller ikke tale om, at de bekymrede her har særlig mistillid til det politiske system.

Blandt den store halvdel i figur 7.3, der ikke tror, at politikerne kan finde de rigtige svar på landets økonomiske problemer, er mistilliden derimod høj (det ligger også næsten i spørgsmålet). I den lidt mindre halvdel, der var bekymret over manglende samarbejde på Christiansborg, er den politiske mistillid svagere, men sammenhængen er synlig og signifikant.

Også dem der er bekymret for, *at Hovedstaden styrkes på bekostning af det øvrige land*” har mere mistillid til politikerne end folk flest.

Tilliden er målt med det klassiske spørgsmål: *Hvor stor tillid har du danske politikere i almindelighed?* Derefter er svarene korreleret med svarene på en række bekymringer.

Tilliden nåede en historisk bundrekord i 2017⁵, hvor opinionsbalancen (tillidsfulde minus mistillidsfulde) røg ned på minus 47 pct. I 2019 nåede den i sommerperioden efter valget op til minus 39 pct. Der var dog forsat færre, der havde tillid end mistillid til dem vi har valgt til at betjene den politiske mølle.

En anden form for bekymring, der knytter sig til det politiske liv er, at ekstreme politiske holdninger bliver mere udbredte. Spørgsmålet er ikke stillet før, så vi ved ikke, om den er vokset eller skrumpet. Men to tredjedele af befolkningen er bekymrede og 28 pct. endda ”meget” bekymrede.

Sandsynligheden taler for, at bekymringen gik i vejret i forbindelse med valgkampen, hvor Nye Borgerlige og navnlig Stram Kurs meldte sig på banen. Bekymringen er særlig stor hos centrum-venstrepartierne, men rækker naturligvis videre ind over det politiske spektrum og tæller også ca. halvdelen af Dansk Folkepartis vælgere.

Hvem der fortjener betegnelsen ”ekstrem” er der naturligvis forskellige (politiske) meninger om. Blandt de 44 pct. af Nye Borgerliges vælgere, der tilslutter sig bekymringen for ekstremisme, går tankerne måske til venstrefløjen, måske til islamistiske grupperinger.

Globale bekymringer

Med klimatruslen har befolkningen fået en bekymring i globalt format, men som det fremgik af illustrationen side 76-77 er det langt fra det eneste internationale emne, der bekymrer mange.

Relationen til EU er bekymrende på flere måder.

I hele befolkningen er nøjagtig 50 pct. bekymrede for, at EU-samarbejdet ikke fungerer. Det er blandt andet bekymrede for, at EU ikke formår at løse flygtningeproblemet – hele 65 pct. deler denne bekymring.

Det kan måske overraske, at så mange danskere efterlyser europæiske løsninger på et spørgsmål, som de fleste politiske partier er enige om at definere som et nationalt anliggende, men faktisk har der regelmæssigt kunnet konstateres et flertal for europæiske løsninger på området i meningsmålinger siden 1998⁶.

Blandt det store flertal af EU's tilhængere kunne man omvendt forvente, at Brexit sammen med oprørstendenserne i Italien og Østeuropa kunne vække bekymringen for, at *EU går i opløsning*. Knap hver tredje anså det som et bekymrende scenario i 2017. I 2019, hvor Brexit i højere grad så ud til at true Storbritannien, var tallet faldet til 22 pct. Blandt de unge 18-29 var 35 pct. bekymrede her.

44 pct. er derimod bekymrede for, at *Danmark gradvist mister sin selvstændighed som nation*. Det er dog fem procentpoint færre end i 2017. Her er også en meget stærk sammenhæng med partivalg – og en stor polarisering: 22 pct. er ligefrem ”meget” bekymrende og 26 pct. slet ikke.

Vi ser et ret stort fald i bekymringen for *at Danmark deltager i krige* – fra 51 pct. i 2017 til 40 pct. i 2019. Måske er forklaringen, at der har været nogle års pause i den synlige krigsindsats.

Der er også mindre bekymring for russiske trusler mod nabolande. I 2017, da konflikten med Ukraine var mere tilspidset end i sommeren 2019, var 58 pct. bekymrede for russisk aggression mod nabolande. I 2019 havde 51 pct. russisk aggression på den udenrigspolitiske bekymringsliste.

Vi har forlænget listen med et par nye spørgsmål. De viser bl.a., at bekymringen for *fremtidig kinesisk dominans* optager 43 pct. af svarpersonerne.

Og så er der – på tværs af partier – opstået en ganske stor bekymring for *at USA ikke længere er en troværdig allieret*. Det er første gang, vi måler på dette spørgsmål. 56 pct. er bekymrede – 23 pct. endda ”meget” bekymrede.

Bekymringerne over USA og Kina gik ikke over, da coronaepidemien ændrede bekymringsbilledet i 2020. Det er ikke så mærkeligt. På andre punkter var ændringerne mere overraskende, som vi skal se i kapitel 14.

Det holder også stadig, at bekymringerne tynger de ældre mest. Vi har nævnt enkelte undtagelser undervejs, men generelt holder det, at de unge er de mest utrygge og de ældre er de mest bekymrede. Det smitter naturligt nok af på de unges syn på medierne, som vi skal se i næste kapitel.

Noter

- 1 Der viser sig at være ingen eller meget svag sammenhæng, når vi sammenholder vi svarfordelingen på de emner, der behandles i dette kapitel med vores generelle tryghedsspørgsmål (se kapitel 1, figur 1.1.) Sammenhængen måles med etakoefficienter mellem 0 og 1. Normalt skal vi op på 0,3, før de bliver værd at bemærke. Når det gælder samfunds-bekymringerne, er sammenhængen i alle tilfælde på mindre end 0,16 og i de fleste tilfælde langt mindre eller helt fraværende.
- 2 En fuldstændig oversigt over spørgsmålene og deres udvikling siden 2013 ses i bilag 2.
- 3 Bemærkelsesværdigt nok er der overhovedet ikke signifikant korrelation mellem klimabekymringer og mistillid til politikerne uanset om vi tester bekymringen for "at miljøet bliver ødelagt", "at vi ikke får omstillet os hurtigt nok til klimaforandringerne", eller "at politikerne er for langsomme med at mindske Danmarks udslip af CO₂" med politisk mistillid.
- 4 Jf. flere børneforskere – se: <https://jyllands-posten.dk/indland/ECE11638389/eksperter-det-store-fokus-paa-boerns-trivsel-skaber-mistrivsel/>.
- 5 Målt på det nævnte spørgsmål. I det såkaldt pragmatiske tillidsspørgsmål, om politikerne træffer de rigtige beslutninger for landet, blev bunden nået i Tryghedsmåling 2011 og er siden blevet bedre.
- 6 Se Tryghedsmåling 2017 s. 119.

Kapitel 8

Danskernes medie billeder

Hvad bør medierne og resten af det danske samfund fokusere mere på? Og hvad lægger urimeligt meget beslag på opmærksomheden?

Svaret er påvirket af det sted, vi ser verden fra. Det kan også være præget af, hvor vi gerne vil hen. Man kan som bekendt fremme sin sag ved at få den på den offentlige dagsorden eller tværtimod bidrage til, at andre får deres sag for. Kampen om den offentlige dagsorden er også en politisk kamp.

Det er med de briller på, vi har læst de data, der fremlægges i det følgende. Udgangspunktet er en række emner, som behandles i medierne, herunder også nogle af de årsager til bekymring og utryghed, der er behandlet i de foregående kapitler. I alle tilfælde har vi bedt svarpersonerne tage stilling til, om emnet fylder for meget eller for lidt.

Først tager vi det helt grove tjek: har medierne mistet sansen for proportioner og for de problemer som befolkningen oplever? Dernæst ser vi på forskellen mellem det, mænd og kvinder ønsker fokus på. Sidst samler vi en tråd op fra forrige kapitel, og ser på de unges verdenssyn og medie billeder. Coroanakrisens helt særlige mediesituation er behandlet i kapitel 11¹.

Tillid til medierne

Nyhedsmedierne forstår typisk sig selv som menigmands forlængede arm i magtens korridorer, men det er menigmanden m/k ikke nødvendigvis enig i. Medierne er som bekendt også firmaer, der slås om vores tid og penge – undertiden med *clickbait* og andre ufine metoder.

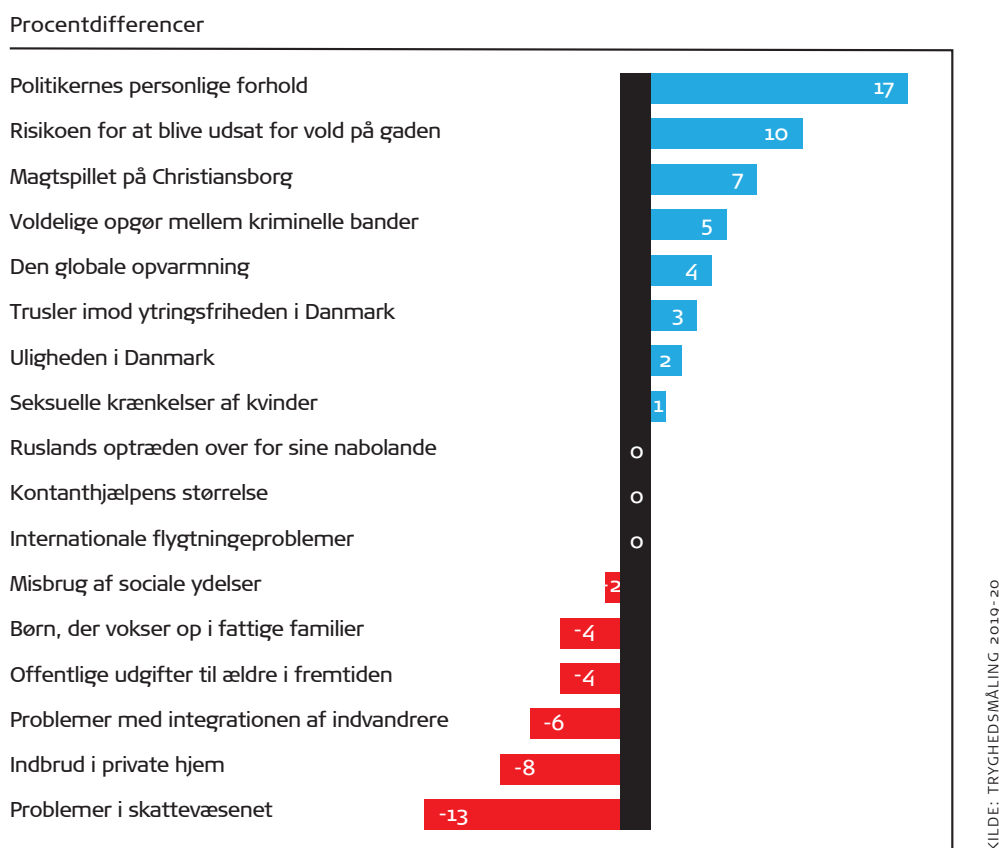
Denne skepsis så vi bl.a. i Tryghedsmåling 2017, da vi bad svarpersonerne bedømme en række samfundsaktører efter, hvor meget disse aktører styres af egeninteresse hhv. samfundssind. På en skala mellem plus 100 og minus 100 landede de landsdækkende aviser på minus 26, mens DR nåede op på minus 6.

Ud over kritikken for at dramatisere beskyldes medierne undertiden for at være sammenspiste med eliten og for at have svigtet folket. Beskyldningen kommer bl.a. fra politiske ledere, endda fra præsidenter, der selv mener at være en slags medier for folkeånden.

Men hvad siger folk selv? Vi har spurgt vores svarpersoner, om de oplever, at medierne skævvrider en række emner – enten den ene eller den anden vej. Vi har derefter trukket de negative svar (emnet er underdrevet) fra de positive (emnet er overdrevet).

Facit ses i figur 8.1.

Figur 8.1 – Mediernes træfsikkerhed

Procentdifferencen er beregnet ved at trække negativ fra positive svar på følgende spørgsmål: Man diskuterer ofte, om medierne puster sager op, så problemerne fremstår som overdrevne. Men der kan også være problemer, som faktisk er mindst lige så alvorlige, som de fremstilles i medierne. Du bedes angive om medierne efter din opfattelse undervurderer problemerne, giver et realistisk billede eller overdriver problemerne på følgende områder: Svarene blev afgivet på skala, hvor minus 5 var "Medierne underdriver problemerne voldsomt", 0 betød "Medierne giver et realistisk billede", mens plus 5 betød "Medierne overdriver risikoen eller problemerne voldsomt". Derefter blev tallene omregnet til indekstal mellem plus og minus 100. "Ved ikke" er sat som nul/neutral. Mellem 1200 og 1400 har besvaret spørgsmålene.

I 11 af de 17 emner rammer medierne befolkningens gennemsnitlige opfattelse af, hvad der er væsentligt – plus/minus fem pct.

Nu kan man – for at citere mottoet for en afdød avis – ikke være venner med alle. Der vil altid være både dem der kritiserer, at mediet gjorde for lidt ud af en historie og dem der syntes, at den blev pumpet urimeligt op.

Den måde vi sammenfatter svarene på her tyder på, at medierne i de fleste tilfælde lægger sig nogenlunde midtvejs. Man kan mene, at medierne selv er med til at forme folks opfattelse af væsentligt og uvæsentligt, og at mediebrugerne derefter taler medierne efter munden. Det er sikkert en del af sandheden. Men det er svært at få øje på den store tillidskrise mellem danske medier og deres brugere i disse tal². Billedet er i høj grad blevet bekræftet under coronakrisen³.

Men i nogle tilfælde er vores svarpersoner naturligvis kritiske over for mediernes prioritering. Flest savner især et endnu skarpere lys på skattevæsenets problemer – et resultat, der passer godt med den liste over folkelige bekymringer, vi gennemgik i forrige kapitel. Dette er simpelthen for galt!

Næststørste undladelsessynd er indbrud i private hjem, hvor dækningen nok i det store hele begrænser sig til lokalavisen. Vi har ikke spurgt til emnet tidligere. Også her kan man spørge, om svarene skal opfattes som samfundskritik eller mediekritik.

For det tredje finder et flertal, at integrationsproblemer får for lidt medieinteresse. I 2011, 2013 og 2015 mente de fleste det modsatte, men flertallet tippede i 2017. En forklaring kan være den politiske diskurs, der har omtalt integrationen som en fiasko, selvom fagfolk tegner et noget mere optimistisk – og langt mere sammensat – billede.

Interessant nok ser vi den modsatte bevægelse vedrørende internationale flygtningeproblemer, som i målingerne i 2017 og 15 blev opfattet som underprioriteret. Som vi så i sidste kapitel, skyldes det ikke just at svarpersonerne tror, at migrationspresset er gået over, eller at de har tillid til EU's løsninger på området.

Overdrivelserne

Mest markante overdrivelse er mediernes interesse for politisk personstof.

Svarpersonernes bedømmelse kan afspejle irritation over journalisters tendens til at gå efter manden i stedet for bolden. Kritikken af mediernes overfokusering på de christiansborgske magtspil kan underbygge denne tolkning. Man kan også opfatte svarfordelingen her som et spejl af en forholdsvis gængs kritik af journaliststanden, fremfor som en konkret bedømmelse. Emnet har i øvrigt været topscorer i samtlige Tryghedsmålinger. Kritikken blev dog dæmpet lidt 2017 og er ikke vokset siden.

Svarpersonerne kender som nævnt også mediernes hang til sensation og drama, og det kan være en grund til, at de opfatter gadevold som overeksponeret i medierne.

Også her kender vi svarmønstret fra tidligere målinger, og vi ser det også i spørgsmålet om bandekonflikter (ligesom vi har set det i tidligere undersøgelser, da vi medtog emnet terroranslag i Danmark).

Mænds og kvinders virkelighed

Sexkrænkelser af kvinder har fået meget airtime i de senere år – men niveauet har været tilpas, hvis man ser på svarpersonerne under et. Der er dog tale om et emne, som mænd og kvinder ser meget forskelligt på. Hvis man opgør holdningen på samme måde som ovenfor, men for hvert køn for sig, finder man en overvægt på 11 pct. af mændene, som synes at medierne gør for stort et nummer af sagen. Blandt kvinderne mener 10 pct. tværtimod, at medierne dækker det for lidt.

I de fleste andre emner er der ingen væsentlig forskel på mænds og kvinders bedømmelse, men der er et par andre eksempler:

Hvor en overvægt af mændene på 5 pct. synes, at medierne overfokuserer på børnefattigdom, så finder en overvægt på 13 pct. af kvinderne omvendt, at emnet underbelyses.

Og mens 12 pct. af mændene synes, at den globale opvarmning får rigelig opmærksomhed, så er et flertal kvinder af den modsatte mening. Den procentuelle overvægt er 3 pct. og afstanden til mændene altså 15. Tallet passer godt sammen med forskellene i mænds og kvinders klimabekymring, hvor signifikant flere kvinder er *meget* bekymrede ⁴.

Man kunne forvente, at de fleste borgere vil finde deres egne bekymringer overset af pressen og omvendt, at pressen bruger for meget krudt på problemer, der ikke optager dem.

Så simpelt er mønstret dog ikke. Ganske vist topper skattevæsenets problemer både bekymringslisten og listen over mediernes underdrivelser. Men bekymringen over gadebande-uvæsen er også meget høj (67 pct. deler den), selvom medierne samtidig kritiseres for at blæse sagen op. Også klimadækningen er – ifølge et lille flertal – lidt i overkanten, selvom alt tyder på, at et stort flertal har taget denne bekymring til sig. Børnefattigdom er derimod en lidt mindre udbredt bekymring (59 pct.). Alligevel synes et flertal, at medierne gør for lidt ud af problemet.

Forklaringen er nok delvis, at vi har bestemte forventninger til medierne – *for better and worse*. Der er sager, som vi forventer, at medierne tager op og går kritisk til. De historiske svigt i og omkring SKAT hører antagelig til denne kategori. Når medierne svælger i vold og politisk sladder, bekræftes som nævnt en mindre positiv forventning.

En anden forklaring kan være, at mediedækningen af de respektive emner faktisk er meget uens. Klimaudfordringen blev nævnt i alle sammenhænge i 2019. Selv vejruddisigten, der engang var et hyggeligt åndehul i nyhedsstrømmen af mord og ulykker, blev regelmæssigt inddraget. Den opmærksomhed fik eksempelvis de fattige børn langt fra.

De unges verden – og medierne

De 18-29-årige finder i højere grad end alle andre aldersgrupper, at medierne overdriver. Det gælder dækningen af samtlige emner, vi har spurgt til, på nær et enkelt.

Mest markant er forskellen i synet på integrationsproblemer, hvor en overvægt på 20 pct. af de unge synes at medierne overdriver – blandt svarpersonerne +40 mener en markant overvægt, at integrationsproblemerne tværtimod underdrives (blandt de 40-49-årige er tallet f.eks. minus 18 pct.).

Ser man på misbrug af sociale ydelser, finder en overvægt af unge at problemet pustes op, mens en overvægt på 8 pct. af de +60-årige omvendt synes, at medierne gør for lidt ud af social snyd. En større andel af de unge synes også, at medierne gør for meget ud af voksende ulighed – her er alle andre aldersgrupper næsten neutrale. Denne generationseffekt kendes også fra andre undersøgelser. For 40 år siden fulgte kravet om lighed en smuk alderskurve: jo yngre, jo større ønske om øget lighed. I dag vender kurven næsten den modsatte vej⁵.

Tendensen ses interessant nok også i spørgsmålet om seksuelle krænkelser af kvinder, som aldersgrupperne over 40 knap nok synes, at medierne gør nok ved (– som nævnt er det især kvinderne, der har det synspunkt).

De 18-29-årige er omvendt den aldersgruppe, hvor forholdsvis flest finder sagen overeksponeret. Igen er kvinderne ikke enige, men blandt de unge mænd finder hele 18 pct., at medieopmærksomheden er *over the top*. Forskellen mellem kønnenes vurdering sætter også rekord her.

Eneste eksempel på et emne, som et flertal af unge finder *undervurderet*, er klimaet. En overvægt på 4-5 pct. i aldersgrupperne op til 40 år synes, at medierne skulle tage sig mere sammen her. Blandt +60-årige er procentdifferencen 13 pct. til fordel for dem, der finder klimadækningen overdrevet.

Hvad kan forklare, at de unge i højere grad synes, at medierne overdriver – med klimaet som den enlige undtagelse?

Er det mon den gamle historie om den ubekymrede ungdomstid igen? Som vi så i kapitel 4, er der en tydelig tendens til, at bekymringen vokser med alderen. Vi slog ganske vidst fast oven for, at der ikke går nogen lige linje imellem svarpersonernes

problembevidsthed og deres syn på, hvad medierne bør gøre mere og mindre ved. Kan der være tale om en slags aldersforskydning, så problemernes alvor først går rigtigt op for os efterhånden?

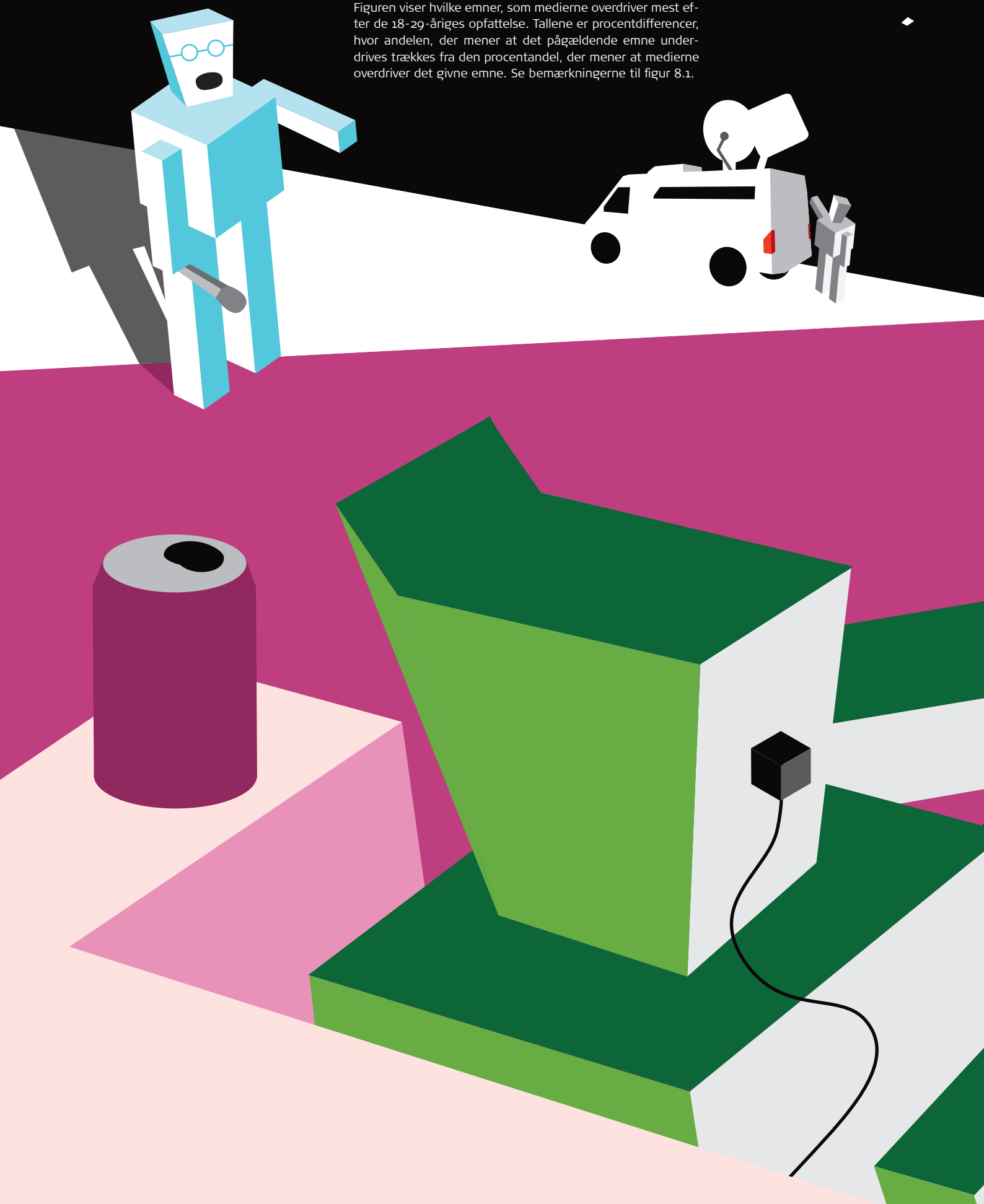
En bedre forklaring er måske, at de unge under 30 modtager på andre kanaler end de ældre årgange. Størstedelen af deres medieforbrug sker via smartphone eller tablet ⁶. De ser mindre tv og størstedelen er streamet via nettet. Det samme gælder radiolytningen. Til gengæld fylder sociale medier, ikke mindst YouTube, dobbelt så meget som hos gennemsnitsbefolkningen (selvom der rapporteres om tilbagegang for begge grupper i 2018). Og hvor befolkningen i snit anvender ca. 25 minutter dagligt – seks pct. af den tid, de forbruger medier – på aviser og andre tryksager, bruger de 15-29-årige kun to pct. af deres medietid på printmedier ⁷. Det kan tænkes at påvirke både deres verdenssyn og deres syn på medierne.

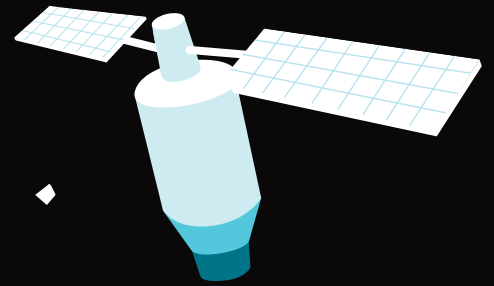
Noter

- ¹ Analyserne i dette kapitel afsnit er baseret på data fra Tryghedsmålingen fra sommeren 2019
- ² At danskerne har et forholdsvis tillidsfuldt forhold til medierne, bekræftes af en survey til nyhedsmediebrugere i 38 af verdens lande, der gennemføres årligt. Ca 2000 i hvert land er stillet spørgsmålet: Please indicate your level of agreement with the following statements: I think you can trust most news most of the time. Finland ligger forrest med 59 pct. Danmark er på en tredjeplads med 57 pct., mens kun 28 pct. af ungarnes har generel tillid til deres medier. Tilliden er endda vokset lidt siden 2018. På skalaen fra 0-19 opnår DR og TV2 en gennemsnitsscore på 7.68 mens bundskraberen, internetmediet Den Korte Avis opnår 4.64. Danskerne er samtidig det mindst bekymrede folkefærd mht. fake news (36 procent), hvor det sammenlignelige tal for USA er 64 pct. Digital News Report 2019, Reuters Institute for the study of Journalism, Oxford University.
- ³ Jf. TrygFondens og Søren Schultz Jørgensens måling i begyndelsen af coronakrisen: se <https://www.tryghed.dk/viden/nyheder/2020/borgernes-tillid-til-politikerne-har-aldrig-vaeret-hoejere-ogkapitel-11>
- ⁴ Blandt mænd er 67 pct. i Tryghedsmåling 2019-20 bekymrede for global opvarmning mod 73 pct. af kvinderne. Heraf er 31 pct. meget bekymrede – det gælder kun 22 pct. af mændene, der også er signifikant mindre bekymrede for, at "vi ikke får omstillet os hurtigt nok til klimaforandringerne".
- ⁵ Undersøgelser af Folketingsvalg 2019. Jørgen Goul Andersen, Aalborg Universitet (upubliceret 10. juni 2020)
- ⁶ Public Service de næste 10 år. Rapport fra Public Service-udvalget s. 113. 2016.
- ⁷ Estimat af DRs Medieforskning i MEDIEUDVIKLINGEN 2018. DR Medieforskning's årlige rapport om udviklingen i danskernes brug af elektroniske medier.

Medierne og de unges virkelighed

Figuren viser hvilke emner, som medierne overdriver mest efter de 18-29-åriges opfattelse. Tallene er procentdifferencer, hvor andelen, der mener at det pågældende emne underdrives trækkes fra den procentandel, der mener at medierne overdriver det givne emne. Se bemærkningerne til figur 8.1.

MEGA-OVERDRIVELSER

POLITIKERNES PRIVATLIV/+29

INTEGRATIONSPROBLEMER/+20

POLITISKE MAGTSPIL/+18

TRUSLER MOD YTRINGSFRIHED/+17

GADEVOLD/+17

FLYGTINGESTRØMME/+15

BANDEKRIG/+14

DANSK ULIGHED/+12

SOCIALBEDRAGERI/+11

ÆLDREUDGIFTER/+9

SEKSRÆNKELSER/+9

RUSSISK AGGRESSION/+8

Kapitel 9

Ytringstryghed på internettet

Internettet rejser tryghedsspørgsmål i et foruroligende tempo. Indtil for få år siden berørte de kun et fåtal, men den digitale revolution er slået hurtigt og dybt igennem i Danmark. I 1996 havde fem procent af familierne adgang til internet hjemme. I 2009 var det 81 pct. Udviklingen siden kan bedst betegnes som *tvangs-digitalisering*. Man kan ganske vist få lov at slippe for nettet, men i givet fald slipper man samtidig kontakten med store områder af det fælles liv.

Nettet har ikke bare overtaget meget af den kommunikation, vi havde før, men også åbnet nye arenaer for samvær, business, og politisk organisering. Den nye aktivitet efterlader digitale spor, som supercomputere kan se mønstre i og afdække intime hemmeligheder. Big data hos interesserede firmaer kan konstatere graviditeten før den vordende mor¹.

I de sidste to år er vi blevet udsat for en række chokagtige nyheder fra den digitale verden. I Danmark udløste hackerangrebet på Mærsk i juni 2017 en milliardregning. I begyndelsen af 2018 fik offentligheden de første informationer om Cambridge Analytics inficering af det amerikanske præsidentvalg. Senere berettede medierne, hvordan Brexit-vælgerne blev manipuleret via sociale medier og historien blev efterfulgt af lignende beretninger fra Rusland, Egypten og Sudan. Nye ord som *trolls* og *microtargeting* er gledet ind i sproget. På et mere principielt plan er amerikanske tech-giganter under anklage for hæmningsløs udnyttelse af deres viden om brugerne. Facebook, Amazon og Google m.fl., der for et par år siden blev set som fyrtårne i oplysningens tjeneste, er kommet i *bad standing*.

I dette kapitel ser vi på, hvordan kritikken har påvirket befolkningens tryghed på nettet. Vi stiller især skarpt på de risici, der rammer dem, der vover sig ind i debatten på nettet. Kan vi (fortsat) sige, at man i almindelighed trygt kan give udtryk for sine holdninger i debatter på Facebook og lignende fora? De to tryghedsmålinger fra henholdsvis maj-juni og november 2019 følger her op på undersøgelsen ”Ytringstryghed og digital usikkerhed”, som TrygFonden udsendte i efteråret 2017 – før tsunamien af nye risici ved internettet meldte sig.

Nettets velsignelser og forbandelser

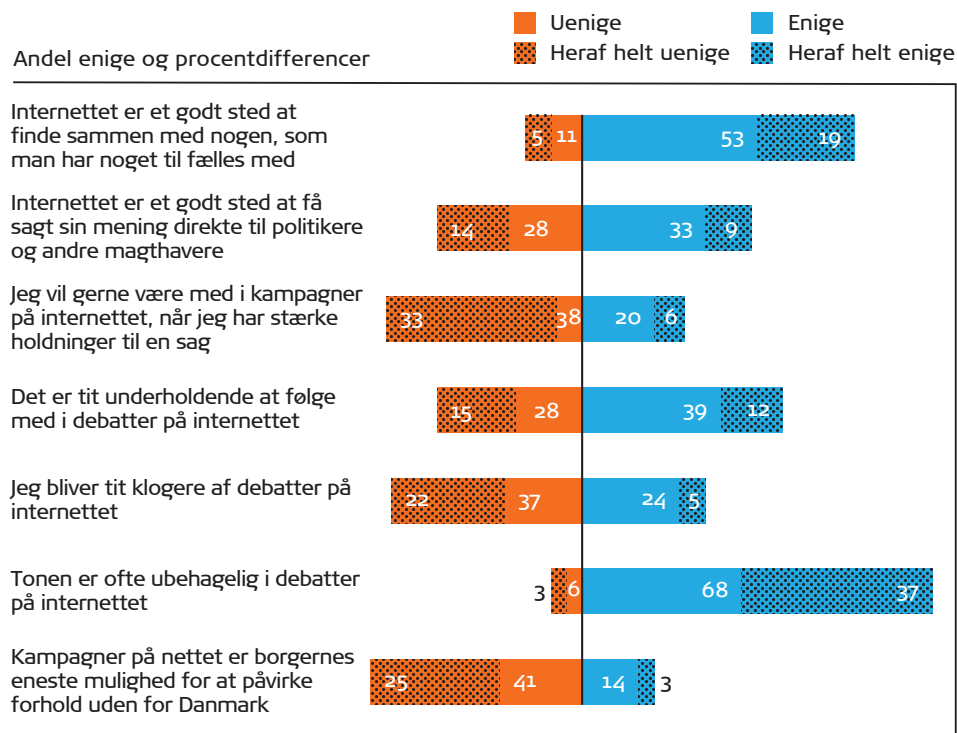
I den første undersøgelse af ”ytringstrygheden” blev befolkningens syn på internettets farer sammenlignet med dens holdning til trafikken: Selvom vi godt ved, at der af og til sker frygtelige færdselsulykker, skal vi jo alligevel ud at køre – og med almindelig omtanke går det normalt også godt.

Spørgsmålet er om analogien holder to år efter, eller om de problematiske sider af nettet er blevet mere dominerende i bevidstheden.

Vi har gentaget to spørgebatterier, hvor det første er positivt ladet, mens det andet trækker nettets skyggesider frem.

Svarene på det første er gengivet i figur 9.1.

Figur 9.1 – Netnets velsignelser

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20
OG YTRINGSTRYGHED OG DIGITAL USIKKERHED: TRYGFONDEN MAJ 2017.

Spørgsmål: Hvor enig eller uenig er du i følgende? N i 2019 = 3314.

3 pct. af befolkningen er enige i, at internettet er godt sted at finde ligesindede. Det er nøjagtigt lige så mange som i 2017.

Flere af svarene vedrører forhold, der ligger midtvejs mellem handlinger og holdninger. Hvis man er uenig i påstanden om, at internettet er et godt sted at finde sammen med andre, betyder det sandsynligvis, at man ikke selv bruger nettet sådan. Man bestrider næppe, at andre har haft succes med det. Derfor kan vi her ikke bare opsummere holdningerne i et enkelt tal (procentdifferencen). Andelen af enige er særligt sigende.

Generelt minder svarene om en række gevinster for det moderne liv, som vi kan takke internettet for – hvilket de fleste er opmærksomme på.

Hver anden anerkender nettet som et godt samlingssted for ligesindede. Hver tredje ser det som en kanal til magthavere, herunder politikere, og hver femte deltager principielt gerne i kampagner. Lidt flere lader sig underholde og oplyse af net-debatter.

Vi har tilføjet et par nye, positive muligheder for at bruge nettet sammenlignet med undersøgelsen i 2017: Man kan ikke bare finde sammen med ligesindede, men ligefrem få venner på nettet – det kan hver fjerde glæde sig over. Samtidig er hver syvende opmærksomme på mulighederne i international aktivisme via globale internetplatforme som f.eks. Avaaz.

Sammenlignes svarene med svarene på de samme spørgsmål i 2017, er det påfaldende, hvor små ændringerne der faktisk er tale om efter de sidste to års kraftige *techlash*. Det udelukker på den anden side ikke, at flere har fået mere blik for ulemper ved internettets centrale placering i det moderne liv.

Vi har målt temperaturen og gengiver svarene i figur 9.2.

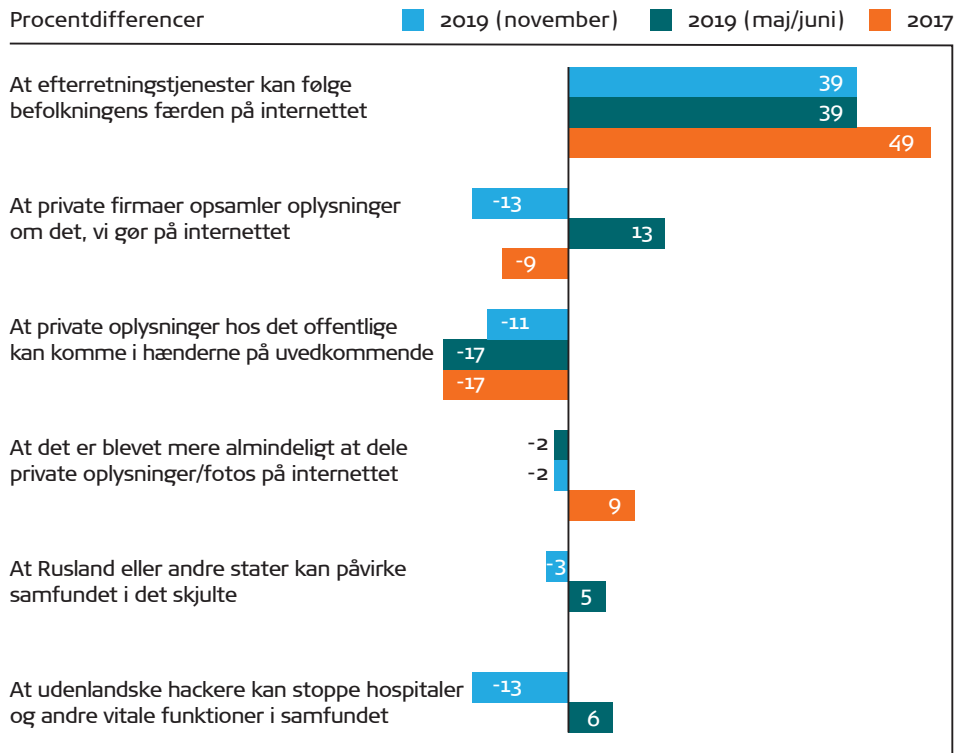
I disse spørgsmål har flere ændret holdning, men ændringerne slog øjensynlig gradvist igennem i løbet af 2019, som det ses ved at sammenligne søjlerne for henholdsvis maj-juni og november 2019.

Den første ændring ses dog allerede i den første måling: relativt flere er blevet utrygge over efterretningstjenesternes overvågning. Det kan bl.a. hænge sammen med, at vi er mindre bekymrede for terrorisme end i 2017. Samtidig er flere antagelig blevet mere bevidste om overvågningen. Edward Snowdens gigantiske lækage af amerikanske efterretningshemmeligheder var ganske vidst heller ingen nyhed ved den forrige måling i 2017, men måske går det først gradvis op for os fodfolk og civilister, hvad staterne egentlig ved om os gennem systematisk dataindsamling.

Derimod kan vi ikke forklare, hvorfor svarpersonerne i sommeren 2019 pludselig var blevet *mindre* utrygge over private firmaers dataindsamling efter to års massiv kritik af globale tech-giganter praksis på netop dette punkt. Svarene fra november er meget tættere på det, man skulle forvente.

Når det gælder den private deling af fotos mv., er utrygheden ligeledes blevet større. Det kan måske hænge sammen med den såkaldte 'Umbrella-sag', der siden januar 2018 har bragt flere end 1000 personer på anklagebænken for at dele en sexvideo med to 15-årige. Også her er effekten tydeligere i den seneste måling.

Fiur 9.2 – Nettets forbandelser

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20, YOUNG & RUBICAM KONTROLMÅLING, NOVEMBER 2019 OG YTRINGSTRYGHED OG DIGITAL USIKKERHED, TRYGFONDEN MAJ 2017

Spørgsmål: Hvor tryk eller utryk er du ved... Procentdifferencen viser andelen af trykke minus andelen af utrykke mht. de spørgeformuleringer, der er gengivet i figuren.
N i 2019 (1) = 3314, N i 2019 (2) = 2049.

Efterretningstjenesternes overvågning gør det store flertal trykke, og kun et mindretal utrykke, men flertallet er skrumpet.

Det samme gælder truslen om udenlandske hackerangreb, som det der bl.a. ramte det engelske hospitalsvæsen i 2017, og utryksheden for, at russiske trold blander sig med de hjemlige for at puste til splid og ekstremisme.

Egentlig kunne man – i betragtning af de sidste års offentlige debat – forvente en endnu større utryksheden her. En tænkelig forklaring er, at der ud over tidsforskydningen mellem de to undersøgelser også er tale om en særlig bias i Trykshedsmålingen på dette punkt. Måske er borgere der er skeptiske over for nettets skyggesider, mindre tilbøjelige til at melde sig til internetpaneler som det, Trykshedsmålingen bygger på.

En sådan udlægning underbygges af, at svarpersonerne i kontrolmålingen fra Danmarks Statistik er endnu mere kritiske over for nettet². Desværre kan vi ikke bedømme, om Danmarks Statistiks stikprøve faktisk er mere repræsentativ på dette punkt, og de øvrige afvigelser mellem de tre målinger af ”Ytringstryksheds-spørgsmålne” giver ikke sikre holdepunkter.

Stemmer fra folkedybet

Internettet har givet mange mennesker let og hurtig adgang til samfundsdebatten. I alt angiver 52 pct., at de i et eller andet omfang skriver debatkommentarer på internettet, 25 pct. oplyser at det sker ”nogle gange om måneden” eller oftere, mens lidt flere (27 pct.) angiver, at det sker ”sjældnere end en gang om måneden”. 48 pct. deltager aldrig.

En endnu højere andel af aktive debatdeltagere får vi frem, når vi spørger mere konkret, om svarpersonerne skriver debatindlæg på Facebook, i åbne eller lukkede debatfora eller i kommentarspor til internetartikler. Her angiver ikke færre end 35 pct. at de skriver flere gange om måneden ³.

Den sociale fordeling er bemærkelsesværdigt jævn. Gruppen uden uddannelse har nøjagtig samme andel debatdeltagere som gruppen med en lang videregående uddannelse (47 pct. eller 5 procentpoint under gennemsnittet for hele befolkningen). Det gennemgående mønster er, at en lidt større andel af de kortuddannede og af grupperne uden for arbejdsmarkedet deltager i netdebatten.

Derimod er kønsfordeling meget skæv. Kvinderne udgør 57 pct. af dem, der aldrig skriver kommentarer, mens kun 34 pct. af dem gør det dagligt. Blandt dem der skriver i mere end tre forskellige internetfora er kun 21 pct. kvinder.

Generelt er det ellers sådan, at mænd og kvinder deltager lige meget i politik. Men to områder skiller sig ud med en markant mands-dominans: partimedlemskab og diskussioner på internettet.

Netdebattens rygte

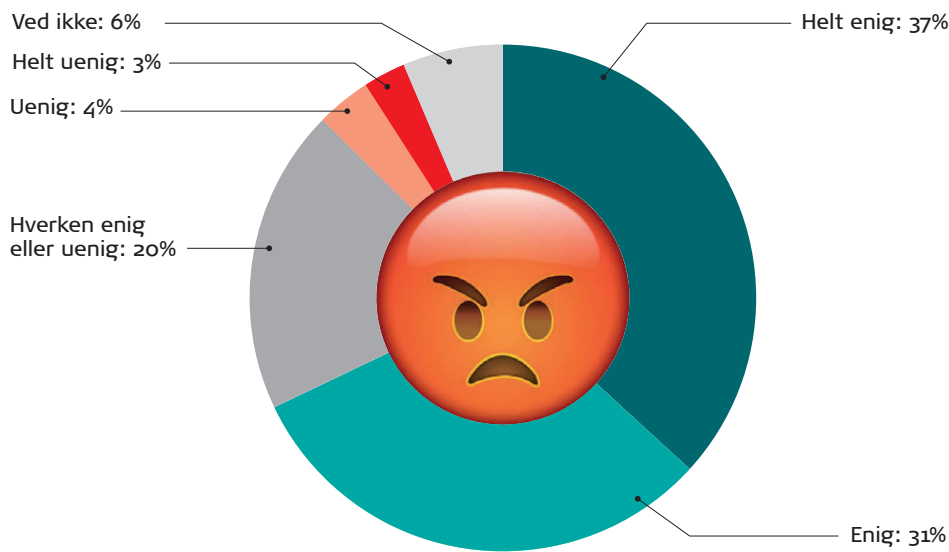
At kvinderne debatterer mindre på nettet end mænd, forklares ofte med den rå diskussionsform i visse netfora. Kvindernes forbehold går vi dybere ned i senere, men først skal vi se, hvordan svarpersonerne bedømmer debatklimaet på internettet helt generelt.

Gennemsnitskarakteren er ikke høj, som det ses i figur 9.3.

Resultatet er omtrent identisk med svarfordelingen på det samme spørgsmål i 2017: to tredjedele bedømte også da tonen som ”ofte ubehagelig”.

En række opfølgende spørgsmål viste, at et pænt flertal desuden fandt, at man løber en stor risiko for at blive overfuset og at løbe ind i skræmmende, vrede folk og ekstreme holdninger i debatterne på nettet.

Figur 9.3 – Ubehøvlet tone

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20
OG YTRINGSTRYGHEDE OG DIGITAL USIKKERHED,
TRYGFONDEN MAJ 2017.

Spørgsmål: Hvor enig eller uenig er du i følgende: Tonen er ofte ubehagelig i debatter på internettet.

Kun 7 procent er uenige i, at tonen ofte er ubehagelig på internettet.

Svarfordelingerne dengang var meget tæt på dem, vi kan se i 2019 – med en enkelt nævneværdig undtagelse: Hvor 78 pct. i 2017 erklærede sig enige i, at netdebatten ofte er fuld af yderligtgående synspunkter, får synspunktet i Tryghedsmåling 2019 ”kun” tilslutning fra 66 pct. (jf. figur 9.4 nederst til venstre).

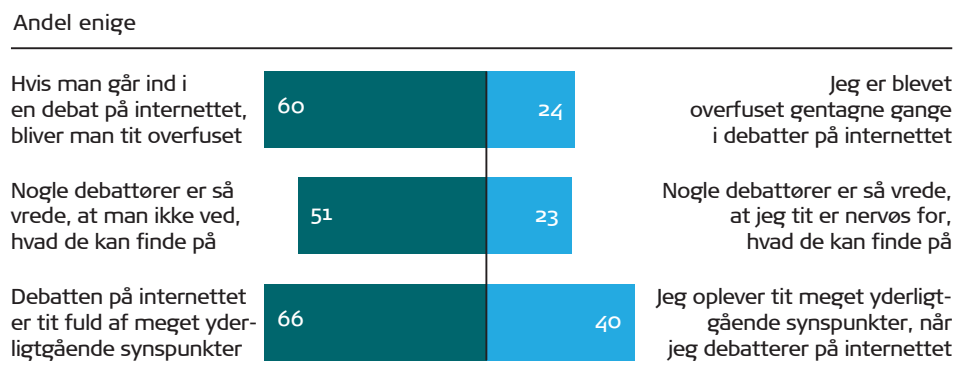
Denne gang har vi delt svarpersonerne op i to lige store grupper, der har fået to forskellige varianter af det samme spørgsmål. I den første gruppe har vi spurgt upersonligt til, hvad ”man” kan forvente i netdebatter – akkurat som i 2017. I den anden gruppe har vi spurgt til vores svarpersoners personlige oplevelser.

Det giver ret forskellige resultater, som det ses i figur 9.4.

Sammenligner man svarene til højre og til venstre bliver det tydeligt, at svarpersonernes egne erfaringer med debatter på nettet er knap så negative som deres opfattelse af, hvordan debatten *almindeligvis* er. To tredjedele er enige i at man ofte bliver overfuset på nettet, men kun hver fjerde er helt eller delvis enige i, at de selv er blevet overfuset gentagne gange. Og ser man på andelen af *helt* enige, er vi nede på otte pct.

Samme mønster ses med de øvrige spørgsmål. Det, vi målte med den første spørgeformulering, var altså snarere en kollektiv fordom om net-debatten end en oplevelse, som flertallet af brugere faktisk har.

Figur 9.4 – Fordomme og eftertanker

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20
OG YTRINGSTRYGHEDE OG DIGITAL USIKKERHED,
TRYGFONDEN MAJ 2017.

Spørgsmål: Hvor enig eller uenig er du i følgende. er blevet efterfulgt af én af de to formuleringer, der står til højre hhv. venstre for figuren. De to varianter af spørgsmålet er stillet til to lige store og tilfældigt udvalgte grupper. I gruppen til venstre er N 873, i gruppen til højre er N 853.

Netdebatten er bedre end sit rygte – trods alt.

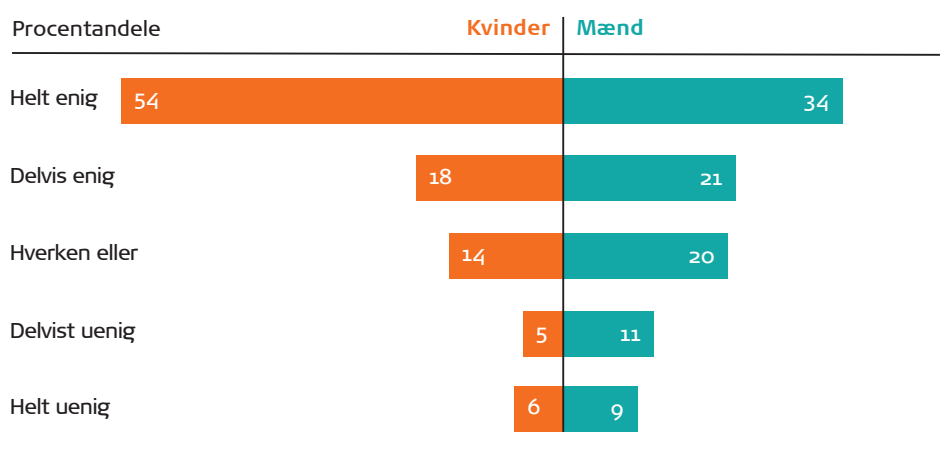
Når det er sagt, må det så også konstateres, at hver fjerde internetdebattør i en eller anden forstand er blevet overfuset, at en tilsvarende andel løber ind i (mere eller mindre) skræmmende vrede debattører og at fire ud af ti oplever ekstreme synspunkter indimellem.

Mandsdomineret debat

Som nævnt ovenfor fandt vi en betydelig kønsforskel i internetdebatten. Det er vi ikke ene om. En spørgeundersøgelse fra Institut for Menneskerettigheder fra tidligere i år fastslog, at 59 pct. afholder sig fra at give deres mening til kende på Facebook, fordi tonen er for grov. Unge holder sig i højere grad end ældre ude af de grove debatter og mændene tør oftere, hvor kvinderne tier ⁴.

Samme mønster ses i figur 9.5:

Figur 9.5- Farvel og tak!

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20

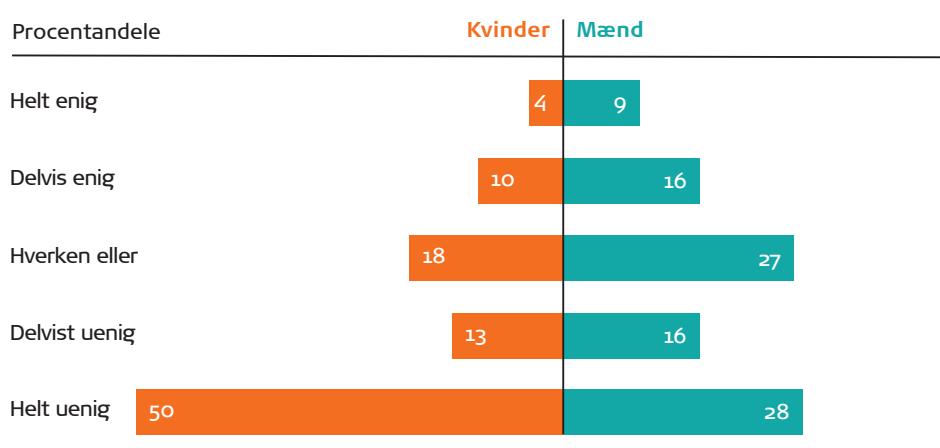
Spørgsmål: Hvor enig eller uenig er du i følgende: Jeg undgår debatter på internettet, hvis jeg synes tonen er for grov.

Over halvdelen af kvinderne undgår grov debat.

Mændene er langt mindre tilbøjelige til at trække sig, når der smækkes verbale skaller. De giver også oftere råt for usødet. I Institut for Menneskerettigheders undersøgelse svarede en ud af ti, at de har skrevet en kommentar, som kunne opfattes som nedsættende eller krænkende. Tre fjerdedele var mænd.

Forskellen ses også i Tryghedsmåling 2019, hvor spørgsmålet dog er stillet på en lidt anden måde. Se figur 9.6.

Figur 9.6 – Direkte tale

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20

Spørgsmål: Hvor enig eller uenig er du i følgende: Jeg kan godt lide at gå til grænsen, når jeg diskuterer på internettet.

25 pct. af mændene går gerne til grænsen, når de diskuterer på nettet. Om det er deres egne eller andres grænser, melder historien ikke noget om.

Kønssforskellen er måske mest tydelig, hvis figuren læses nedefra: halvdelen af kvinderne bryder sig bestemt ikke om at ”gå til grænsen” i offentlig debat på nettet, mod ca. halvt så mange mænd. Og hvor én af 25 kvinder godt kan lide at trække tingene hårdt op, er dobbelt så mange mænd på den udiplomatiske linje.

Ytringsrygheden – og friheden til at ytre sig

At man gerne går til grænsen, behøver ikke at betyde, at man holder af at krænke andre. Måske lufter man ”bare” synspunkter, som provokerer andre. Det var eksempelvis hvad en del oplevede i perioden omkring valget i 2019, da partistifteren Rasmus Paludan talte for at tvangsdeportere store dele af den aktuelle befolkning i Danmark. Mange har haft dette i frisk erindring, da de besvarede spørgsmålene i Tryghedsmåling 2019.

Synspunkter som disse er ikke alene skræmmende for dem, der selv risikerer at komme på deportationslisten. De kan også være med til at skabe en polariseret og hadefuld atmosfære, hvor mange er bange for at ytre sig. Nogle bruger med andre ord deres ytringsfrihed på en måde, som går ud over andres *ytringsryghed*.

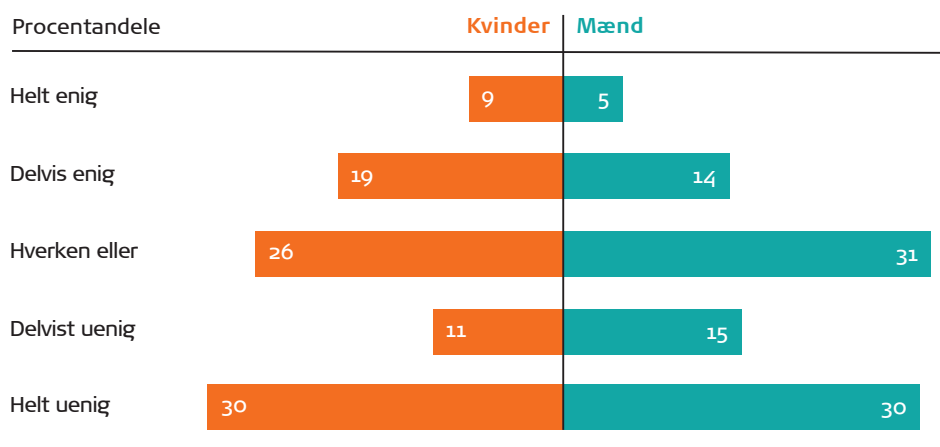
I denne henseende er rammerne dog vide. Som Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol ofte har tilkendegivet, gælder ytringsfriheden også synspunkter, der chokerer, fornærmer eller foruroliger myndighederne eller dele af befolkningen. Dette følger af principperne om pluralisme, tolerance og åbenhed, som er nødvendige for et demokratisk samfund⁵.

Tolerancen overfor debattens form eller tone er ofte mindre, selvom den i nogle tilfælde mest afspejler forskelle i stil og tradition: I nogle miljøer lyder advarslen, at en uheldig optræden kan få følger. I andre at man kan blive hængt op i nosserne til man dør af tørst. Det er ikke let at vide, hvad der er værst, men de meget farverige advarsler kan godt skræmme den, der ikke er vant til jargonen.

Ubehaget ved verbale slagsmål på nettet drejer sig dog ikke bare om ekstreme holdninger eller farverige udtryk. Nogle debattører har tydeligvis også svært ved at styre deres aggressioner, så det kan være farligt at lægge sig ud med dem.

Kvinderne er på det punkt mere frygtsomme end mændene, men egentlig ikke meget – som det ses i figur 9.7.

Figur 9.7 – Skræmmende typer

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20

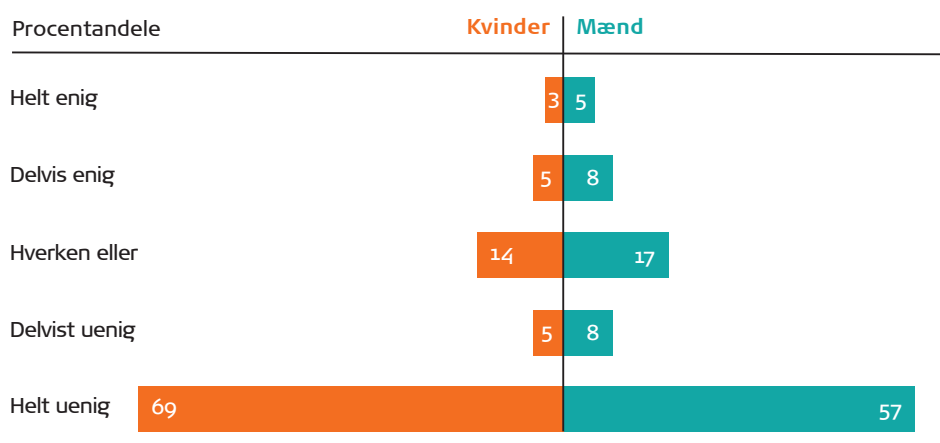
Spørgsmål: Hvor enig eller uenig er du i følgende: Nogle debattører er så vrede, at jeg tit er nervøs for, hvad de kan finde på.

Ca. hver femte møder ind i mellem debattører online, der skræmmer dem.

19 pct. af mændene og 28 pct. af kvinderne kan helt eller delvis tilslutte sig udsagnet om, at de tit møder debattører online, der er så vrede, at svarpersonen er nervøs for, hvad de kan finde på. Under halvdelen af svarpersonerne siger fra her, og under en tredjedel siger helt fra.

I nogle tilfælde er frygten for at blive opsøgt og generet i den virkelige verden faktisk velbegrundet, som det ses i figur 9.8.

Figur 9.8 – Analog chikane

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20

Spørgsmål: Hvor enig eller uenig er du i følgende: Jeg er blevet chikaneret i virkeligheden på grund af noget, jeg har lagt ud på internettet.

Ca. hver tiende har oplevet at indlæg på nettet fik følger uden for nettet.

Tre pct. af kvinderne og fem pct. af mændene kan uden forbehold sige, at de blev chikaneret på grund af noget, de havde lagt på nettet. Tre gange så mange kan *delvis* sige det samme.

Hvad der konkret er tale om, ved vi ikke. Chikane kan betyde lidt af hvert – fra tæv og trusler til grovkornede kommentarer fra bekendte eller kolleger. At noget af det befandt sig i den alvorlige ende, er der ikke grund til at betvivle⁶.

Derimod tyder svarene i Tryghedsmåling 2019 ikke på, at flertallet oplever meget af dette. Det skyldes delvis, at de vælger det fra, og det er ikke nødvendigvis noget problem. Vi må alle vælge vore kampe. Det er vel heller ikke problematisk, at nettet rummer afkroge med mindre stueren debat. Måske skal det ligefrem ses som en fordel, at troldene har nogle steder, hvor de kan *trolde ud*.

Derimod er et problem, hvis offentlige personer – der ikke selv vælger, hvad de vil debattere med hvem – føler sig nødsaget til at opgive sociale medier, fordi de systematisk bliver svinet til. Rigtig galt er det, hvis bestemte grupper systematisk føler sig udelukket fra væsentlige fora og debatter i samfundet.

Hvis det er sådan en tendens, vi sporer i den skæve kønssammensætning, er det et demokratisk tilbageskridt. Måske er unuancerede portrætter, der fremstiller tusind forskellige debatter på nettet som én stor skraldespand, som pæne piger har mindst muligt at gøre med, ikke en del af løsningen.

Noter

- 1 <https://ing.dk/artikel/amerikansk-data-ekspert-big-data-kan-forudsige-en-kvinde-er-gravid-136228>
- 2 De største uoverensstemmelser mellem resultaterne fra YouGovs tryghedsmåling og Danmark Statistiks kontrolmåling findes i bedømmelsen af "at private firmaer indsamler om det vi gør på internettet", "hvor procentdifferencen (PDI) i Tryghedsmålingen er + 13 og i kontrolmålingen – 25. Helt samme forskel findes i vurderingen af risikoen for "At udenlandske hackere kan stoppe hospitaler og andre vitale funktioner i samfundet, PDI er + 5 i Tryghedsmålingen og -21 i kontrolmålingen, når det gælder faren for, "At Rusland og andre lande kan påvirke samfundet i det skjulte".
- 3 I Tryghedsmålingen fra maj 2020 er det 55 pct., der angiver at de aldrig skriver debatindlæg på nettet, og kun halvt så mange som i 2019 (18 pct. mod 35 pct. skriver indlæg på Facebook flere gange om måneden. Her er muligvis en tendens, der bør følges nøjere.
- 4 "Demokratisk deltagelse på Facebook". Lumi Zuleta og Sinja Kongshøj Laursen. Institut for Menneskerettigheder. 2019. Se en oversigt over forskningen i "Hvad med mændene? Troldeadfærd og køn". S. 94 ff. i "Kan trolde tæmmes?" Maia Kahlke Lorentzen, Katrine Emme Thielke og Nana Dall. Informations forlag 2019
- 5 Her refereret efter "Demokratisk deltagelse på Facebook", jf. ovenfor.
- 6 En repræsentativ undersøgelse fra Ipsos MORI for Amnesty med ca. 500 danske kvinder mellem 18 og 55 viste, at 17 pct. havde oplevet, hvad undersøgelsen betegnede som digital vold, navnlig i form af sexistiske bemærkninger, der krænkede dem. En tredjedel at de digitale krænkelser kom fra personer, som modtageren kendte uden for nettet. Ca. 20 de ca 503 deltagere oplyste, at de efter chikanen "brugte sociale medier mindre eller stoppede helt med at bruge dem".
"Digital chikane og vold har alvorlige konsekvenser", Amnesty. November 2017

Del 4

Reparationsbehov

Kapitel 10

Er stress den nye folkeutryghed?

Det er blevet almindeligt at omtale stress som den nye folkesygdom. Ifølge en analyse fra Dansk Arbejdsgiverforening var der mere end syv gange så mange artikler i danske medier med ordet stress i 2018 som i 2013¹. Tryghedsmålingernes tal tyder også på, at det ikke er uden grund, at stress er blevet et stort emne i arbejdslivet såvel som ved landets middagsborde.

Men der er delte meninger om sagen. En af landets kendte arbejdsmedicinere, professor Johan Hviid Andersen, er gået så vidt som til at betegne stress som ”en modediagnose”, der kan rumme alt og intet². Udtrykket bruges om den årlige juletravlhed, om livstruende, menneskelige nedsmeltninger og om alt derimellem. En anden pegefinger er rejst af dansk stressforsknings grand old man professor Tage Søndergård Kristensen, der bl.a. har advaret skarpt imod at anerkende stress som en arbejdsskade, bebyrde virksomhederne med krav om stresspolitikker og oprette regionale stressklinikker³. Det vil efter hans vurdering kun gøre stressproblemet større.

Men hvad er så de rette proportioner og hvordan skal vi omgås fænomenet stress – i tale som i handling? I det følgende forsøger vi at indkredse det meget omtalte emne ved at sammenholde udvalgte data fra Tryghedsmålingen med det, vi ved fra andres undersøgelser. Samtidig ser vi på den utryghed, som stress-uvæsenet giver anledning til.

Hvor meget stresser vi?

Tryghedsmålingerne har gennem tiden stillet spørgsmål om stress fra forskellige vinkler. Bl.a. har vi undersøgt, hvor mange der ser stressniveauet som en mere generel bekymring på samfundets vegne (jf. kapitel 7).

I 2013 og 2015 fandt 48 pct. det bekymrende, at ”At danskerne lever et alt for stresset liv”. I 2017 så vi et pludseligt hop til 57 pct., og i 2019 blev andelen reduceret til 54 pct. og i Tryghedsmålingen i maj-juni 2020 midt under coronakrisen er vi tilbage på de 48 pct.

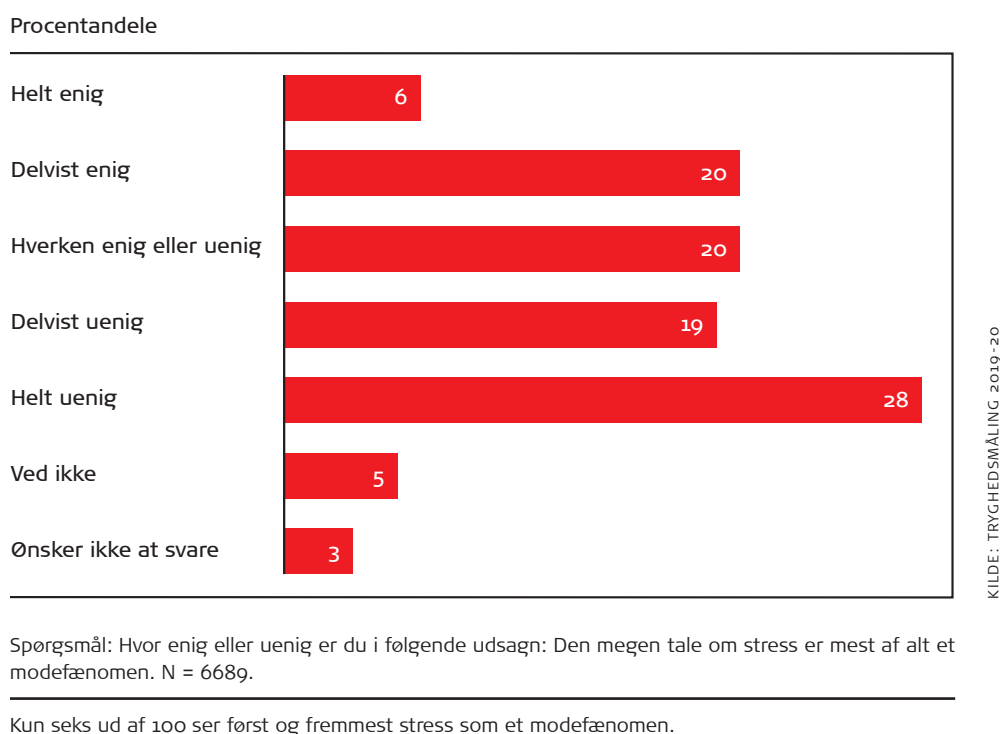
Ikke desto mindre har ca. hver anden øjensynlig en fornemmelse af, at kravene og tempoet er skruet op til et niveau, der måske ikke er helt bæredygtigt. Synspunktet er lidt af en klassiker i kritikken af det moderne – og i de ældre generationers beklagelse over, at de unge altid har så travlt.

Over for dette billede står mistanken om, at stress-snakken er pustet op i urealistisk størrelse: Kan det virkelig passe at verdens lykkeligste folk er ved at gå ned med stress?

I 2019 har vi derfor medtaget et nyt spørgsmål i forlængelse af citatet af Johan Hviid Andersen ovenfor. Vurderer vores svarpersoner – ud fra det, de har oplevet og hørt om sagen – at stress ”mest er et modefænomen?”

Svarfordelingen ses i figur 10.1.

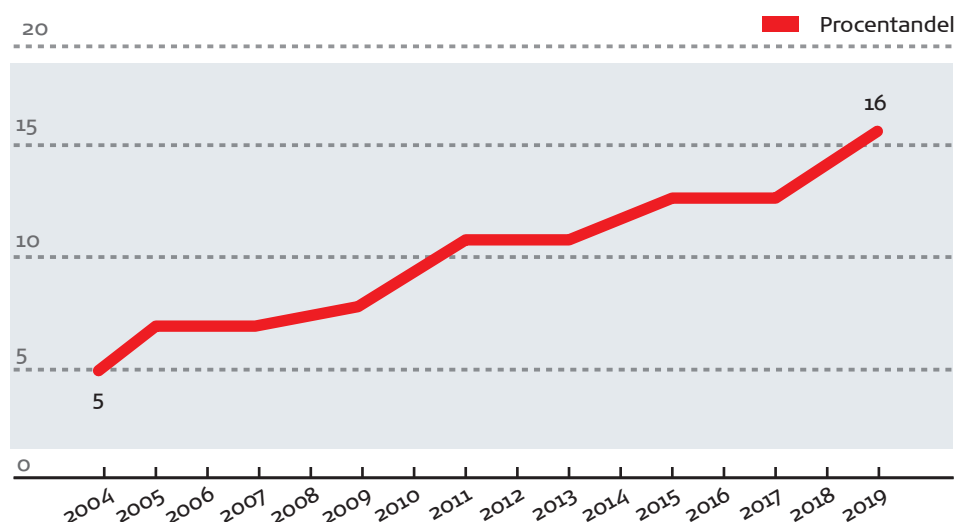
Figur 10.1 – Snak eller realiteter?

47 pct. er helt eller delvis uenige i, at stress ”mest af alt er et modefænomen,” mens 26 pct. er helt eller delvis enige. Går vi dybere i tallene, stikker uenigheden i påstanden især dybt hos kvinderne, mens forholdsvis flere mænd og +60-årige tager mindretallets standpunkt. Der er dog også ganske mange, der afleverer et mellemsvar eller et ikke-svar: Måske er stress ikke ligefrem mest et modefænomen, men skal det virkelig tages *helt* alvorligt? Procentdifferencen, hvor vi trækker uenige fra enige, giver minus 21.

Et tredje spørgsmål med relation til stress er stillet siden 2004. Hvor mange af svarpersonerne i beskæftigelse er utrygge for at få en opgave på jobbet, som de ikke kan overskue. Svarene ses i figur 10.2.

Figur 10.2 – Truende opgaver

KILDE: TRYGHEDSMÅLINGERNE

Spørgsmål: Nedenfor er anført en række problemer. Angiv hvor utryg, du for tiden er over for disse problemer. Kun 18-65-årige i beskæftigelse. Andel meget eller noget utrygge. Ved ikke er kodet missing. Vejede data. N i 2019 = 5243

Tre gange så mange er utrygge for uoverskuelige arbejdsopgaver som i 2004.

At arbejdet opleves som uoverskueligt er et almindeligt tegn på stress, og den utryghed oplever 16 procent ⁴. Det er stadig en beskedne andel, men stigningen er ganske påfaldende. Både Det Nationale Forskningscenter for Arbejdsmiljø og Statens Institut for Folkesundhed har i øvrigt stillet beslægtede spørgsmål i de senere år og fået beslægtede resultater ⁵.

De to store offentlige forskningsinstitutioners når også – med lidt forskellige metoder – frem til, at andelen af stressede er vokset i de senere år. Ifølge folkesundhedsforskerne levede 25 pct. af befolkningen i 2017 med et højt stressniveau, mens arbejdsmiljøforskerne i 2018 anbragte 22 pct. af de beskæftigede i stress-zonen ⁶.

Frygten for stress

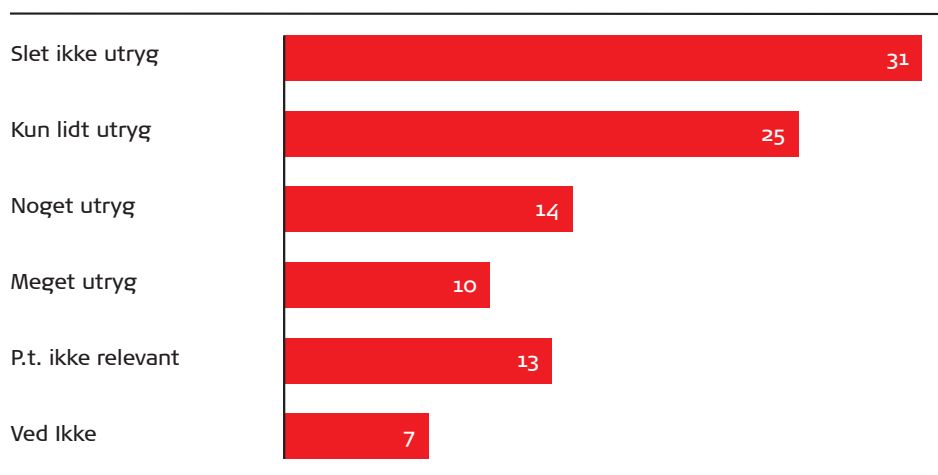
En af udfordringerne ved at måle stress ved hjælp af spørgeundersøgelser er at afgøre, hvad svarpersonerne mener med udtrykket. Noget af det som vi almindeligvis lægger i ordet, vil læger måske snarere diagnosticere som belastningstilstande, depression, angst eller funktionelle lidelser.

Denne spørgetekniske udfordring har vi ikke taget op her, men til gengæld har vi forsøgt at udskille de tilfælde, der var meget alvorlige ved at spørge svarpersonerne, om de er utrygge for at blive ramt af alvorlig stress, så de i længere tid ikke kan klare kravene i hverdagen.

Det gælder ca. hver fjerde som det ses i figur 10.3.

Figur 10.3 – Utryg for stress 1

Procentandele

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20

Spørgsmål: Nedenfor er anført en række problemer. Angiv hvor utryg, du for tiden er over for disse problemer. At jeg får alvorlig stress, så jeg i længere tid ikke kan klare kravene i hverdagen N = 6650

Ca. én ud af ti er meget utrygge for, om de kan klare presset.

At man ikke kan leve op til hverdagens krav i længere tid, er hverdagssprog, som man kan lægge forskelligt i. Frygter svarpersonen at blive sat ud af spillet i uger eller måneder? Hvad er i givet fald konsekvensen? En langtidssygemelding eller en fyreseddel? Et sammenbrud af familien eller større hensyntagen fra de nære omgivelser?

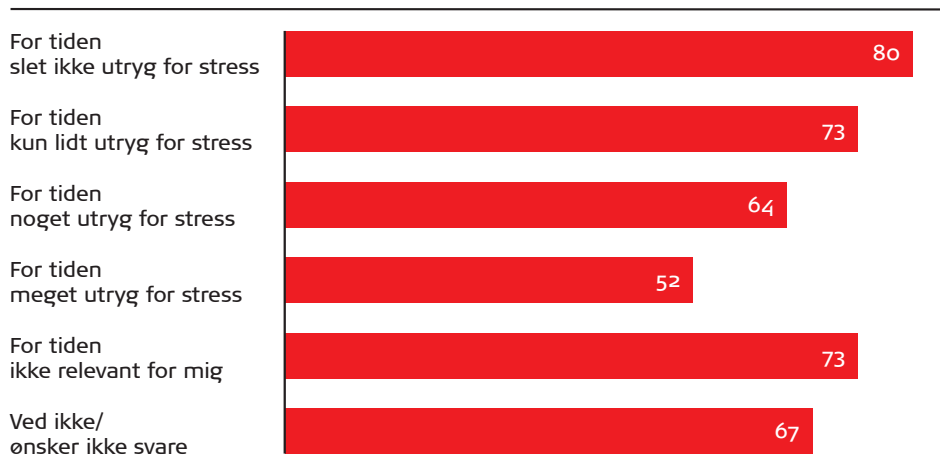
Vi kan ikke teste alt det, som denne utryghed kunne være udtryk for, men kan vi kan roligt konstatere, at den er dybfølt.

Figur 10.4 viser den gennemsnitlige tryghed, tryghedsscoren, hos de grupper, der er mere og mindre utrygge for den risiko, vi spurgte til ovenfor.

Tilhører man den gruppe i befolkningen, der slet ikke er frygter for at blive sat ud af spillet på grund af stress, scorer man i gennemsnit 80 ud af 100 på scoreboardet. Er man derimod i den meget utrygge gruppe i denne henseende er man med stor sandsynlighed også almindeligt utryg i hverdagen ⁷.

Figur 10.4 – Utryg for stress 2

Tryghedsscore

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20

Spørgsmål: Se. 10.3. Hele befolkningen.

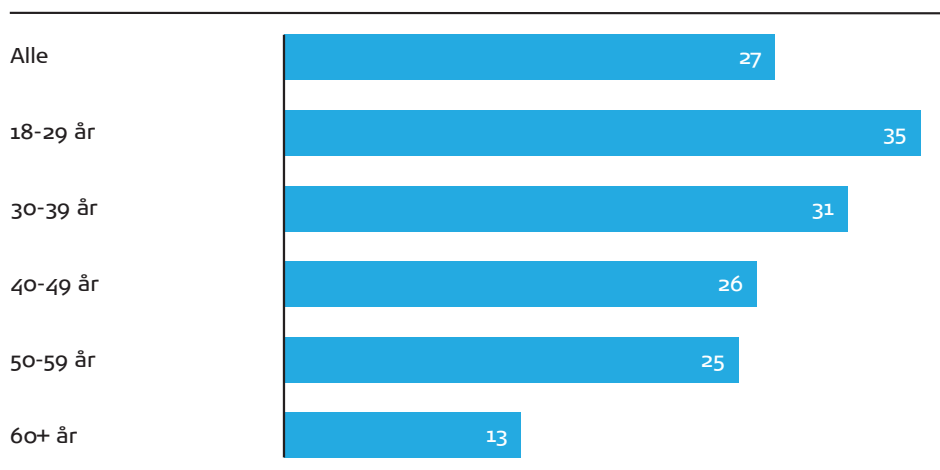
Utrygheden for alvorlig stress hænger tæt sammen med den generelle tryghed i hverdagen – og manglen på samme.

Utrygheden for at blive ramt af alvorlig stress findes lidt oftere hos kvinder end hos mænd - 30 blandt kvinderne og 24 pct. blandt mændene ⁸.

Aldersmæssigt, er de unge mest stressede, som det kan ses i figur 10.5.

Figur 10.5 – Frygter at gå ned med stress

Procentandele

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20

Spørgsmål: Se 10.3 Utrygge i pct. af *samtlige beskæftigede 18-65-årige* Ved ikke svar indgår ikke i beregningen.

Jo ældre, jo mindre utryg for at gå ned med stress.

Syg af stress 17%

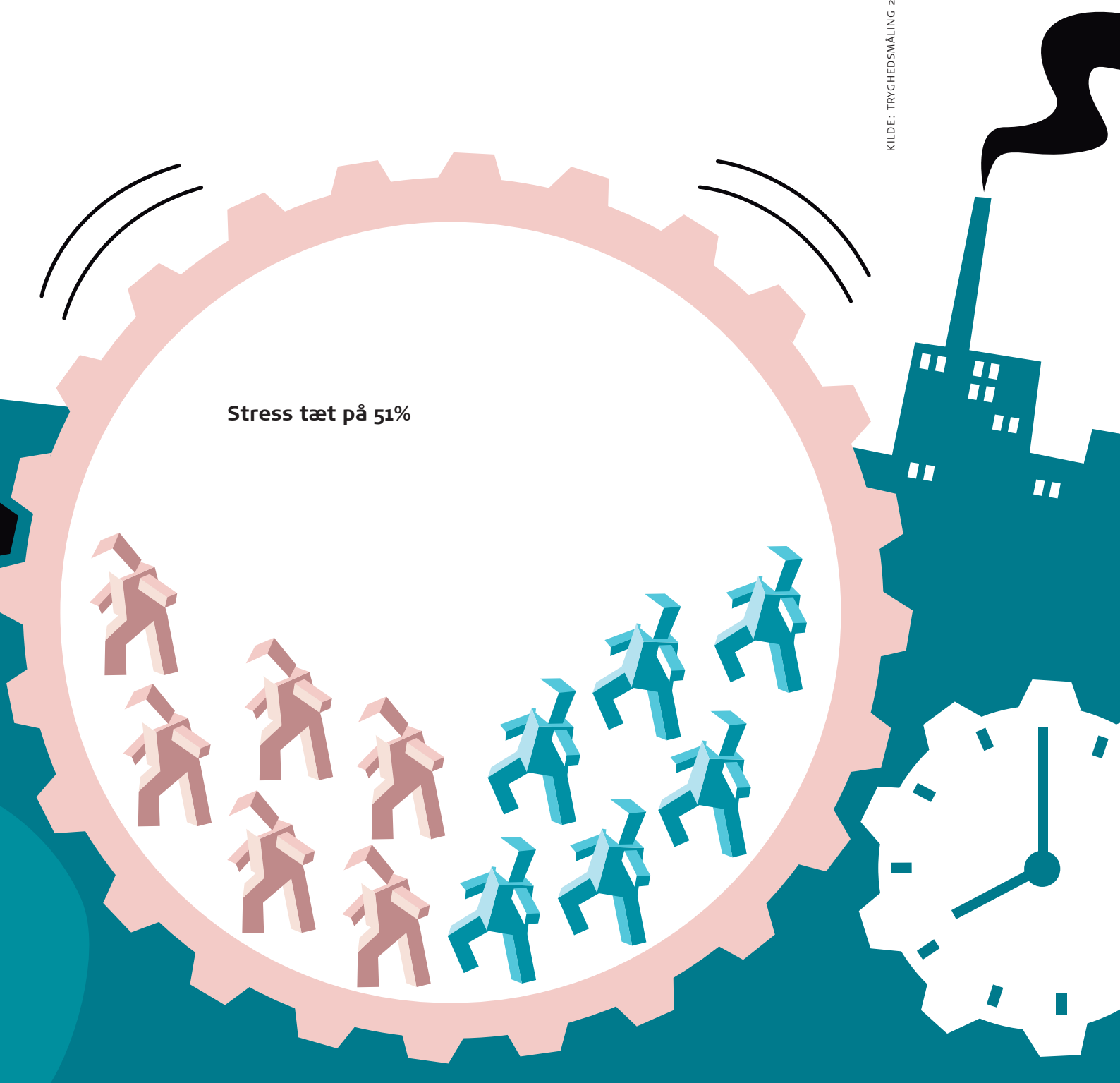
Frygter stress 24%

Vi har stress på

Omtrent hver femte har været syg af stress i løbet af de sidste fem år, omtrent hver fjerde frygter at gå ned med stress og halvdelen har oplevet alvorlig stress tæt på. Se spørgeformuleringerne under figur 10.5, 10.6 og 10.8.

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20

Der er kun små forskelle mellem faglærte og ufaglærte arbejdere, lavere funktionærer og højere funktionærer (20-24 pct.). De ligger alle **under** befolkningsgennemsnittet.

Blandt arbejdsløse, der modtager A-dagpenge, er 32 pct. utrygge for at gå ned med stress, blandt kontanthjælpsmodtagerne er andelen 50 pct. Blandt de sygemeldte er over halvdelen utrygge for at blive ramt af den alvorlige stress. Resultatet overrasker ofte mange, men det bekræfter faktisk et velkendt billede fra mange års stressforskning, hvor grupperne udenfor arbejdsmarkedet netop fremstår som særligt stressede⁹.

En vigtig forklaring er, at de ikke oplever, at de har magt over tingene. Som vi så i kapitel 3, er oplevelsen af handlerum en vigtig faktor for trygheden.

Det samme ses, når man spørger de beskæftigede, om de har indflydelse på deres arbejde. Den statistiske sammenhæng er tydelig: Blandt dem, der føler, at de har gode påvirkningsmuligheder på jobbet er 14 pct. utrygge for at gå ned med stress. Blandt dem, der oplever indflydelsesmulighederne på jobbet som dårlige, deles frygten af ikke færre end 38 pct.¹⁰

Den langvarige stress

Stress er ikke en sygdom, men man kan blive syg af stress.

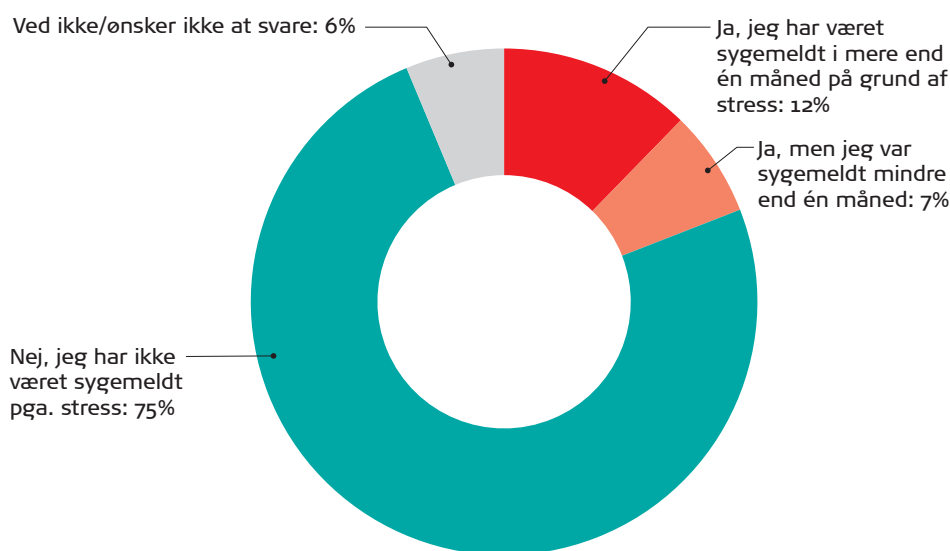
Men hvor almindeligt er det egentlig?

Det findes der desværre ikke pålidelige opgørelser af. Årsager til sygefravær registreres ikke i Danmark. Særlig lidt ældre tekster nævner et tal på 35.000 fraværende på grund af stress pr. arbejdsdag, men tallet er et uforpligtende skøn, ikke et resultat af en undersøgelse¹¹.

I Tryghedsmåling 2019 har vi nærmet os problemet, især for at få et indtryk af den stress, der giver anledning til langvarige sygemeldinger og hvor patienten har været forbi en læge.

Svarfordelingen ses i figur 10.6.

Figur 10.6 – Syg af stress

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20

Spørgsmål: Har du været sygemeldt pga. stress inden for de sidste fem år? Alle 18-65-årige. N = 5713.

Hvis Tryghedsmålingens data holder på dette punkt, har hver ottende i de arbejdsdygtige årgange været sygemeldt i mere end én måned inden for de sidste fem år.

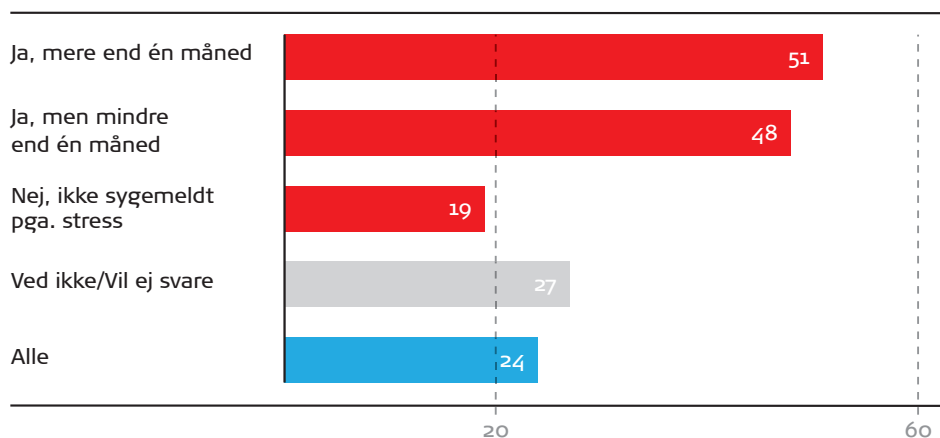
12 pct. af svarpersonerne i Tryghedsmålingen angiver, at de har været fraværende i mere end en måned, mens 7 pct., har været stress-sygemeldt i kortere tid. Til sammen er det næsten hver femte, der har været sygemeldt i de sidste fem år på grund af en mere eller mindre grundigt diagnosticeret stress-tilstand. Det er dog et af de punkter, hvor kontrolmålingen fra Danmarks Statistik afviger væsentligt, idet kun otte pct. her angiver, at de har været syge i mere end en måned. Da andelen af kortere sygemeldinger er ens i de to målinger, er det altså hver sjette og ikke hver femte, som har været har været sygemeldt på grund af stress inden for de sidste fem år¹².

Vi har også mulighed for at teste i hvor høj grad utrygheden for at gå ned med stress, som vi beskrev ovenfor, mest afspejler en generel ængstelse¹³, eller om den faktisk er udtryk for, at svarpersonen står i fare for at gå ned med stress. Forudsætningen er en antagelse af, at dem, der tidligere har været nede med stress, udgør en særlig risikogruppe.

Svarfordelingen mellem personer i og udenfor risikogruppen ses i figur 10.7.

Figur 10.7 – Stresserfaring og utryghed

Procentandele

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20

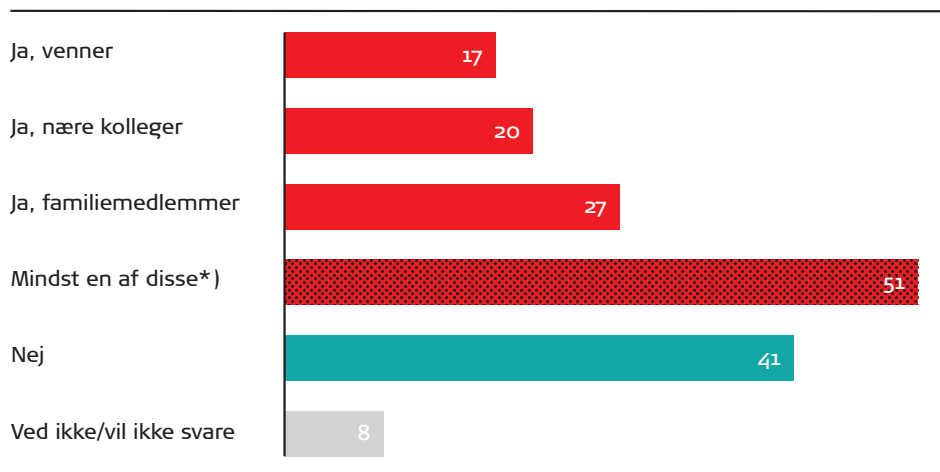
Spørgsmål: Har du været sygemeldt pga. stress inden for de sidste fem år? Og At jeg får alvorlig stress, så jeg i længere tid ikke kan klare kravene i hverdagen
Andel noget og meget utrygge. Hele befolkningen. N = 6650.

Der er klar sammenhæng mellem dem, der frygter for at blive tidligere stresssyge og dem, der tidligere har været det.

Udover stresserfaringen på egen krop kan man også trække på andres. Et andet spørgsmål undersøger, om svarpersonerne har personer tæt på, der har været sygemeldte med stress. Svarene fremgår af figur 10.8.

Figur 10.8 – Vidner til stress

Procentandele

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20

Spørgsmål: Er der personer tæt på dig, såsom familie, venner eller nære kolleger, som har været sygemeldt i længere tid på grund af stress inden for de seneste 5 år? 18-65-årige N = 5713.

Mere end hver fjerde har haft stresstilfælde i familien indenfor fem år.

Her kan over halvdelen af befolkningen mellem 19 og 65 tale med. 51 pct. har oplevet mindst et tilfælde af stresssygdom tæt på inden for de sidste fem år. Flest har oplevet, at ét medlem af deres familie blev ramt, hvilket ret beset kan undre, hvis man antager, at vi i gennemsnit har færre familiemedlemmer end venner og kolleger. Måske skal det især tages som en påmindelse om, at der er noget, vi husker bedre end andet – og at tallene her hviler på 5713 menneskers erindring. Hvor alvorlig sygdom, der var tale om, ved vi i dette tilfælde ikke noget om (modsat i figur 10.7).

Men vi kan i hvert fald konkludere, at over halvdelen af befolkningen har stiftet bekendtskab med noget, de opfatter som stressbetinget sygdom inden for forholdsvis få år.

Betyder denne erfaring noget for deres utryghed for selv at få alvorlig stress – ligesom vi så ovenfor med dem, der personligt havde været stressramte?

Svaret er ja. Har man haft en stress-syg tæt på er man statistisk set mere utryg for selv at blive ramt. Men sammenhængen er ikke stærk: Hvor 50 pct. af de tidligere syge – som vist ovenfor – frygter et tilbagefald, gælder det kun 24 pct. af dem, der har haft stresssygdom tæt på, men ikke selv har været ramt. Det er flere end de 16 pct. blandt dem, der ikke har haft nærkontakt med stress-sygdom, men jo ikke mange flere.

Resultatet er åbent for fortolkning. Når man har et stresstilfælde tæt på kan man f.eks. lettere bedømme, om man selv kunne være i farezonen. Man får måske også bedre mulighed for at bedømme, hvor alvorligt det er at gå ned med stress.

Det sidste kan vi få en fornemmelse af ved at se, hvor enige de er i udsagnet: Den megen tale om stress er mest af alt et modefænomen, jf. ovenfor.

Figur 10.9 – Vidnesbyrd

Procentdifferencer

		N
Var selv stress-syg	-50	1105
Stress-sygdom tæt på	-27	2447
Ingen af delene	-5	3098
Total	-21	6650

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20

Spørgsmål: Hvor enig eller uenig er du i følgende udsagn: Den megen tale om stress er mest af alt et modefænomen. Helt uenige/uenige er trukket fra helt enige/enige (procentdifference).

Forståelsen for, at man kan blive syg af stress bliver større, jo tættere man kommer på.

I figuren har vi trukket dem, der er uenige i, at stress mest er modefænomen fra dem, der er enige i samme. Mønstrer er tydeligt: Blandt dem der oplyser, at de selv var stress-syge, er der langt imellem dem, der bagatelliserer fænomenet. Det svarer godt til resultatet i figur 10.7, hvor egen stresssygdom gjorde svarpersonerne langt mere utrygge for at gå ned med stress igen.

I gruppen af vidner til stress finder vi flere, men ikke mange flere, der opfatter stress som mest et modefænomen. Flest finder vi blandt dem, der ikke selv haft alvorlig stress og heller eller oplevet det på tæt hold.

Hvor tæt vores svarpersoner har været på disse sygdomstilfælde, ved vi naturligvis ikke, ej heller hvad de kan huske af sygehistorier, der i nogle tilfælde ligger år tilbage. Måske var de holdningsmæssigt indstillet på at acceptere denne udlægning, og derfor mere tilbøjelige til at betragte dårligdomme i deres omgangskreds som udslag af stress. I modsætning til dem, der har set med mere skepsis på stressfænomenet og derfor heller ikke mener, at de har været tæt på stress-sygdom.

Vi kigger ud på verden igennem hver vores linser. Ikke desto mindre er det tydeligt, at en ganske stor del af befolkningen har været vidne til psykiske nedbrud blandt deres nærmeste, der kunne forklares med overbelastning – og at størsteparten af dem har oplevet stress som brugbart ord for det de så. Alt i alt bekræfter undersøgelsen således, at utrygheden for stress er velbegrundet og at det høje, og måske stigende, antal stresstilfælde, fortjener sin prominente plads blandt vores kollektive bekymringer.

Noter

- 1 "Stressbølgen gav ikke mere sygefravær". DA analyse 17, januar 2019.
- 2 SE DR.DK 26. FEB. 2018 <https://www.dr.dk/nyheder/regionale/midtvest/stressforsker-stress-er-blevet-et-modefaoen-omen>
- 3 Se bl.a. Tage Søndergaard Kristensen: "Stress skal ikke anerkendes som arbejdsskade", Djøfbladet juni 2016 og samt "Stress nok til alle?" Arbejdsliv nr. 2. 2007.
- 4 Af hensyn til overskueligheden i fremstillingen, refereres i det følgende kun til spørgsmålet om utryghed for at blive ramt så alvorligt af stress, at man i længere tid ikke kan klare hverdagens krav. At de to spørgsmål måler en fælles dimension, bekræftes af en høj korrelation mellem dem ($r = 0,513$). Tallet er højt nok til at fjerne enhver tvivl om, at det er samme dimension – og lavt nok til, at vi ikke mistænker det for at være to spørgsmål om præcis det samme. I beregningen er både 5 (ikke relevant) og 6 (ved ikke) kodet som missing values. Kun 18-65-årige ($N=3971$).
- 5 Statens Institut for Folkesundhed finder en stigning i andelen, der "altid eller ofte" ikke når alle deres arbejdsopgaver fra 16 pct. i 2010 til 19 pct. i 2017. Jf. Arbejdsmiljø. Sundheds- og sygelighedsundersøgelsen 2017. Heidi Amalie Rosendahl Jensen mfl. Statens Institut for Folkesundhed. Juni 2019. Det Nationale Forskningscenter for Arbejdsmiljø har stillet et lidt andet spørgsmål: Hvor mange oplever ofte eller altid deres opgaver på arbejde som uoverskuelige. Det gør 10 pct., og her er – modsat de to andre undersøgelser – ingen stigende tendens tilbage til NFAs første undersøgelse i 2012. Se: "Fakta om Arbejdsmiljø & Helbred 2018". Det Nationale Forskningscenter for Arbejdsmiljø
- 6 Arbejdsmiljøforskerne beregner andelen af "stressede" blandt de beskæftigede med et samlet indeks, baseret på NFAs tilbagevendende spørgeskemaundersøgelse Arbejdsmiljø og helbred. Indekset bygger dels på spørgsmål, der afdækker stressfaktorer og dels symptomer på stress. Tendensen til stress er svagt stigende jf. "Belastningsindeks" for psykisk arbejdsmiljø 2018" s. 10. Det Nationale Forskningscenter for Arbejdsmiljø. Folkesundhedsforskerne måler stressniveauet med Cohens Perceived Stress Scale (PSS), som er en valideret stressskala med 10 spørgsmål om svarpersonens oplevelse af livet som uforudsigeligt, ukontrollerbart eller belastende, og vedkommende har følt sig nervøs eller stresset. "Danskernes Sundhed – Den Nationale Sundhedsprofil 2017" Heidi Amalie Rosendahl Jensen mfl. Statens Institut for Folkesundhed for Sundhedsstyrelsen 2018.
- 7 Der er ganske stærke sammenhænge mellem alvorlig stressutryghed og den generelle utryghed i hverdagen blandt folk i den erhvervsaktive alder, der ikke afviser relevansen af spørgsmålet, og som tager stilling til det. Eta er 0,316, målt på vores skala fra 1-7. Det svarer til en forklaret varians på 10 procent. Ser man på sammenhængen med tilfredshed med tilværelsen er sammenhængen rigtig stærk: eta = 0,448 (svarende til forklaret varians på 20 pct.).
- 8 Derimod finder vi en svag tendens til, at flere mænd end kvinder er utrygge over for at få en uoverskuelig opgave på arbejdet. Forskellen er kun et par procentpoint, men akkurat signifikant på 5 pct. niveau pga. det store antal svarpersoner.
- 9 Se f.eks. afsnittet om stress i Danskernes Sundhed – Den Nationale Sundhedsprofil 2017
- 10 Spørgeformuleringen lyder: Når det drejer sig om dit arbejde og din arbejdsplads, hvor gode muligheder vil du da vurdere, at du har for at påvirke forhold vedr. din arbejdsituation? – se også kapitel 3, figur 3.4
- 11 Se Detektor <https://www.dr.dk/nyheder/indland/detektor-af-liver-myte-om-antallet-af-stress-ramte>
- 12 I den analyse fra DA, der citeres ovenfor, gør organisationen opmærksom på, at den stigning i alvorlig stress, som nogle opgørelser nævner, ikke kan ses i fraværstatistikkerne, der har ligget helt jævnt siden 2013. Analysen byder dog ikke på, hvor højt niveauet faktisk er.
- 13 Der er andetsteds i spørgeskemaet stillet en række spørgsmål, der gør det muligt at inddele svarpersonerne efter personlighedstræk efter den såkaldt femfaktormodel. En række regressionsanalyser viser korrelationer imellem personlighedstrækket ængstelighed og kvinder samt yngre. Dvs. at flere kvinder og yngre meneskter har dette personlighedstræk. Hvis vi kontrollerer for denne faktor (ængstelighed), er kvinder og yngre ikke mere utrygge for at gå ned med stress end mænd og ældre generationer. Om de ængstelige yngre/kvinder er mere tilbøjelige til at overdrive risikoen for alvorlig stress eller om ængsteligheden i sig selv er en kilde til stress kan vi derimod ikke vide.

Kapitel 11

Den nære korruption

Danmark er verdenskendt som et klodens mindst korrupte lande. Vi ligger år efter år helt i top i Transparency Internationals Corruption Perceptions Index sammen med New Zealand og de andre nordboere¹.

Derfor er det interessant, at en del af befolkningen øjensynlig har et meget andet billede. I Tryghedsmåling 2017 fandt 13 pct., at offentlig korruption er almindelig, mens yderligere 40 pct. fik øje på korruption i det offentlige ”indimellem”. Det var omvendt et mindretal af dem, der havde en mening, der beskrev udbredelsen af korruption i den offentlige sektor med svarmulighederne ”ringe” eller ”ingen”.

Sagen er vigtig. International forskning dokumenterer, at menneskers vilje til at efterleve offentlige beslutninger er afhængig af, at afgørelserne opleves som fair – ikke mindst i lande med rodfæstede normer om at behandle borgerne sagligt og uden hensyn til rang, stand, personlige sympatier eller partikort². Hvor korruptionen trives, har populist og stærke mænd derimod en ekstraordinært god klangbund³. Et lavt korruptionsniveau er forudsætningen for den tillid, der også ofte omtales som et af Danmarks adelsmærker, og som betyder, at kontrol og bureaukrati kan begrænses – ligesom udgifterne til disse former for uproduktiv aktivitet holdes nede.

Vi antager, at lav korruption også betyder noget for trygheden. Blandt meget andet beror tryghed på en forudsigelig og transparent omverden, der giver mindst mulig næring til paranoia og sammensværgelsesteorier – uanset om de måtte være hjemmedyrkede eller plantet af fjendtlige troldehære.

Derfor er det også værd at undersøge, hvorfor ca. en ud af otte i 2017 mente, at offentlig korruption ligefrem er almindelig. Er der tale om fordomsfuld og ubegrundet systemmistillid – eller er der tale om en slags ”wisdom of the crowd,” hvor mange har brudstykker af viden, som aldrig rigtig samles til et større billede, man kunne handle på? Måske fordi vi har vænnet os til at betragte dem som isolerede enkeltsager (se tekstboksen **Bare enkeltsager?**). Det belyser vi nærmere i dette kapitel.

Bare enkeltsager?

"Der er danske kommuner, som har haft sager med snavsede udliciteringsaftaler, mistænkelige vennetjenester, skandaler med job til partifæller, anklager om kammerateri, osv. For ikke at nævne de sager, hvor politikere har misbrugt kommunens kreditkort, fik renoveret lejligheder, eller departementschefen fra vores kære skatteministerium, der er sluppet let fra at bruge sort arbejde til sit sommerhus⁴. Denne dække-over-kammeraten-adfærd har vi mange eksempler på her i andedammen. Ja, en »beklagelig fejl«, og så færdig. Det er korruptionens grøbund. Og det måles ikke i Transparencys korruptionsindex. "

Steven Sampson, ph.d., professor emeritus, Lunds Universitet, og socialantropolog med speciale i korruption. Berlingske Tidende, 10. februar 2020

"...realiteten er også, at TI-DK (Transparency International Denmark) løbende får henvendelser fra ansatte i kommuner, der ser ting, de ikke bryder sig om. Økonomisk støtte til medlemmer af partiforeningen, ansættelse af chefens venner eller urimelig højt forbrug og undertrykkelse af alvorlige fejl. Nogle af disse henvendelser er utvivlsomt udslag af faglige eller personlige uoverensstemmelser. Men der kan også være nogle af dem, der ikke er. I TI-DK tror vi, at whistleblower-ordninger kan – og har afdækket – en række alvorlige uholdbare forhold og praksisser, hvor embedsmænd har handlet i modstrid med gældende ret."

Christian Ougaard. Daværende formand for Transparency International Danmark. Kommunen, september 2017

Lokal favoritisme

Som sagt fandt omtrent halvdelen i Tryghedsmåling 2017, at korruption i det offentlige ikke kunne affejes som noget, der bare forekommer i ringe omfang.

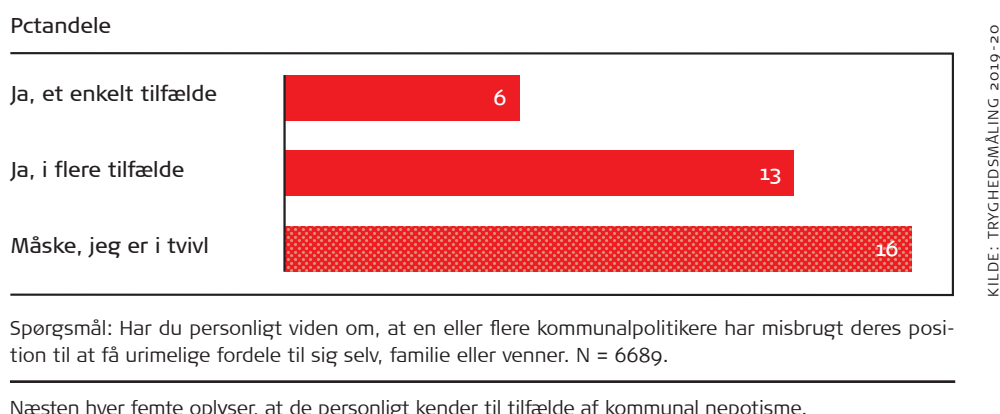
Men hvad sigtede vores svarpersoner til? Spørgsmålet i Tryghedsmåling 2017 var ikke præciseret nærmere, og i daglig tale kan ordet korruption dække over lidt af hvert – fra usaglig omgang med offentlige midler, "kammerateri" og uigennemskuelige valgbidrag til mere klassisk bestikkelse. Nogle tænker måske på den fordeling af "ben", der typisk sker i forbindelse med konstitueringen af kommunalbestyrelsen, og som ikke altid er noget kønt syn. Offentlig korruption kan også dreje sig om både embedsmænd og om deres politiske chefer.

I Tryghedsmåling 2019-20 har vi spurgt til politikerne og til det kommunale niveau, som er det, flest borgere har en direkte berøring med. Spørgsmålet er også formuleret med henblik på at få den antageligt mest udbredte korruptionsform

med – det, som før blev kaldt for nepotisme, men i dag ofte betegnes om *favoritisme*. Her er tale om et misbrug, men måske ikke altid om et entydigt kriminelt forhold. Sidst, men ikke mindst, understreger vi med formuleringen, at vi ikke ønsker svarpersonens mening eller fornemmelser, men kun deres *personlige viden*.

Svarfordeling ses i figur 11.1.

Figur 11.1 – Kendskab til korruption

Resultaterne er temmelig overraskende. Ikke mindre end 19,5 pct. angiver at have kendskab til misbrug af offentligt embede på denne måde⁵. Heraf angiver de 13,4 pct. endda, at de har viden om flere tilfælde af misbrug.

Resultatet kunne tyde på, at vi alligevel ramte lidt bredere, end dem vi sigtede på. Måske refererer nogle af svarpersonerne til tilfælde, der er dokumenteret i medierne.

I de to målinger, der blev gennemført for at kontrollere Tryghedsmålingens resultater, blev formuleringen derfor strammet yderligere med følgende formulering:

”Du kender sikkert til sager fra medierne om kommunalpolitikere, som har misbrugt deres position til at gavne sig selv urimeligt. Men spørgsmålet her er, om du personligt har oplevet sådan et eksempel eller kender til et eksempel gennem en person, som du stoler på”.

Den nye formulering gav dog ikke meget anderledes svar. Andelen der kender til et eller flere eksempler, lå i de to kontrolmålinger på henholdsvis 15 pct. (YouGov) og 17 pct. (Danmark Statistik) – dvs. en smule lavere, men ikke på et helt andet niveau.

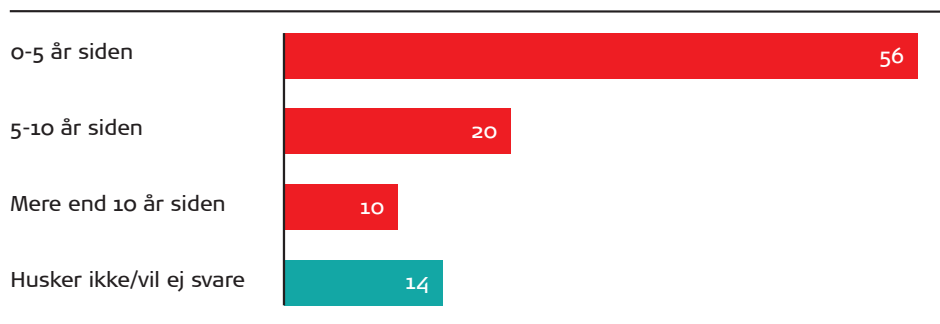
Der blev ikke sat nogen tidsgrænse ind i spørgsmålet, så man kunne forestille sig, at mange af sagerne var gamle, måske endda helt tilbage fra sognerådenes tid før kommunalreformen i 1970.

I givet fald skulle kendskabet til den slags sager især være højt blandt svarpersoner over mindst 60-65 år. Det er dog slet ikke tilfældet. I det hele taget er kendskabet til kommunal korruption øjensynligt ikke noget, der øges med den almindelige verdenserfaring. Bortset fra de 18-19-årige, der ligger en smule lavere end resten, er alderskurven næsten lige.

Vi har også spurgt direkte til alderen på de sager, som svarpersonerne refererer til. Resultatet ses i figur 11.2.

Figur 11.2 – Friske sager

Procentandele

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20

Spørgsmål: Du svarede, at du personligt har viden om, at en eller flere kommunalpolitikere har misbrugt deres position. Hvornår fandt misbruget sted? N= 1300.

Lokal korruption er nutid snarere end fortid.

Taget for pålydende har vi at gøre med et problem, der vokser dramatisk. Over halvdelen af de tilfælde, svarpersonerne kender personligt til, stammer fra denne og den forrige valgperiode.

Men svarene tyder måske snarere på, at tallene netop *ikke* bør tages helt for pålydende. Tager vi fat i aldersfordelingen igen, ville det jo indebære, at eksempelvis de +60-årige skulle have oplevet mere kommunalnepotisme i de sidste fem år end i de foregående ca. 35 år, siden de fik valgret. Det virker mere sandsynligt, at vælgeres nådige glemsomhed har sænket sig over mange af fortidens synder. Hvis det er sandt, må antallet alt andet lige være kraftigt undervurderet.

Holder tallene?

Nu er alt andet som bekendt ikke lige, og slet ikke i kommunerne. Man må derfor forvente, at korruptionsklagerne var fordelt ujævnt over landet, og at svarene dermed kunne hjælpe med at afsløre en usund kultur i nogle kommuner og evt. i nogle typer af kommuner.

Vi kan dog hverken finde geografiske eller politiske mønstre i materialet og det er for lille til, at vi kan sige noget om enkeltkommuner.

Kunne svarene tænkes at være udtryk for protester fra vælgere på yderfløjene? Det kan ikke udelukkes, at oplevelser af nepotisme og lignende faktisk har gjort nogle til fløjvælgere, men det virker mindst lige så sandsynligt, at påstande om urent trav hos magtpartierne i særlig grad bliver udvekslet og troet her. Derfor vil det tænde en advarselsslampe, hvis der viser sig at være betydelig overvægt af protestvælgere blandt dem der angiver, at de har personligt kendskab til politisk magtmisbrug.

Og sådan er det faktisk. Blandt Enhedslistens vælgere er der en beskedent overvægt, idet 24 pct. oplyser, at de kender til kommunalpolitikere, der har udnyttet positionen til egen vinding. Endnu stærkere tilslutning ses hos dem, der stemte på Nye Borgerlige (36 pct.) og Liberal Alliance (31 pct.). Blandt tilhængerne af Stram Kurs angiver ikke færre end 42 pct., at de har sådan en viden.

Det tyder på, at den ”personlige viden” er blandet op med politik hos nogle af svarpersonerne. Det forklarer dog langt fra, at omtrent 20 pct. af alle svarpersonerne svarer således. Dels er alle tre højrefløjspartier tæt på spærregrænsen, så selv en stor overvægt her fylder ikke så meget i det samlede billede. Dels angiver forholdsvis mange af de store borgmesterpartiers vælgere også, at de kender til upassende, lokale forhold: det gælder 17 pct. af Socialdemokraternes, 19 pct. af de Konservatives og 15 pct. af Venstres tilhængere. Om der er tale om socialdemokratisk mistillid til Venstrestyrede kommuner og omvendt, kan vi ikke gå i dybden med, men at det hele skulle kunne affejes som politiske angreb fra dem, der ikke sidder på flæsket, virker ikke helt troligt.

Endelig kan vi undersøge, om nogen af de statistiske personkategorier som vi opdeler svarpersonerne i, kan tænkes at have et særligt kendskab til kommunal korruption.

Vi kan f.eks. antage, at de pålidelige vidner især skal findes i nærheden af de politiske beslutningstagere. Det gælder især de højere funktionærer.

En anden gruppe, hvor særligt mange kan tænkes at have særlig viden, er de selvstændige, hvor nogle lever af deres leverancer til kommuner, og nogle sikkert lever bedre end andre.

Hvis disse hypoteser er rigtige, må vi regne med at finde flere højere funktionærer og/eller selvstændige end f.eks. ufaglærte, der har personlig viden om noget, de oplever som korruptionsagtige forhold.

Det viser sig faktisk at holde stik. Blandt de ufaglærte angiver 17 pct., at de har personligt kendskab til det politiske magtmisbrug, mens det gælder 23 pct. af de højere

funktionærer og ikke færre end 32 pct. af de selvstændige. Det beviser naturligvis ingenting (bortset fra, at vi ikke alene ser på et udslag af den klassiske ”dem-os” følelse, som tidligere var udbredt i arbejderklassen).

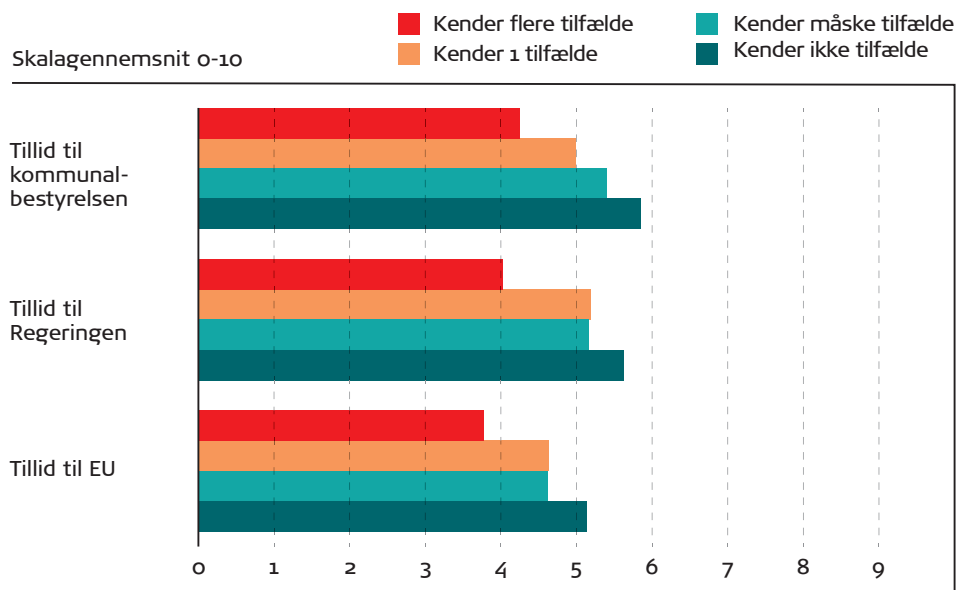
Og det indikerer, at kritikken ikke mindst kommer fra personer, der er tæt på magten i firmaer og offentlige institutioner.

Konkret og generel mistillid

En tredje vej til at skille generel mistillid fra konkret viden er at sammenholde vores svarpersoners tillid til de lokale politikere med deres tillid til politikere generelt. Svarpersonerne er blevet bedt om at markere, hvor høj deres tillid er på en skala mellem 0 og 10.

Figur 11.3 viser et udsnit af denne analyse.

Figur 11.3 – Korruption og tillid

Spørgsmål: Her er en liste med forskellige institutioner. Angiv venligst på en skala 0-10, hvor stor tillid du personligt har til hver af disse institutioner. 0 – Slet ingen – 10 (fuld tillid) Og spørgsmål fra figur 12.2. Gennemsnit på skala fra 0 til 10.

Der er sammenhæng mellem kendskab til lokal korruption og tillid til lokale politikere, men der er vigtige men'er.

Selvom oplevelsen af f.eks. lokal nepotisme godt kan smitte af på synet af politikere generelt, må vi alligevel forvente, at korruption i X-købing især vil smitte af på de folkevalgte dér og i mindre grad på politikere andre steder.

Det er også, hvad vi ser i figuren. Blandt dem, der svarer nej på spørgsmålet om oplevet misbrug, er den gennemsnitlige tillid til kommunalpolitikere 5.85. Blandt dem, der har oplevet uregelmæssigheder flere gange, er tallet 4.25. Men sammenhængen er netop stærkest i forhold til ”kommunalbestyrelsen i din kommune”⁶.

Men tilliden er *også* tydeligt og signifikant lavere til folketinget og endda til EU hos dem, der melder om personligt kendskab til misliebigt lokale forhold. Selv tiltroen til FN hænger faktisk statistisk sammen med svaret på vores lokale korruptionsspørgsmål, selvom sammenhængen er svagere (tilliden til institutionerne er temaet i kapitel 12).

Noget at komme efter?

Alt i alt kan vi altså ikke regne os frem til, hvor meget af den korruption, som svarpersonerne beretter om, der bygger på et reelt kendskab og hvor meget, der bunder i en mere politisk mistillid med helt andre årsager. Vi står derfor også tilbage med nogle højst usikre fingerpeg om, hvor udbredt *den nære korruption* egentlig er.

Tilbage står for det første, at omtrent hver femte voksne borger øjensynlig mener at vide, at (visse) lokalpolitikere meler deres egen kage i et urimeligt omfang.

For det andet tyder analysen på, at der meget vel kan være mere end en kerne af sandhed i de 1.300 vidnesbyrd om lokal korruption, vi har samlet ind.

Der er således grund til at undersøge spørgsmålet grundigere og med andre metoder. Måske er det en grundig samfundsdebat værd, om vi har de procedurer, aflønningsformer, whistleblowerordninger mv. som vi har brug for til at undgå, at tilliden til demokratiet siver.

Så selvom vi på dette punkt ikke vil tage Tryghedsmålingen 100 pct. for pålydende, bør resultaterne ikke fejes ind under gulvtæppet. Her er *sandsynligvis* noget at komme efter!

Noter

- 1 I Transparency Internationals "Corruption Perceptions Index" lå Danmark på 1. pladsen i 2019 og 2018 med 87 ud af 100 mulige point. Indexet forsøger at sammenfatte opfattelsen af korruptionsniveauet og altså ikke nødvendigvis realiteten vedr. korruption i navnlig det offentlige. Det sker gennem rundspørger hos personer/institutioner med viden/konkret interesse i sagen. <https://www.transparency.org/cpi2019>
- 2 "Fair treatment, fair play? The relationship between fair treatment perceptions, political trust and compliant and cooperative attitudes crossnationally", Sofie Marien og Hannah Werner. European Journal of Political Research, Marts 2018
- 3 "Failed expectations: Quality of government and support for populist parties in Europe" MATTIAS AGERBERG European Journal of Political Research Volume 56, Issue 3 - Marts 2017
- 4 Skatteministeriets departementschef, Jens Brøchner, er blevet anmeldt for sort arbejde hos en underleverandør til et firma, der arbejdede på hans sommerhus. Ifølge fagforbundet 3F har arbejderne også fået løn i kontanter og har overnattet i sommerhuset under arbejdet, men der foreligger ikke dokumentation for, at Jens Brøchner har kendt til sort arbejde.
- 5 Vi antager her for enkelhedens skyld, at sagerne vedrører ens egen kommune, men da vi flytter og også har familie og venner spredt ud over flere kommuner, kan erfaringen naturligvis godt stamme "udenbys fra".
- 6 Man kan udtrykke styrken i de statistiske sammenhænge med etakoefficienter: Sammenhængen mellem ens egne oplevelser med lokal korruption (således som det måles her) og tillid til kommunalbestyrelsen 0.237. Korrelationen med tillid til Folketinget er kun lidt svagere, idet eta er 0.220. Også tilliden til EU er ligeledes påvirket, om end mindre (eta = 0.174).

Kapitel 12

Samfundets orden – og ordensmagten

På en berømt tegning af Fritz Jürgensen spørger barnet: ”Far! Er det Verdenshavet?” - ”Nej, lille Gysse,” svarer faren. ”Det er Frederiksholms Kanal”. Tegningen er et godt eksempel på, at voksne ofte uberettiget får morsken på deres side. Frederiksholms Kanal forbinder faktisk Slotsholmen (og dermed Christiansborg, Statsministeriet og Højesteret) med verdens store have. Man opdager det, hvis man løfter blikket lidt.

Det forsøgte vi med Tryghedsmåling 2017. Vigtige opbrud i andre lande satte spørgsmålstejn ved den liberale verdensorden, som det forholdsvis trygge velfærdssamfund i Danmark er en filial af. Valget af Donald Trump, den britiske Brexit-afstemning, autokratiske tendenser i Østeuropa og EU’s vanskeligheder med at tackle den syriske flygtningekrise og eftervirkningerne af finanskrisen fik verden til at forekomme mere usikker.

I Danmark havde vi bl.a. oplevet et oprør fra en del af Danmark, der ikke længere fandt sig i at være udkant. Og ikke mindst i tryghedsmålingerne fra 2013 og 2015 kunne vi se en markant frustration over kriseårenes reformpolitik og en faldende tillid til det politiske system. Mange stillede spørgsmålet: kan samfundets institutioner stå for presset – eller går vi en ny og måske mindre tryk tid i møde?

Tryghedsmålingen bekræftede, at tilliden til politikerne var historisk lav. Derimod var tilslutningen til andre vigtige samfundsinstitutioner (minus partierne) snarere svagt stigende i 2017 – måske delvis som en reaktion mod opløsningstendenser i verden omkring os.

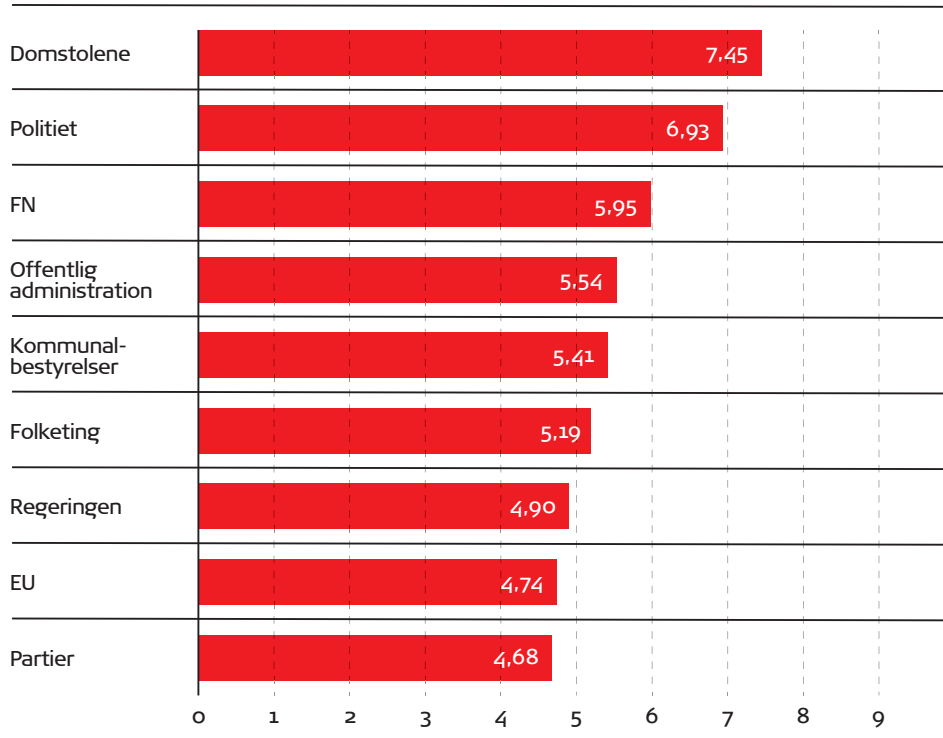
I det følgende ser vi på, hvordan det gik fra 2017 til 2019 – lige før pandemien tydeliggjorde, hvad stærke samfundsinstitutioner kan gøre godt for. Derefter ser vi mere detaljeret på udviklingen i tilliden til politiet.

Autoritetstroen har det godt

Det er ikke alle, der har fuld tillid til domstolene, men vi nærmer os. Også den generelle tillid til politiet er ganske høj. Bundskraberen er de politiske partier, når de betragtes under et (vælgerne kan udmærket se forskel på dem).

Figur 12.1 – Hvor meget tillid har du til...

Skalagennemsnit 0-10

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20

Spørgsmål: Her er en liste med forskellige institutioner. Angiv venligst på en skala 0-10, hvor stor tillid du personligt har til hver af disse institutioner. Skala: 0 = Slet ingen, 10 = Fuld tillid. Samt Ved ikke/ønsker ikke svare. N = 2920-3253.

Højere tillid til EU end til de politiske partier.

Tilliden til den offentlige administration lå også ganske højt og uændret siden 2017 – trods de stadig uløste problemer i SKAT og den spektakulære svindelsag mod Britta Nielsen. Tilliden til de danske politiske institutioner havde det i det hele taget en smule bedre end i 2017. Det gælder også kommunalbestyrelserne, uanset den viden om lokal nepotisme som borgerne rapporterede om i kapitel 11. Regeringen ligger dårligere end Folketinget i sommeren 2019, men dog en smule bedre end i 2017 (4,47) og smule bedre end partierne en bloc.

Danskernes forkærlighed for FN voksede 2017-19 med 0,27 point på skalaen. Det samme gjaldt tilliden til Den Europæiske Union. EU ligger ganske vist fortsat næstlavest af alle, men stigningen fra 2017 er på ikke mindre end 0,52 point. Ingen andre har vundet så meget tillid, og tilliden var i sommeren 2019 højere til EU end til de danske politiske partier under ét.

Vi har ikke målt tilliden til institutionerne før 2017 og har derfor ikke data på udviklingen langt tilbage. Samme spørgsmål blev dog bl.a. stillet i Magtudredningen tilbage i år 2000. Sammenlignet med denne måling er det udelukkende FN og EU, der er gået frem. Her er altså ikke tegn på, at ”danskerne har vendt ryggen til verden”, som man af og til hører i debatten. Til gengæld har alle de nationale institutioner tabt tillidspoint siden årtusindskiftet. Mest tabte Folketinget og de politiske partier, der har sat 0,37 point til fra år 2000 til 2019. Domstolene og politiet oplevede en tilbagegang på ca. det halve¹.

Politiets tab er stort set sket siden 2017, hvor man har mistet 0,24 point. Der har i perioden været mindst to store sager, der kunne svække tilliden til politiet. Beretningen fra Tibetkommissionen i december 2017 fastslog at Københavns Politihavde givet ulovlige ordrer i forbindelse med det kinesiske præsidentbesøg i 2012 for at hindre demonstranter i at vise Tibets flag. Og i den såkaldte teledatasag måtte Rigspolitiet erkende, at der kunne være begået fejl i 10.700 retssager på grund af politiets manglende kvalitetskontrol med data fra tiltaltes mobiltelefoner. Teledatasagen begyndte at rulle midt i juni 2019, mens vi indsamlede svarene til tryghedsmålingen². Hvor meget det har påvirket politiets omdømme, kan vi ikke vide.

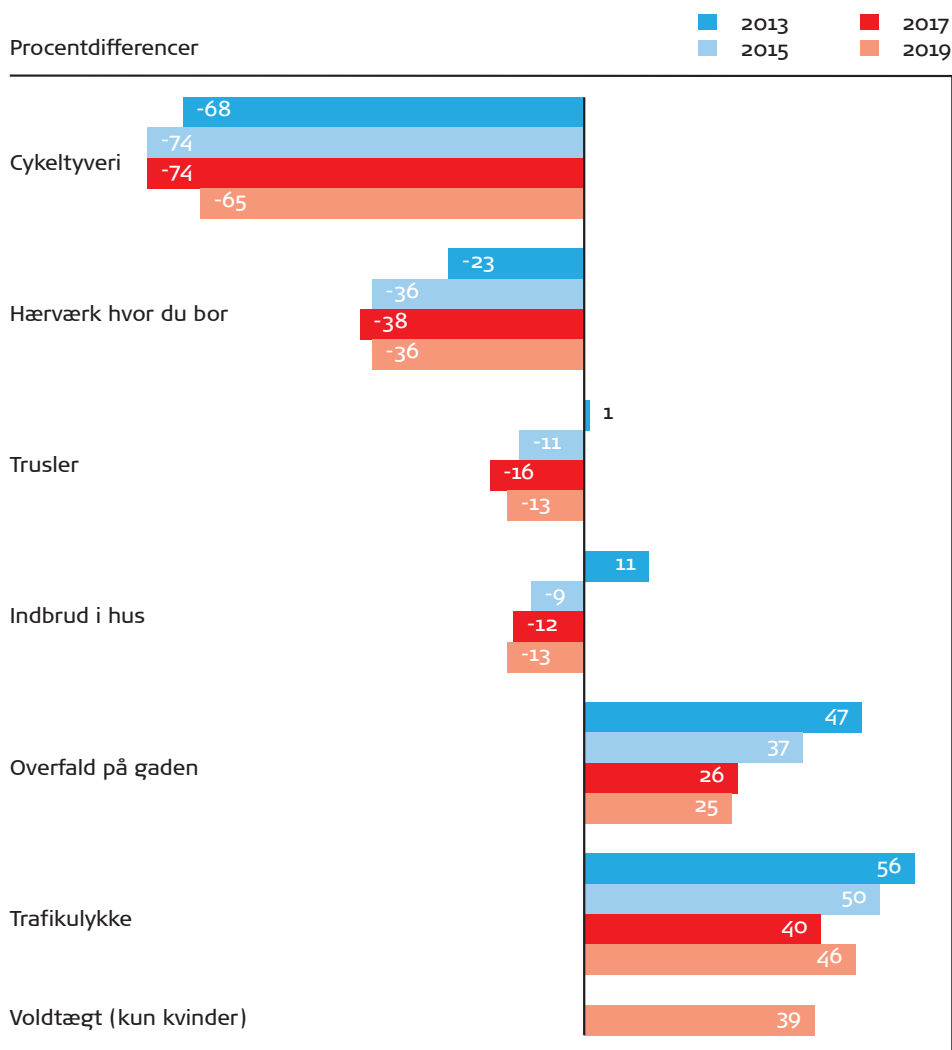
Politiet, når man skal bruge det

Ét er den helt generelle tillid til politiet som samfundsinstitution, noget ganske andet den forventning vi har til, at politiet er der, når man har brug for dem.

Det har politiet selv undersøgt på i de senere år med spørgsmålet ”Er du enig i følgende udsagn? Jeg har tillid til, at politiet vil hjælpe mig, hvis jeg har brug for det.” Resultatet indikerer at 83 procent af borgerne i Danmark har tillid til politiets hjælp i 2019, hvilket er samme niveau som året før. Undersøgelsen viser også, at der er store forskelle mellem landets kommuner: hvor 93 pct. af bornholmerne regner med at politiet vil hjælpe, hvis de har brug for det, gælder det kun 72 pct. af borgerne i Odsherred Kommune³.

Spørgsmålet giver ikke indtryk af, hvad svarpersonerne forbinder med ”at have brug for politiets hjælp”. Her kommer tryghedsmålingen tættere på tilliden til politiets service. Vi har spurgt til en række situationer, hvor man kunne ønske politiets hjælp. Generelt har servicetilliden været markant faldende i mange år, men i 2019 er billedet mere blandet.

Figur 12.2 – Hvornår hjælper politiet?

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2019-20

Spørgsmål: I hvilken grad forventer du, at politiet vil give dig den hjælp, du i praksis har brug for, hvis...
I meget høj grad, I høj grad, I nogen grad, I mindre grad, Slet ikke, Ved ikke/ønsker ikke svare. Andel mindre grad + Slet ikke er trukket fra I meget høj grad + I høj grad. N = 6689.

For første gang siden 2013 er borgernes forventninger til politiet ikke faldet – bortset fra indbrud og overfald, hvor tilliden er faldet en smule.

Cykelttyverier opfattes stadig som noget, politiet stort set ikke tager sig af, men det er gået frem, og vi har de bedste tal siden 2013. Hærværk er også forsømt, men her er en lille forbedring, der udligner det meste af forringelsen i 2017. Forventningen om at politiet giver den fornødne hjælp i forbindelse med trusler faldt voldsomt både i 2015 og 2017, og her udligner en lille fremgang knap halvdelen af tilbagegangen fra 2015 til 2017.

Når det gælder trafikulykker, er forventningen hos 60 pct., at politiet i meget høj eller høj grad vil give den hjælp, man har brug for. Det gik voldsomt tilbage på denne parameter i 2017, men størstedelen af faldet sidst var udlignet i 2019.

56 pct. af kvinderne forventede også, at politiet giver den fornødne hjælp i tilfælde af voldtægt. 18 pct. svarede ”i mindre grad” eller ”slet ikke”. Her kan vi ikke sammenligne med tidligere. Niveauet er højere end forventningerne i forbindelse med overfald på gaden, men det er ikke imponerende højt.

På to områder er det gået tilbage med forventningerne til politiets hjælp: indbrud i hus og overfald på gaden.

I tilfælde af indbrud forventede hele 41 pct. kun ”i mindre grad” eller ”slet ikke” at få den fornødne hjælp – en stigning fra 38 pct. i 2017 og 27 pct. i 2013. Selv om der også var lidt flere end i 2017, der ”i meget høj grad” eller ”i høj grad” forventede hjælp, var balancen endnu engang nedadgående og gennemsnitligt i det negative felt. Her er tale om en fortsat forringelse og en markant forringelse siden 2013.

Noget lignende kan siges om overfald på gaden, selvom balancen her forblev positiv. Det er trods alt ”kun” 22 pct., der ikke forventer politiets hjælp eller kun at få den i mindre grad. Men i 2013 var det kun 14 pct., der havde så små forventninger.

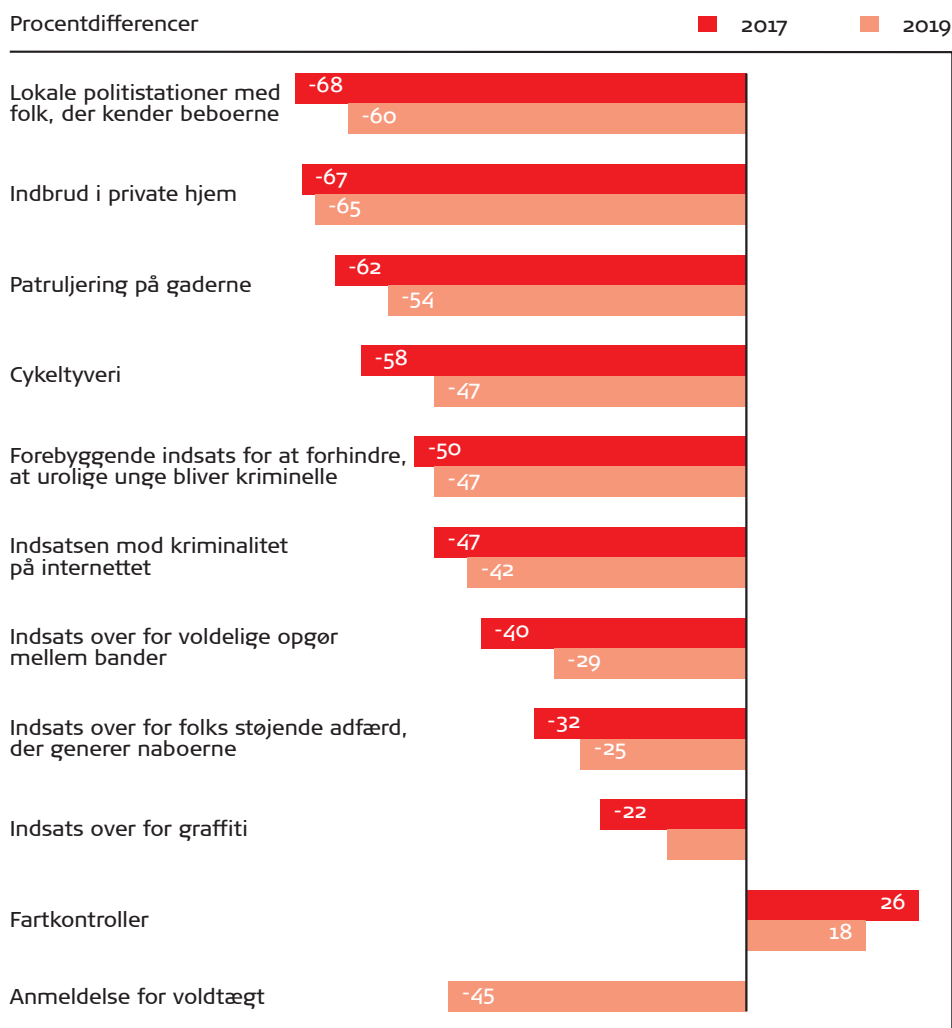
Hvis vi ser på, hvor ændringerne var størst, var indbrud og overfald øverst på listen – med trusler på tredjepladsen. Det er ret markant og peger på, at de stadig mere negative forventninger til politiet i disse situationer kan være en medvirkende forklaring på, at folk er mere utrygge for vold og indbrud end vi kan forklare ud fra kriminalitetsudviklingen (jf. kapitel 4 og 5).

Hvor kniber det særligt?

Der er tilført betydelige nye ressourcer til politiet i de senere år. I 2019 fik politiet således 800.000 flere arbejdstimer at gøre godt med oven i de 19 millioner, det havde i forvejen. Desværre er det med politiressourcer som med penge. Man har aldrig nok af dem.

Derfor er der også altid mere eller mindre velbegrundet kritik af politiets indsats på forskellige områder. Det fremgår også tydeligt, når man spørger befolkningen, således som det sker i tryghedsmålingerne. I figur 12.3 har vi trukket dem, der synes, at de givne emner prioriteres for lavt fra dem, der mener at politiet bruger for mange kræfter på den nævnte opgave.

Figur 12.3 – Politiets prioriteter

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2017 OG 2019-20

Spørgsmål: Hvordan synes du, at politiet prioriterer følgende opgaver? Alt for højt, Lidt for højt, Pas-sende, Lidt for, lavt, Alt for lavt, Ved ikke. Lidt for lavt/Alt for lavt er trukket fra Alt for højt/lidt for højt. N = Stillet til et tilfældigt udsnit på 25 pct. af svarpersonerne.

Kritikken af politiets indsats var lidt mindre i 2019 end i 2017.

Umiddelbart ser det jo ikke for godt ud, men billedet afspejler i høj grad spørge-teknikken, og skal ikke udlægges som en meget massiv kritik af politiet (som vi jo gennemgående har tillid til).

Politi og politik

Det vil kræve et andet undersøgelsesdesign end Tryghedsmålingens at undersøge befolkningens syn på samfundets overordnede prioritering af politiets ressourcer. Mens mange kan forholde sig til de borgervendte sider af politiets arbejde, har de færreste en klar holdning til om politiet bruger for mange eller for få ressourcer på efterforskning af mord, svindel med udbytteskat eller terrorbekæmpelse.

Det hænger delvis sammen med, at politiets ressourcer sjældent diskuteres sådan offentligt. Prioriteringsdiskussioner tager typisk udgangspunkt i politiske ønsker, f.eks. om at indføre grænsekontrol eller styrke indsatser på områder, der kalder på politisk handlekraft. Konsekvenserne for andet politiarbejde er sjældent tydelige. På nogle områder bruger politiet mange ressourcer på opgaver, der ikke er indlysende politiopgaver, men snarere er sideeffekter af den måde, andre offentlige opgaver løses og prioriteres. Eksempelvis brugte politiet i 2017 ca. 470.000 timer på sager, der omhandler psykisk syge, og ressourceforbruget er vokset over årene. Antallet af hændelser hvor psykisk syge medborgere er involveret, blev fordoblet 2009 til 2016.

Adjunkt: Sådan får vi et bedre politi i Danmark. Kronik af Adam Diderichsen i Politiken, 1 marts 2020.

Derimod får vi nogle umiddelbare indtryk af, hvor befolkningen især oplever, at det kniber. Vi har spurgt til emner, som påvirker trygheden for mange⁴, og forsøger ikke at måle borgernes generelle holdninger til politiets ressourceforbrug – hvilket også ville rejse betydelige udfordringer, jf. tekstboksen.

Fra 2017 til 2019 voksede tilfredsheden med prioriteringerne på samtlige områder på nær ét. Ved ikke-procenten er steget på alle spørgsmål.

Der er næsten den samme rækkefølge i, hvad borgerne efterspørger, som i tidligere målinger – nemlig en forbedring af politiets borgernære indsats.

Den væsentligste undtagelse er indbrud i private hjem. Her er lidt færre end i 2017, der klager over for lav prioritering, men ønsket om en opprioritering her er endnu mere markant end det ellers meget udbredte krav om mere nærpolti. Der er også en spids færre beklagelser over manglende forebyggende indsats, men dette emne står nu lige med cykeltyverierne blandt politiets forsømmelser.

Politiet har stadig ondt i nærheden

Ifølge Politiets årsrapport for 2018 var politiets vigtigste opgave for 2019, at ”værne om samfundet, skabe tryghed for borgerne og styrke borgernes tillid til politiet”⁵.

Flere af resultaterne i Tryghedsmålingen kunne tale for, at politiet har kurs mod rette vej, og det kan være med til at sandsynliggøre, at de senere års betydelige ressourcetilførsel til politiet kan øge tillid til politiet og tryghed i samfundet. Man kan også gætte på, at politiets optræden og tydelige tilstedeværelse under coronakrisen kan styrke indtrykket af, at politiet er der, når det skal være.

Men det ændrer ikke på, at den praktiske tiltro til politiets hjælp i pressede situationer er reduceret ganske meget siden Politireformen i 2009. Politiets egne målinger antyder, at det er særlig galt i nogle landsdele og kommuner. Her bekræfter tryghedsmålingen fra sommeren 2019, at ønsket om et mere nært og synligt politi fortsat var stort ti år efter reformen. Oplevelsen af politiets indsats i de første måneder af coronakrisen vender vi tilbage til i kapitel 14.

Noter

- 1 Mægtudredningen havde på grund af sin indsamlingsmetode en svag bias til fordel for de mere tillidsfulde, mens Tryghedsmålingen omvendt har en svag overvægt af mindre tillidsfulde. Dette bekræftes af den kontrolmåling, som Danmarks Statistik har foretaget, hvor tilliden til institutionerne ligger en smule højere end i Tryghedsmålingen uden at ændre det samlede billede. Det taler for, at de nationale institutioners tillidstab er lidt mindre, og at de internationale institutioners gevinster er lidt større i virkeligheden end vores data viser.
- 2 Andre meget omtalte sager i perioden har drejet sig om en anklager ved Københavns Politi, der fik fængselsstraf for at have aftalt vidneforklaring med tre politividner i en stor hash-sag samt Dan-Bunkering-sagen, hvor politiet blev beskyldt for nøl i efterforskningen af brud på EU's sanktionsbrud over for Syrien.
- 3 Undersøgelsen bygger på 42.000 besvarelser og er gennemført af Epinion i perioden fra den 12. juni til den 19. september 2019. Politiets Tryghedsundersøgelse. Rigspolitiet 2019.
- 4 Cykeltyveri er nok mere et irritationsmoment end et tryghedsproblem, men det får antageligt mange til at sætte spørgsmålstegn ved, om politiet er der for dem, når de er ofre for forbrydelse.
- 5 Politiets og Anklagemyndighedens Årsrapport 2018 s. 19 <https://politi.dk/virksomheden/aftaler-rapporter-og-strategier/aarsrapporte>.

Del 5

Midt i en Coronatid

[corona | covid-19]

Politiet kan lukke området	The Police may close this area
Mange små grupper bliver hurtigt til én stor. Søg væk fra området, hvis det ikke er muligt at holde afstand til andre.	Many small groups can easily become one large group. Please leave the area if it is not possible to keep a distance to other people.

 POLITI

Politiet kan træffe et midlertidigt opholdsforbud i området, hvis det vurderes, at smittesikoen er for stor på grund af for mange personer på samme sted. Også selv om de udgør mange små grupper. Overvej derfor, om I skal finde et andet sted at opholde jer.	The Police may impose a temporary exclusion area if it is considered that the risk of infection is too high because of too many people assembling in the same place. Even if they constitute many small groups. In that case please consider to go elsewhere.
---	--

Hotline: +45 7020 0233
coronasmitte.dk

POLITI

Kapitel 13

Afstand og sammenhold i krisens uge 10

I marts rykkede epidemien tæt på. 11. marts meddelte statsminister Frederiksen, at landet ville lukke ned hurtigst muligt. 12. marts betegnede WHO epidemien som en pandemi med epicenter i Italien og Europa. I løbet af måneden voksede antallet af smittede og indlagte. Danmark nåede sit (foreløbige) toppunkt med 94 ny-indlagte på en enkelt dag d. 25. marts ¹.

De færreste fandt regeringens forholdsregler overdrevne. En survey som Megafon foretog for TrygFonden 18.-20. marts viste tværtimod, at næsten hver fjerde ønskede en hårdere kurs. Knap otte ud af ti støttede tvungen test af borgere ”når myndighederne anser det for ønskeligt”. Knap ni ud af ti støttede tanken om at sætte smittede i obligatorisk karantæne.

Nedlukningen i Danmark skete forholdsvis tidligt sammenlignet med mange andre lande. Til gengæld var den mindre vidtgående, end den endte med at blive andre steder og indbefattede f.eks. ikke egentlige udgangsforbud. Den samlede cocktail viste sig dog at være virksom: smittetrykket og de andre kritiske tal gik den rigtige vej. Optimisme og opposition fik gradvis bedre plads.

7. april tog regeringen de første spæde skridt til genoplukning af daginstitutioner og de yngste klasser efter påske. Erhvervsorganisationer, civilsamfund og politiske partier pressede på for mere, men først en måned senere, 8. maj, kunne regeringen lande en aftalt plan for genåbning i tre faser med alle partier. Ifølge partierne var der dog stadig plads til mere og under et partiledermøde på TV 14. maj havde alle deres gode forslag med.

Men situationen så alt i alt ud til at være under kontrol: ”det er gået bedre end forventet, som det ser ud nu. 7-9-13 og bank under bordet,” udtalte Mette Frederiksen til Politiken d. 17. maj.

Et øjebliksbillede

Det var samme dag Opfølgningsundersøgelsen til tryghedsmålingen startede. De følgende fem dage, mens indsamlingen af svar stod på, var fulde af gode nyheder. De danner baggrund for det øjebliksbillede af befolkningens oplevelse af situationen, som surveys altid er:

Pr. den 17. maj var antallet af nye registrerede smittetilfælde i de syv seneste dage reduceret med næsten to tredjedele sammenlignet med måneden før. Antallet af ny-indlagte nåede samme dag bunden med bare fire ny-indlagte, en udvikling der bl.a. fik Aalborg Universitetshospital til at lukke sit corona-afsnit. I ugen frem til 22. maj registrerede Sundhedsstyrelsen for første gang siden epidemiens start to dage med nul corona-døde. I følge Statens Seruminstitut var der nu belæg for at reducere afstanden mellem folk til en enkelt meter under normale omstændigheder. 21. maj indgik de danske partier en tillægsaftale, der åbnede samfundet betydeligt mere, end regeringen havde lagt op til. D. 22. kom de første håbefulde resultater af behandlingen med Remdesivir. Også internationalt var der godt nyt i uge 10 efter nedlukningen: 19. maj spillede kontinentets to stormagter nu ud med noget nær en fordobling af Unionens hidtidige krisepakke. Paris og Berlin ville lægge 500 milliarder euro oven i det allerede aftalte. I Norditalien begyndte folk igen at drikke kaffe ude i solen.

Kun en enkelt af ugens nyheder var mere tvetydig: ifølge analyser fra Seruminstitutet var kun godt én procent af befolkningen blevet smittet med COVID-19 og formentlig dermed immune indtil videre, hvilket kunne få epidemiens eventuelle 2. bølge til at fremstå mere foruroligende.

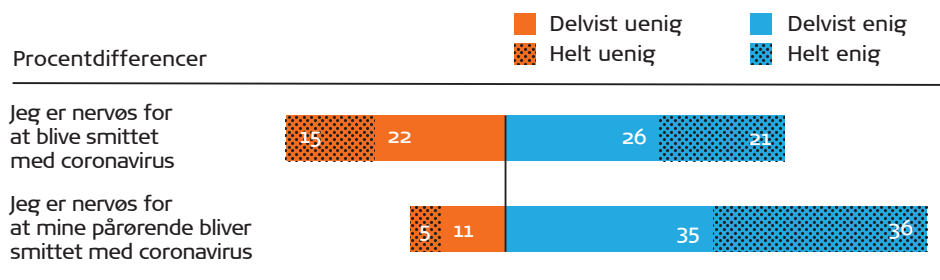
Situationens alvor

Man kunne forvente at den gryende optimisme ville få flere til at give efter for ønsket om at vende tilbage til de normale liv. Flertallet var dog fortsat helt bevidst om, at sygdommen med statsministerens ord ”stadig er iblandt os,” og at mere end 300.000 var registreret døde på grund af COVID-19, heraf ca. 550 i Danmark.

Alvorsstemningen kan bl.a. aflæses af figur 13.1.

Trækker man de nervøse fra dem, der ikke er det, var der stor demografisk variation. Blandt mænd er procentdifferencen 0, blandt kvinderne 22 pct. Der er også en langt større andel af kvinderne, der frygter, at pårørende smittes, og at de selv kan komme til at smitte andre. Blandt de unge (op til 29 år) er de færreste nervøse for at blive smittet, men de er nok så nervøse for at smitte andre som de øvrige aldersgrupper.

Figur 13.1 – Titel: Smittefare!

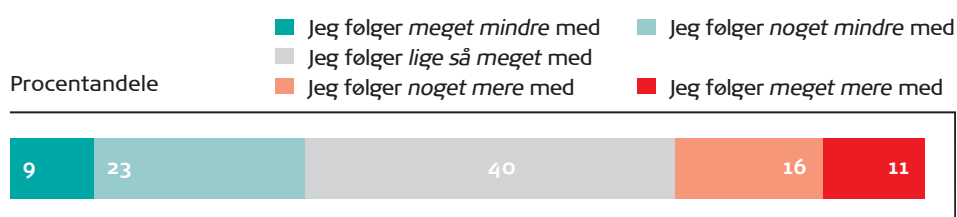
KILDE: TRYGHEDSMÅLING 19-20
- OPFØLGNINGSUNDERSØGELSEN

Spørgsmål: Øverst: Jeg er nervøs for at blive smittet med coronavirus. Nederst: Jeg er nervøs for, at mine pårørende bliver smittet med coronavirus. N = 2523.

Knap hver anden var fortsat mere eller mindre nervøs for selv at få sygdommen. Knap tre ud af fire var nervøse for pårørende. Niveaulet var helt det samme som i Megafons måling 18.-20. marts, kort før epidemien kulminerede.

At alarmberedskabet stadig var i top, fremgår også af, hvor intenst borgerne fulgte sagen i medierne. To ud af tre angiver at de følger mindst lige så meget med som de gjorde, da krisen begyndte 10 uger før.

Figur 13.2 – Følger med

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 19-20
- OPFØLGNINGSUNDERSØGELSEN

Spørgsmål: Følger du mere eller mindre med i nyhederne om corona end i starten af epidemien, da regeringen lukkede Danmark ned? N=2523.

Hvor en lille tredjedel havde skruet ned for nyhedsstrømmen, skruede en anden lille tredjedel i stedet op.

Frem til denne dag har man kunnet læse mangt og meget i medierne. Fra den amerikanske præsidents mange anbefalinger til advarsler mod at køre bag ved andre på cyklestien. Alligevel var to tredjedele af svarpersonerne ikke i tvivl om, hvad der er rigtigt og forkert i deres nye corona-hverdag.

Det er værd at bemærke, fordi myndighedernes anvisninger blev stadig mere for-grenede i takt med genoplukningen, i visse tilfælde endda selvmodsigende ², sam-tidig med at borgere oftere kom i situationer, der krævede et pragmatisk skøn. Men det ville kun et fåtal gøre til et problem på dette tidspunkt. Kun fire procent angiver at være i tvivl for alvor.

Borgersind

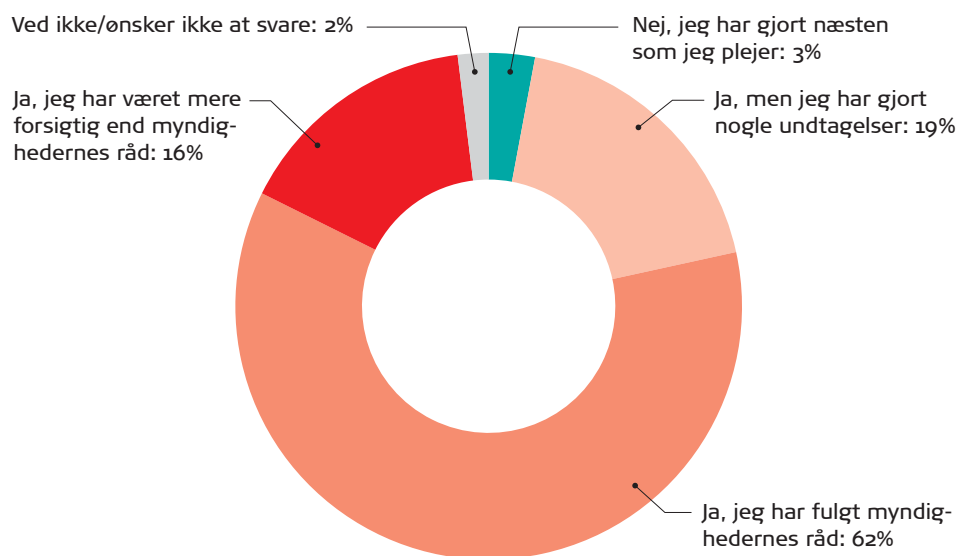
Som nævnt blev coronakrisen indledt af hamstringsbølge, og i en stor del af krisens første måned reklamerede DR for en podcastserie, hvor en bekymret stemme udtalte, at barbariet aldrig er mere end fem måltider væk.

Det hører dog med i billedet, at hamstringsbølgen blev fulgt af en udskammingsbølge på sociale medier – samt en bølge af offentlige bodsøvelser fra flere af de for-mastelige.

Opfølgingsundersøgelsen forsøger med en række spørgsmål at afdække det nuancerede grænseland mellem den enkeltes behov og skyldigheder overfor fællesskabet. Spørgeteknisk er det ikke helt enkelt at undgå, at svarpersonerne lokkes til at svare ”politisk korrekt” frem for realistisk.

Det spørgsmål der ligger bag figur 13.3, er dog forholdsvis konkret: har du holdt afstand? Og der henvises til ”myndighedernes anbefaling” og ikke til god samfundsmoral.

Figur nr. 13.3 – Holdt du afstand?

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 19-20 - OPFØLGINGSUNDERSØGELSEN

Spørgsmål: Har du fulgt myndighedernes anbefaling om at begrænse fysisk kontakt? N=2523 Kilde: Tryghedsmåling 19-20 – Opfølgingsundersøgelsen.

At holde afstand afspejler ikke alene respekt for fællesskabet, men også for smitterisikoen (som var stor i epidemiens uge 10, jf. figur 13.1). Men at 95 pct. overvejende svarer ja, bidrager til at forklare hvorfor strategien blev så effektiv i epidemiens første periode. Den viser også, at langt de fleste må have oplevet på egen krop, hvordan afstands-anbefalingen blev til en næsten ufravigelig norm.

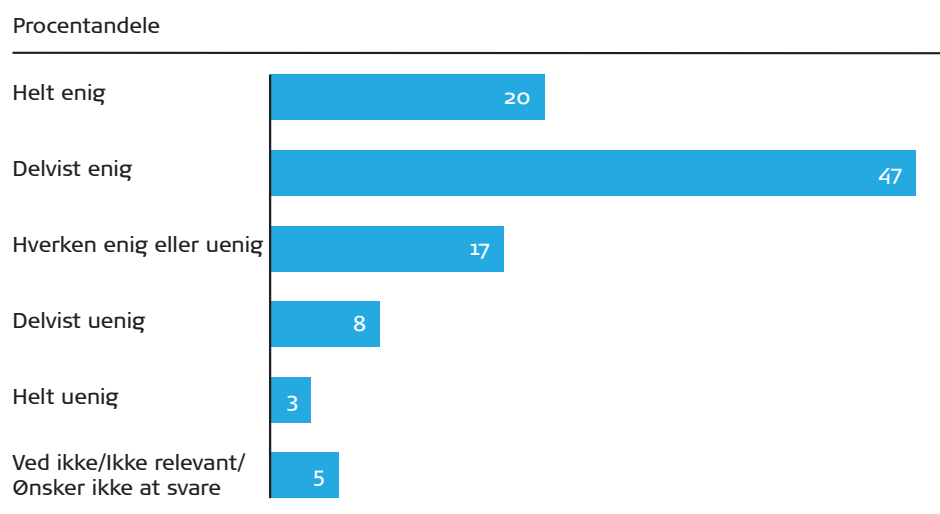
Selvfølgelig fraveg nogle den alligevel. 55 pct. har oplevet det på (næsten) daglig basis. På den baggrund er det ikke urimeligt, at kun hver fjerde helt afviser udsagnet, at ”mange mennesker tænker for meget på sig selv under epidemien”. Hvad de konkret har oplevet, ved vi ikke, men svaret bekræfter indirekte, at flertallet har målt omgivelserne med fællesskabets målestok. Tolerancen blev mindre.

Et tredje spørgsmål går på, om svarpersonen ”har gjort opmærksom på det, når folk har taget let på smittefaren”. Ordet ”folk” er valgt bevidst – det er ikke de nærtstående, der sigtes til. Den der slår et slag for at opretholde en fælles norm, kan møde modvilje, og rollen kan kræve en vis civilcourage.

Ikke desto mindre har næsten hver tredje helt eller delvis spillet denne rolle i løbet af epidemiens første ti uger (lige så mange erklærer, at det gjorde de ikke).

Og den generelle bedømmelse af andres optræden er – trods forbeholdene – helt overvejende positiv. Det ses i figur 13.4.

Figur nr. 13.4 – Hverdagssolidaritets

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 19-20 - OPFØLGNINGSUUNDERSØGELSE

Spørgsmål: Har du fulgt myndighedernes anbefaling om at begrænse fysisk kontakt? N=2523 Kilde: Tryghedsmåling 19-20 – Opfølgningsundersøgelsen.

Nøjagtigt to ud af tre finder, at borgerne gennemgående har været gode til at passe på hinanden under krisen. 16 pct. oplyser desuden, at de har hjulpet personer uden for familien med indkøb og praktiske ting under epidemien. 6 pct. har meldt sig til en ”organisation, forening, gruppe eller netværk for at hjælpe til under epidemien”. 42 pct. har handlet mere lokalt for at hjælpe nærområdets butikker, restauranter og/eller håndværkere. Epidemien gav masser af besvær på mange fronter, men hjælpsomheden vandt.

38 pct. oplyser, at folk på deres arbejdsplads har ”gjort en ekstra stor indsats for at få tingene til at køre under corona-epidemien”. Desuden er 20 pct. henholdsvis 35 pct. helt og delvis enige i, at ”mange private virksomheder har strakt sig langt for at hjælpe samfundet gennem epidemien”.

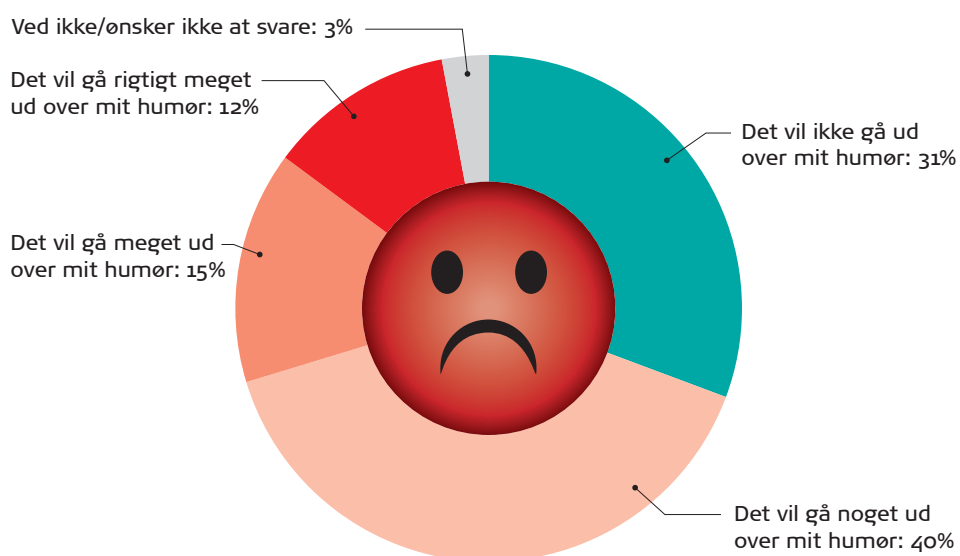
Nedlukningens omkostninger

Selvom nedlukning og social afstand er blevet opfattet som en bunden, kollektiv opgave, har de færreste været i tvivl om dens høje omkostninger.

I den omtalte Megafonmåling fra marts var 70 pct. helt eller delvis enige i, at Danmark risikerer at havne i dyb økonomisk krise. Efterhånden som konsekvensen meldte sig for stadig flere firmaer og hele brancher, blev dette om muligt endnu klarere. I epidemiens uge 10 fandt 71 pct., at Danmarks situation allerede *var* blevet meget eller ret alvorlig og truende for velfærden på sigt.

En anden slags omkostning var livskvaliteten, jf. det hypotetiske spørgsmål om udsigten til endnu en kraftig nedlukning.

Figur 13.5 – Fed up

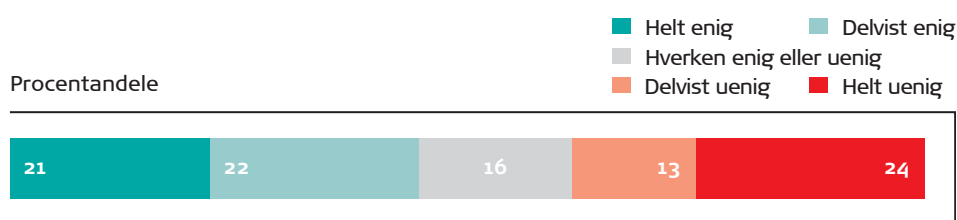
KILDE: TRYGHEDSMÅLING 19-20 - OPFØLGINGSUNDERSØGELSEN

Spørgsmål: Hvor meget vil det gå ud over dit humør, hvis myndighederne lukker Danmark ned ligesom i starten af coronaepidemien? N=2523.

Vi har også spurgt direkte, om svarpersonerne har være mere ensomme under epidemien, og her svarer 38 pct. (helt og delvis) nej, mens 25 pct. har følt sig mere ensomme end de plejer. 27 pct. oplyser, at ”social kontakt med andre mennesker via Facebook eller andre sociale medier ”virkelig har hjulpet” dem i nedlukningsperioden.

Om sundheden led under nedlukningen, afhænger af, hvem man spørger, som det ses i figur 13.6.

Figur 13.6 – Motionsunderskud

Spørgsmål: Jeg har bevæget mig meget mindre end jeg plejer under coronaepidemien N=2523

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 19-20
- OPFØLGNINGSUNDERSØGELSE

43 pct. bekræfter helt eller delvis at de har bevæget sig meget mindre, men lidt færre fortæller den modsatte historie ³.

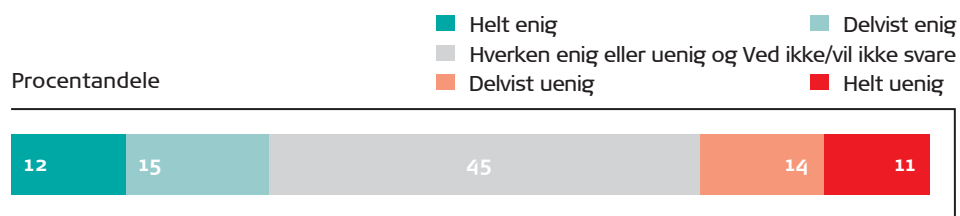
Opfølgingsundersøgelsen tegner et tilsvarende modsætningsfyldt billede med hensyn til forbruget af alkohol, tobak, hash og smertestillende medicin: 11 pct. har drukket lidt eller meget mere, 13 pct. lidt eller meget mindre. 5 pct. har øget tobaksforbruget, 4 pct. mindske det. For den smertestillende medicin er der omvendt 5 pct., der bruger mindre, mens 4 pct. bruger mere. 2 pct. øgede hashforbruget og 2 pct. sænkede det. De sidste fire pct. af hashforbrugerne i tryghedsmålingen fortsatte som før.

Demokratisk selvtillid

Befolkningen har som nævnt været storforbrugere af medier under krisen, og de fleste – 76 pct. – har alt i alt følt sig godt informeret om smitten. Ukritiske er de dog slet ikke, og kritikken kommer fra flere sider. 28 pct. finder at medierne har overdrevet krisen. 46 pct. synes at ”nyhedsmedierne har været for optaget af at finde fejl hos myndighederne under coronaepidemien”. Omvendt er 11 pct. helt enige og yderligere 16 pct. delvis enige i, at ”medierne burde være mere kritiske over for myndighederne”.

Lidt færre – hver fjerde – efterlyser en mere kritisk dækning af regeringen, som det ses i figur 13.7.

Figur 13.7 – Kritiske stemmer

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 19-20
- OPFØLGNINGSUNDERSØGELSE

Spørgsmål: Nyhedsmedierne burde være mere kritiske over for regeringen N=2523.

Kritikken af regeringen handler bl.a. om lukkethed. 11 pct. er enige og 17 pct. delvis enige i, at "regeringen tilbageholder vigtig information, vi burde kende til". 38 pct. er uenige og 31 pct. tager ikke stilling til spørgsmålet.

Omvendt finder 73 pct. det positivt, "at politikere fortæller om den tvivl og usikkerhed, der er bag deres beslutninger". 61 pct. finder det "godt, at eksperter diskuterer deres uenigheder om coronaepidemien offentligt".

Svarene strutter af demokratisk selvtillid. 41 pct. tror ligefrem, "at borgernes tillid til hinanden bliver større af sådan en epidemi". Ikke overraskende bliver den samlede karakter til Danmarks håndtering da også ganske flot:

Figur 13.8 – Danmark ku'

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 19-20
- OPFØLGNINGSUNDERSØGELSE

Spørgsmål: Jeg er stolt af den måde, det danske samfund håndterer coronaepidemien på N=2523.

Tilbage står spørgsmålet, hvordan vi skal forstå svarene fra epidemiens uge 10 i det store billede af coronakrisen og trygheden. Det er temaet for det sidste kapitel.

Noter

- 1 <https://videnskab.dk/topic/COVID-19>, aflæst 6.juni 2020.
- 2 F.eks. fremgik det af regeringens hjemmeside 6. april, at børn og ansatte, der tilhørte en risikogruppe ikke skulle møde i daginstitution efter påske, selvom Sundhedsstyrelsen anbefalede det modsatte, ligesom det var uklart om skolebørn burde møde op, hvis andre i husstanden var smittet. Se: <https://www.dr.dk/nyheder/indland/eksperter-mudret-kommunikation-og-uenigheder-kan-faa-danskernes-adfaerd-til-skride>
- 3 En survey fra Idrættens analyseinstitut fra medio april nuancerer billedet: Personer, der i forvejen var idrætsaktive, blev mindre aktive, og 38 pct. stoppede helt. Det gjaldt især dem, af dem, der dyrkede fitness, boldspil, svømning og gymnastik. Omvendt er 10 pct. af de inaktive startet med at dyrke sport og motion. Andelen, som vandrer eller går, er steget fra 39 til 45 pct. Online streaming af træning tiltrækker de unge: 20 pct. af de 18 til 29-årige har benyttet online streaming af live træning og 17 pct. har købt træningsudstyr, herunder personlig træning i de første fem-seks uger af coronanedlukningen. <https://idan.dk/vidensbank/downloads/danskernes-motions-og-sportsvaner-under-coronanedlukningen-del-1/6515aeed-a9ef-437e-89b3-abb400822dd8>

Kapitel 14

COVID-19 i det store billede

Der findes ikke begivenheder i nyere historie, der matcher det kollektive chok som ramte Danmark med coronaepidemien i begyndelsen af marts 2020. Udover risikoen for tusinder af syge og døde, blev epidemien øjeblikkelig en test på, hvor den enkelte havde sine nærmeste, sine kolleger, chefer og andre mennesker i almindelighed. Hvad kunne hospitalerne klare? Skulle vi virkelig til at bortprioritere de ældste og multisyge patienter som i Lombardiet? Hvad kunne man regne med fra myndighederne, de politiske ledere og fra Danmarks nærmeste samarbejdspartnere i en verden, hvor alle pludselig måtte tænke på sig selv?

De første svar var ikke særlig opløftende. Få timer efter statsministerens pressemøde om nedlukningen af Danmark den 11. marts kunne butikker over hele landet melde om mangel på toiletpapir og andre basisvarer. I de følgende dage og uger voksede antallet af døde og smittede. Tv-stationer viste piratoptagelser fra Kina af myndighedspersoner, der svejsede folks gadedøre til, og borgere, der – skrigende – blev tvangsfjernet fra deres hjem. Derefter kom alle reportagerne fra Norditalien af et udbrændt sundhedspersonale og ubegravede døde.

Epidemien nåede alle beboede kontinenter og strakte sig fra Murmansk i Rusland til sydspidsen af Chile. Til gengæld savnede næsten alle værnemidler og testmuligheder, og den internationale kamp om dem var ikke altid et mønster på international solidaritet.

Coronaviruset overraskede til stadighed lægevidenskaben. Behandlingsmulighederne var stadig beskedne, effektive vacciner i bedste fald et langtidsprojekt.

Nedlukningen førte sine egne trusler med sig. Ikke mindst for minoritetsgrupper der bor tæt, for ansatte i sundheds- og plejeyob, men også for ensomme, isolerede ældre, psykisk syge og kvinder med voldelige partnere.

Cyberkriminelle greb deres chance, da endnu flere gik over til at handle online, mens de mest fantastiske historier om epidemiens baggrund og bagmænd bredte sig på internettet.

Gradvis opstod der større spændinger om strategien. I Danmark mest mellem regeringen og sundhedsmyndighederne, men i udlandet protesterede desperate (i USA endda bevæbnede) borgere. I EU fik spændingerne mellem syd og nord, men også mellem øst og vest, flere til at forudse euroens og evt. hele unionens opløsning. Nationale regeringer tog æren for de fælles resultater, men leverede ikke kollektiv handlekraft til at bremse den kollektive nedtur¹.

Verdensøkonomien så ud til at være i næsten frit fald. Arbejdsløshed og fallitter bredte sig globalt. Nye handelsrestriktioner skød op som paddehatte selv mellem nære partnere. Hele brancher nærmede sig kollaps. Alt sammen dårligt nyt for borgerne i en lille eksportnation, hvor ledighedstallene steg, og ”pengene fossede ud af statskassen” – for nu at genbruge en fyndig talemåde fra tidligere statsminister Anders Fogh Rasmussen.

Det var hverken til at se bunden eller enden på tragedien. Det er det stadig ikke. Trods opmuntrende tegn er krisen stadig en fuldblods realitet. Ingen kan udelukke risikoen for, at den forstærkes af mere eller mindre menneskeskabte naturkatastrofer, handelskrige eller flygtningestrømme fra sygdomsramte lejre eller sammenbrudte samfund.

Selvfølgelig var der også lyspunkter i historien – jf. sidste kapitel. Men samlet set har befolkningen ikke i sin nyere historie oplevet så meget på så kort tid, som de kunne bekymre sig over og være utrygge ved.

Men hvor utrygge blev de så? Og hvad skete der med de utrygheder, der optog befolkningen i forvejen? De spørgsmål vil vi besvare senere. Først et blik på hvad der skete, da COVID-19 erobrede pladsen som Danmarks bekymring nr. 1.

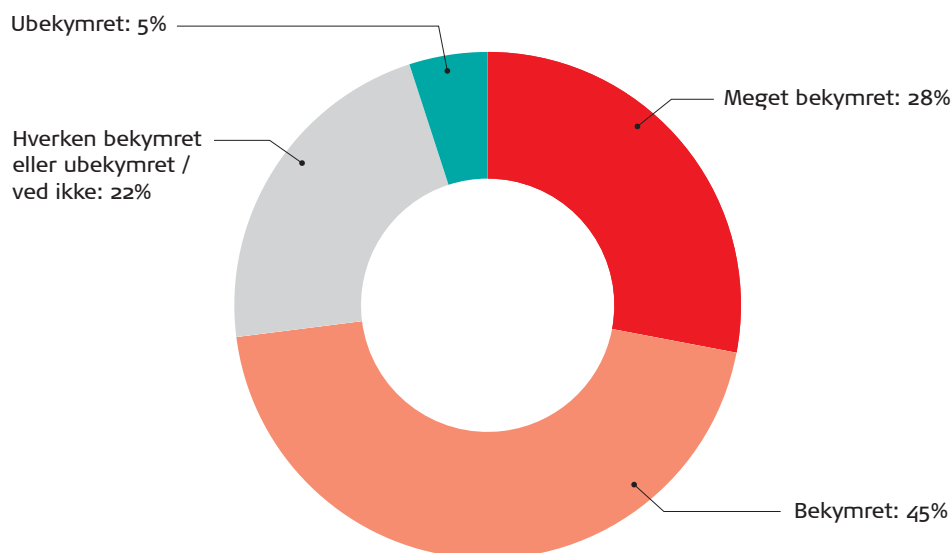
Det nye bekymringsbillede

Vi har i tryghedsmålingerne traditionel spurgt, hvad der bekymrer borgerne som borgere (se også kapitel 7). Bekymringerne skifter med tiden. Man kan ikke bekymre sig om alt. Elleve måneder efter tryghedsmålingen sommer 2019 er bekymringsbilledet ændret på afgørende punkter.

Det er selvfølgelig epidemien der fylder, og som vi så i kapitel 13 gjaldt bekymringen ikke kun smittefaren for de nærmeste, men også samfundets ve og vel i bredere forstand.

Det ses også af de to spørgsmål, som Opfølgningsundersøgelsen stiller om bekymringen for samfundets økonomi. Svarene på det første ses i figur 14.1.

Figur 14.1 – Corona koster

KILDE: TRYGHEDSMÅLING 19-20 - OPFØLGNINGUNDERSØGELSE

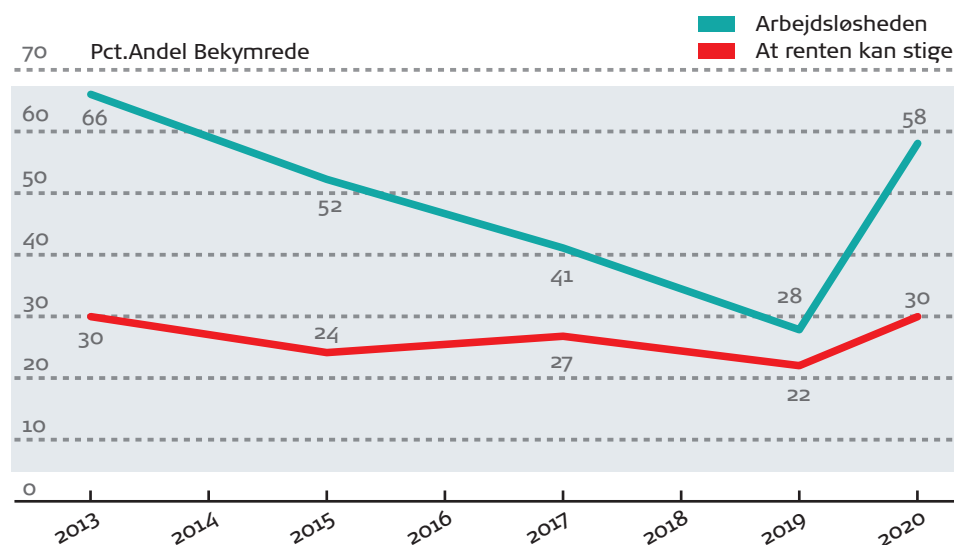
Spørgsmål: Nedenfor er nævnt en række samfundsproblemer, man som borger i Danmark kan være mere eller mindre bekymret over. Angiv hvor bekymret, du som borger for tiden er for hvert af disse samfundsproblemer: At coronakrisen medfører en dyb økonomisk krise.

Næsten tre ud af fire er bekymret for en dyb krise. Danmarks BNP faldt dramatisk i første kvartal, og det kan blive svært at indhente det tabte med faldende efterspørgsel på de vestlige eksportmarkeder på grund af økonomisk krise og tiltagende handelskrig mellem Kina og USA. Hundrevis af milliarder flyder i krisehjælp/lån, og et forventet kæmpestort budgetoverskud ender ifølge Finansministeriet i stedet med et minus på 200 mia., ca. 3 gange den hidtidige rekord. Færre – 57 pct. – deler bekymringen for, at krisen *også* bliver langvarig. Den bekymring deles heller ikke af professionelle investorer: 1. juni stod de danske aktier højere i kurs end ved årets start.

Ikke desto mindre er der betydelig bekymring for, at krisen kan udløse masseledighed igen jf. figur 14.2.

58 pct. frygter at arbejdsløsheden igen vil gribe om sig. Det er dobbelt så mange som i sommeren 2019, og bekymringen deles af mange, der ikke selv har noget at frygte. Bekymringen for rentestigninger er også vokset, men til et langt lavere niveau (bekymringer for yderligere rentefald har vi ikke spurgt til).

Figur 14.2 – Bekymrende kurver

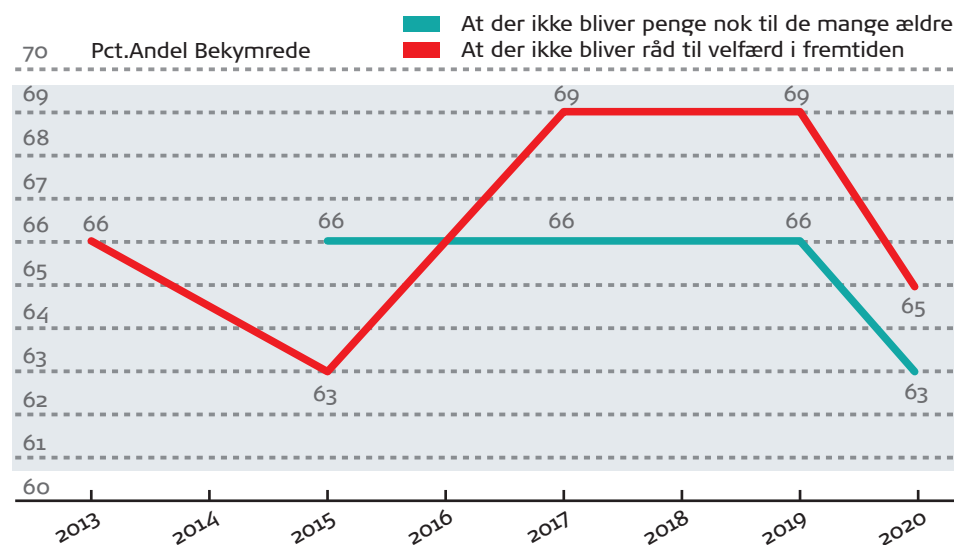
KILDE: TRYGHEDSMÅLING 2013-2020

Spørgsmål: Nedenfor er nævnt en række samfundsproblemer, man som borger i Danmark kan være mere eller mindre bekymret over. Angiv hvor bekymret du som borger for tiden er for hvert af disse samfundsproblemer...arbejdsløsheden.. at renten kan stige.

27 pct. er helt enige og yderligere 35 pct. er delvis enige i, at ”de offentlige udgifter til coronaepidemien vil betyde store besparelser i velfærden”.

Svarene kan sammenholdes med et standardspørgsmål om velfærdens fremtid, der har indgået i mange tryghedsmålinger – jf. den røde streg i figur 14.3.

Figur 14.3 – Velfærdsbekymringerne falder

KILDE: TRYGHEDSMÅLINGERNE

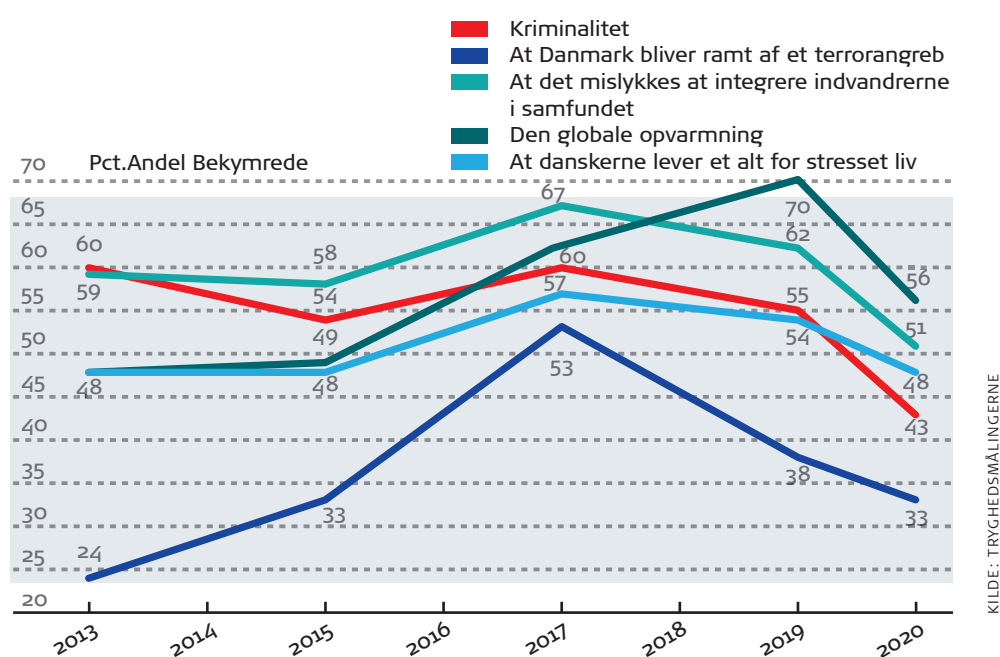
Spørgsmål: Se figur 14.2.

Mens mange af borgernes bekymringer for samfundet ofte følger de økonomiske konjunkturers logik, gælder det ikke denne. Bekymringen for færre velfærds-kroner voksede markant midt i opsvinget og falder nu igen, hvor mange regner med dårligere tider. Faldet er dog ikke stort, ligesom der kun er et beskedent fald i andelen, der regner med at de mange ældre vil blive en ubærlig byrde.

På to mere specifikke velfærdsspørgsmål om børn er bekymringsniveauet faldet stærkt siden 2019. At mange børn og unge trives dårligt, bekymrer 52 pct. i 2020 mod 71 pct. i 2019. At flere børn vokser op i fattige familier, bekymrer ikke længere et flertal på 58 pct., men kun et mindretal på 44 pct. (ikke vist i figuren).

Også på andre punkter ses bratte fald i bekymringerne. Global opvarmning, der 2019 nåede næsten i top på bekymringslisten med 70 pct., bekymrer nu 56 pct.

Figur 14.4 – Aftagende bekymringer

Spørgsmål: Se figur 14.2.

Nøjagtig lige så meget er det gået tilbage for bekymringen for, ”at vi ikke får os omstillet hurtigt nok til klimaforandringerne”, hvor andelen af bekymrede er faldet 14 procentpoint til 47 pct.

Samme vej er det gået med kriminalitets- og integrationsbekymringen, der ellers ofte har struktureret den politiske debat. Begge har tabt mere end ti bekymringspoint siden sommeren 2019. Stressbekymringen er ligeledes aftaget, om end mere moderat. Terrorbekymringen toppede i 2017 efter terrorbølgen året før, men er nu kun en aktuel bekymring hos hver tredje.

Men hvad med bekymringen for, at ”flere regler og forbud går ud over den personlige frihed”? Den reviderede epidemilov giver regeringens beføjelser til at begrænse grundlovssikrede rettigheder langt ud over, hvad nogen havde forestillet sig forud for coronakrisen. Det har vakt kritisk debat, men i befolkningen faldt andelen af bekymrede på dette punkt, endda ret meget: fra 49 til 41 pct. (ikke vist i figuren).

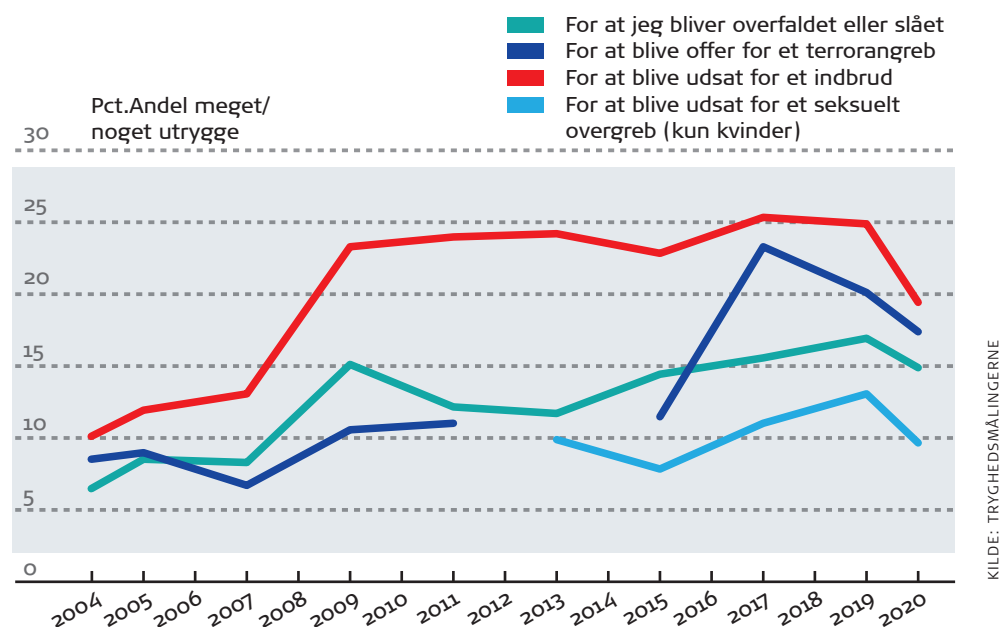
Bekymringen for russisk aggressivitet over for nabolandene er også reduceret markant. I dag bekymrer den kun 41 pct. bekymrer sig for i 2020 mod 51 pct. i sommeren 2019. At USA ”ikke længere er en troværdig allieret” er en mere konstant bekymring: 55 pct. i år mod 56 pct. i 2019. Bekymringen for, at ”Kina med tiden kommer til at dominere hele verden” er taget til fra 43 pct. i sommeren 2019 til 47 pct. i maj 2020.

De klassiske utrygheder

Der er forskel på det, vi bekymrer os for på fællesskabets vegne, og det, vi er utrygge ved på egen vegne. I kapitel 1, 2 og 4 analyserede vi nogle af de faktorer, der tærede på befolkningens tryghed i årene frem imod 2019. Flere af disse utryghedsfaktorer er også påvirket af COVID-19, men bevægelserne er klart mindre, og de vedrører i højere grad konkrete risici, som svarpersonen har inde på livet.

I figur 14.5 ses, hvordan utrygheden for fysiske overgreb har udviklet sig i coronatiden.

Figur 14.5 – Voldsutryghed

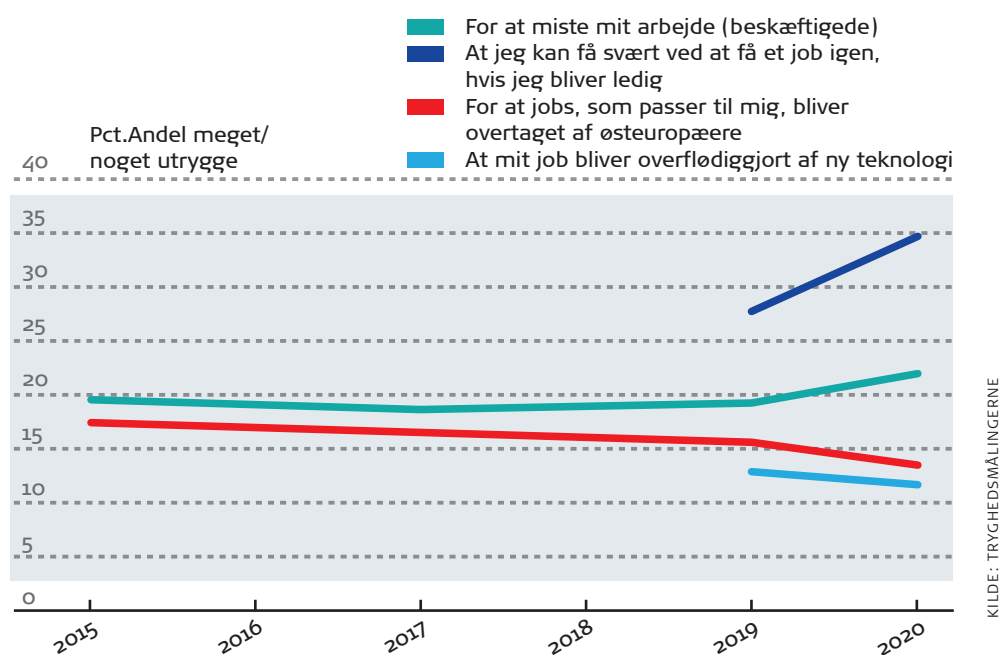

Spørgsmål: Nedenfor er anført en række problemer. Angiv hvor utryg du for tiden er over for disse problemer. 15-65 årige. Ved ikke svar indgår ikke i procentberegningen.

Her falder utrygheden over hele linjen. At der er mindre grund til at frygte indbrud og terror i en nedlukningstid giver måske sig selv, og truslen for vold og sexovergreb er normalt også mindst for dem, der holder sig hjemme. Utrygheden for overfald er reduceret med to pct. og risikoen for sexovergreb med mere end tre pct. Det er samtidig utryghedsformer, der altid har påvirket den generelle tryghed en del (se mere i figur 1.4 og ”Utryghedens vej” side 20-21).

Derimod er utrygheden for at miste jobbet vokset lidt. Det største hop i utrygheden ses dog hos den del af de beskæftigede, der ikke regner med at få job igen, hvis de mister det nuværende. Det er ganske rimeligt i betragtning af, at krisen også rammer mange i job, der for få måneder siden blev betragtet som sikre. Andelen er vokset med mere end 7 procentpoint fra 27,5 pct. til 34,7 pct. blandt samtlige beskæftigede!

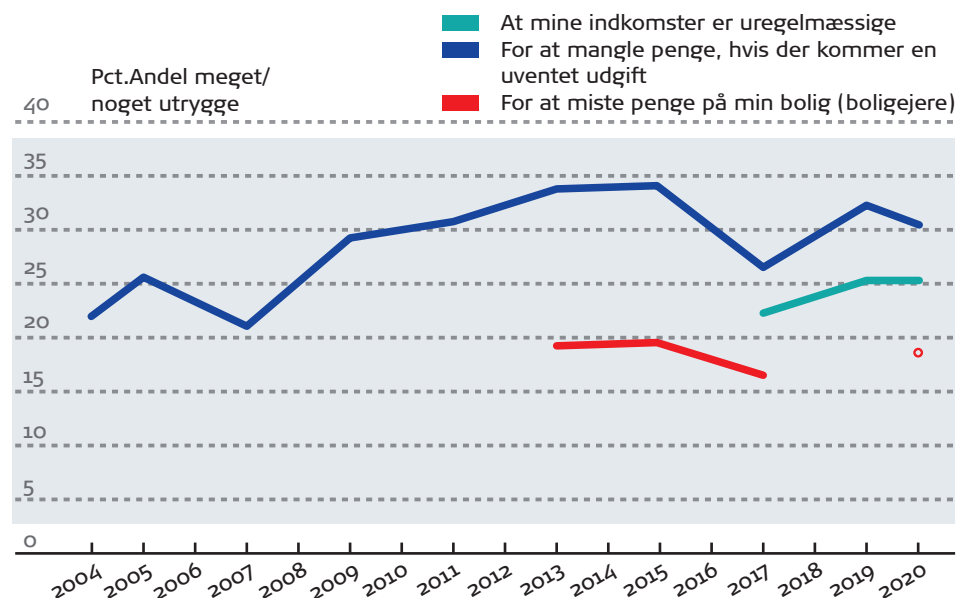
Figur 14.6 – Jobutryghed

Spørgsmål: Se figur 14.5.

Coronakrisen førte til højere ledighed og faldende omsætning. Bl.a. derfor må man forvente en større utryghed for indtægter i nogle grupper, ligesom den økonomiske uro kunne få udsatte boligejere til at frygte et dyk i ejendomsmarkedet. Der er dog ingen tegn på dette i målingen – tværtimod, jf. figur 14.7.

Figur 14.7 – Indkomstutryghed

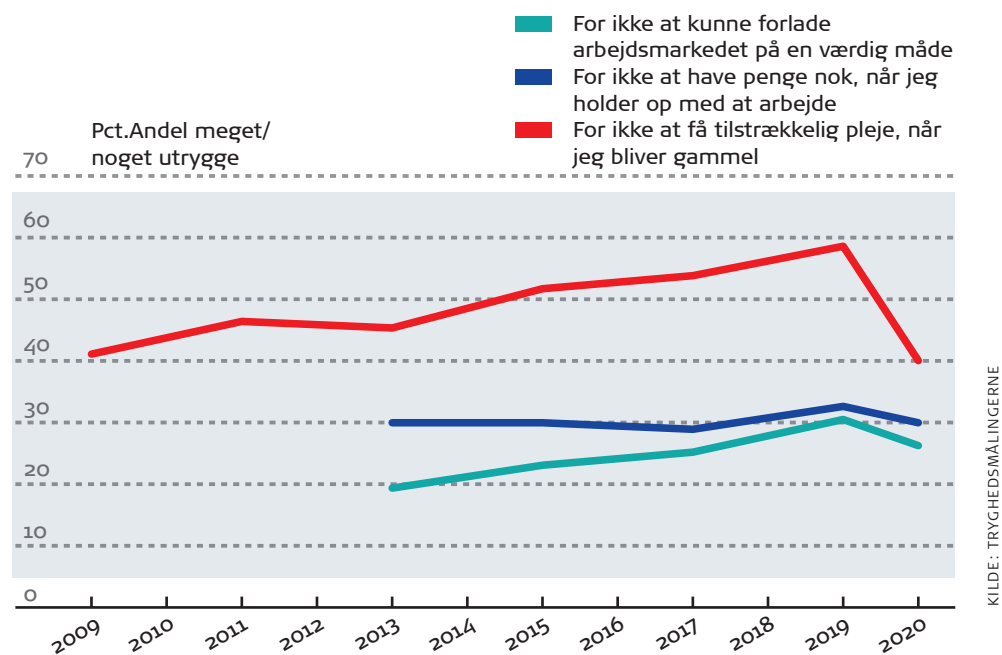
KILDE: TRYGHEDSMÅLINGERNE

Spørgsmål: Se figur 14.5.

En del af forklaringen ligger sikkert i de senere års betydelige opsparing i virksomheder og husholdninger, der betyder, at mange selv kunne tage de første stød – kombineret med det netværk af støtteordninger, garantier og udsatte skattebetalinger, der gradvis blev spændt ud under virksomheder og liberale erhverv i de første måneder af krisen. Faktisk ledte nedlukningen også til et faldende forbrug, så der vil være mere at tære på i husholdningerne i virkelig strenge tider.

Måske fik nogle også anskuelsesundervisning i, hvad en velfungerende velfærdsstat kan gøre, når det virkelig gælder. I så fald kan det være med til at forklare, at utrygheden for at mangle vitale velfærdsydelser faldt fra sommeren 2019 til maj 2020, som det ses i figur 14.8.

Figur 14.3 viste, at bekymringen for, om der råd til velfærd i fremtiden deles af to ud af tre, hvilket dog er lidt færre end i 2019 (et spørgsmål koblede direkte forestillingen om fremtidig smalhals sammen med coronakrisen). Hvorfor falder den konkrete utryghed så samtidig? En mulig forklaring er, at velfærdsutrygheden delvis har været et udtryk for kritik af velfærdstilbuddene og altså ikke alene en personlig utryghed². Denne kritik er stilnet af i coronakrisen, som vi skal vende tilbage til.

Figur 14.8 – Velfærdsutryghed

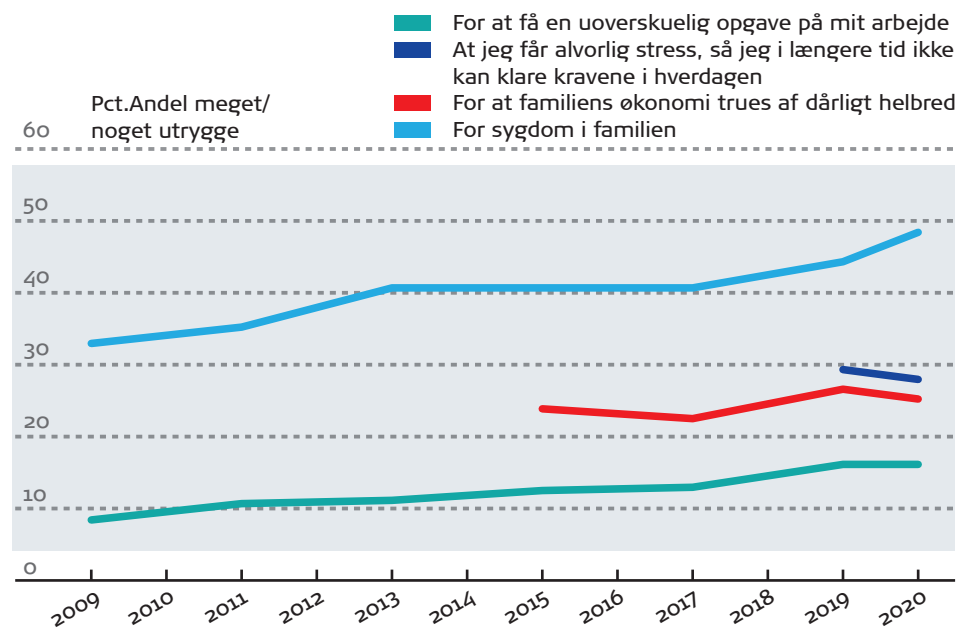
Spørgsmål: Se figur 14.5.

Utrygheden for at familiens økonomi trues af dårligt helbred har været stigende over de seneste målinger og var også en af dem, der bidrog til den generelle utryghed i befolkningen i sommeren 2019 (se figur 1.4 og side 20-21). I 2020 er den målt til en *lidt* lavere værdi, selvom utrygheden for sygdom i familien er steget med fire procentpoint til 48 pct. – jf. figur 14.9.

Forklaringen er nok især, at vi har været mest bekymrede for de ældste, hvor sygdom går ud over livskvaliteten, men ikke over indkomsten. Men også her kan krisens voksende tiltro til den offentlige velfærd spille en rolle.

Stressutrygheden er nogenlunde konstant, så selv om krisetiden har stresset nogle, har den beroliget mindst lige så mange. Mange har nok oplevet tiden som en undtagelsestilstand, hvor der kunne dispenseres fra nogle af de normale hverdagskrav og hvor gensidig hjælpsomhed blev prioriteret lidt højere.

Figur 14.9 – Stress og helbred

Spørgsmål: Se figur 14.5.

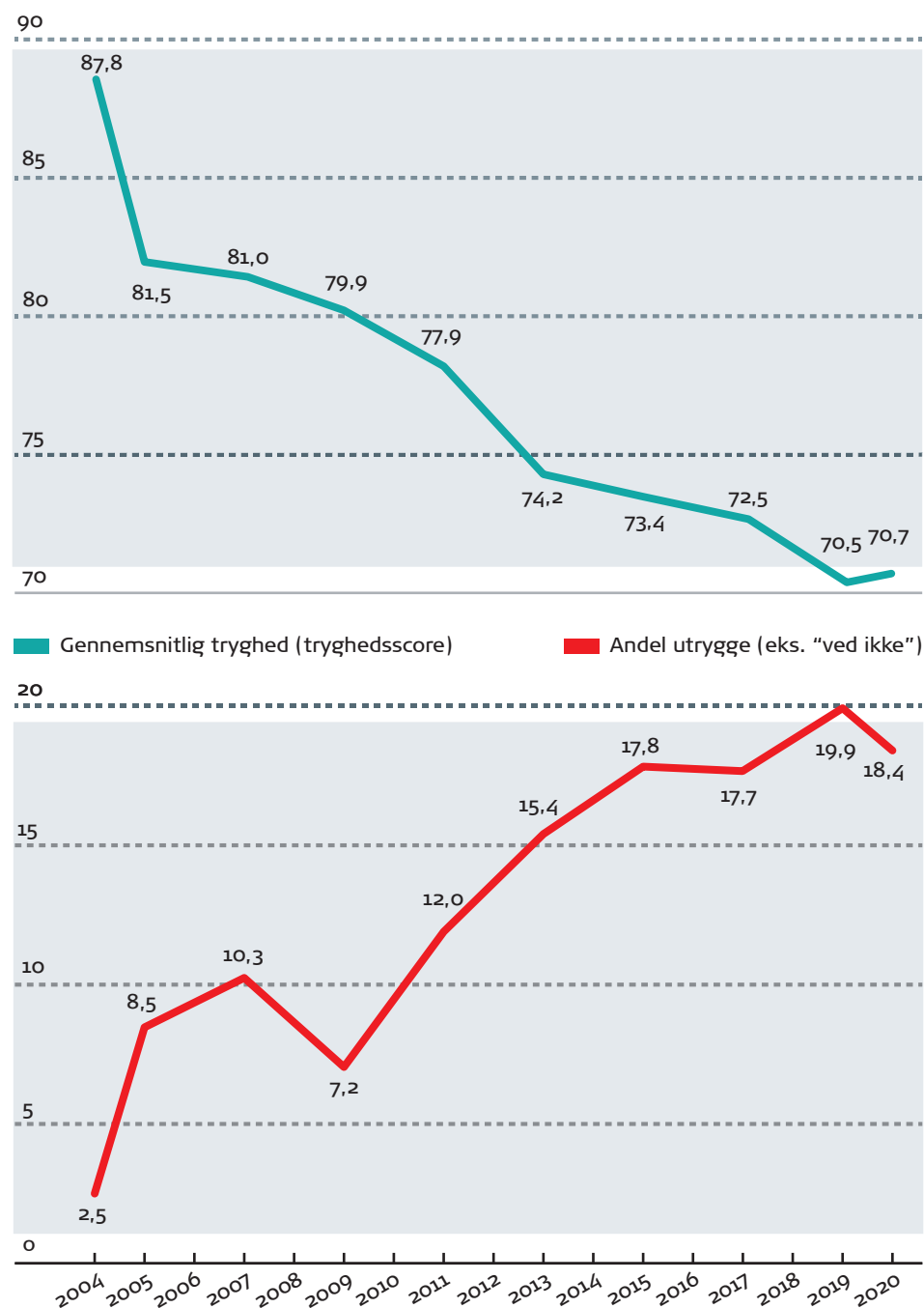
KILDE: TRYGHEDSMÅLINGERNE

Den samlede tryghed og utryghed

Epidemien gav anledning til en betydelig utryghed for smittefare. Det så vi i sidste kapitel (figur 13.1). Ovenfor så vi på udviklingen i de utrygheder, som spillede en rolle for den samlede tryghed i 2019 (og typisk også i årene før³). Også her fandt vi stigende utryghed på flere punkter. Utrygheden for ledighed, udstødelse og sygdom i familien voksede nævneværdigt, men måske mindre end kunne forvente. På andre punkter faldt utrygheden i perioden.

Hvordan påvirkede disse direkte og indirekte effekter af ti ugers epidemi og nedlukning den samlede tryghed og utryghed? Svaret ses i figur 14.10.

Figuren viser øverst, hvor trygge folk i Danmark føler sig i gennemsnit (Tryghedsscoren), og hvordan Tryghedsscoren har udviklet sig siden den første Tryghedsmåling for 16 år siden. Nederst vises udviklingen i andelen, der føler sig egentligt utryg i Tryghedsmåling 2019-20.

Figur 14.10 – Tryghed i Corona-Danmark

Spørgsmål: Her kommer først nogle spørgsmål der handler om, hvor tryk eller utryk du føler dig. På en skala fra 1 til 7, hvor 1 er "Jeg føler mig grundlæggende tryk i min hverdag", og hvor 7 er "Jeg føler mig grundlæggende utryk i min hverdag", hvor tryk føler du dig så? 18-65-årige. Definition af begreber ses i tekstboksen "Sådan måler vi", side 5. Om usikkerheden i tal og tendenser se tekstboksen side 10 og bilag 1.

Svaret er groft sagt: der skete ingenting med den samlede tryghed og utryghed. Skete der alligevel lidt, blev befolkningen snarere en anelse mere trygge og lidt mindre utrygge under epidemien, end de var i sommeren 2019. Selvom vi så, at de konkrete utrygheder kun har bevæget sig moderat, kalder det på en nærmere forklaring.

Tillidsressourcen

I den teori om tryghed, vi præsenterede side 43, bestemmes trygheden ikke kun af de ydre udfordringer, men også af de ressourcer, der er til rådighed for at håndtere dem. Blandt de vigtige ressourcer, vi fremhævede, var materielle reserver. En anden var den emotionelle og praktiske støtte fra nære omgivelser. En tredje central ressource er den støtte, man regner med få fra samfundet. Tilliden til andre. Tilliden til samfundsinstitutionerne. Tilliden til dem, der bestemmer.

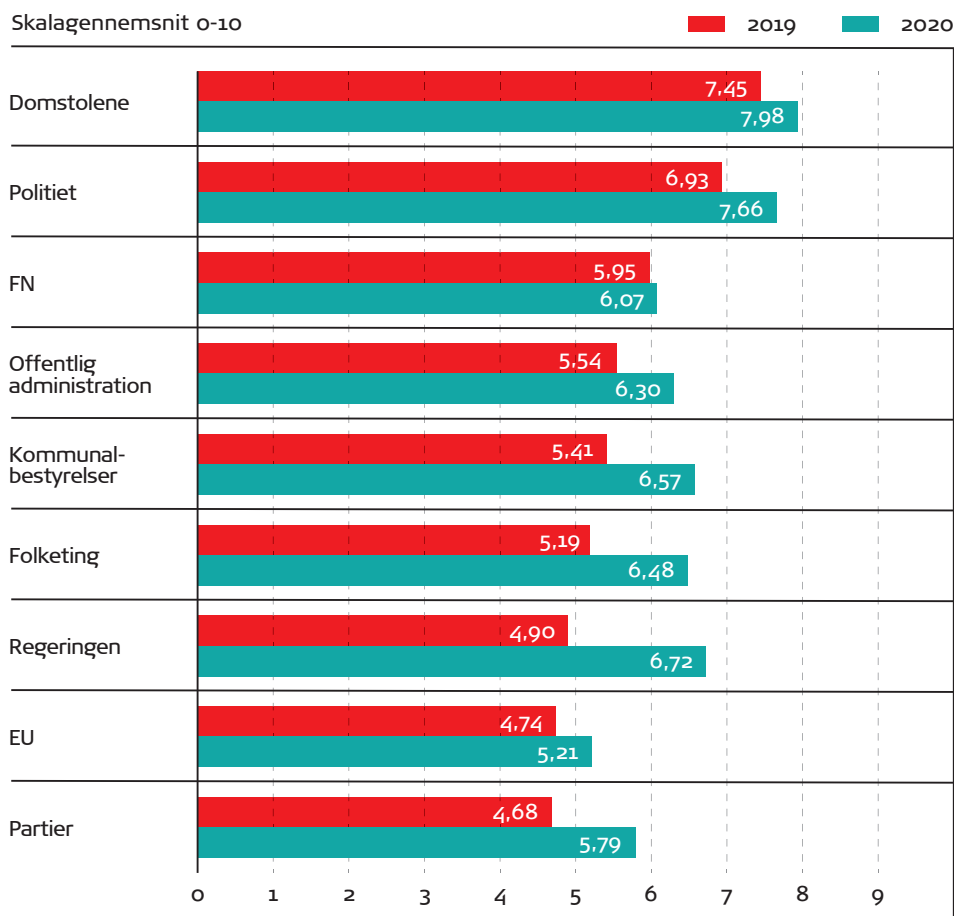
Den tillid er Danmark berømt for. Tiltroen til, at andre mennesker grundlæggende er godartede – den såkaldt generaliserede tillid – voksede i Danmark fra 1981 og frem til 2008. Fra et niveau tæt på det gennemsnitseuropæiske kom vi op på det enestående niveau, som man kendte i Norge og Sverige.

I kriseårene efter 2008 faldt tilliden lidt igen, navnlig blandt mennesker med dårligt helbred og mindre indtægter. Ikke desto mindre er tilliden i Danmark fortsat tårnhøj i sammenligning med alle andre end de øvrige nordboere⁴.

Forholdet er blevet bekræftet af tryghedsmålingerne, der hver gang har stillet det klassiske tillidsspørgsmål: "Nogle mennesker siger, at man kan stole på de fleste mennesker. Andre siger, at man ikke kan være forsigtig nok. Hvordan føler du det?" 60 pct. i Opfølgningsundersøgelsen 2020 var mest enige med den første svarmulighed, 32 pct. foretrak den anden, og de resterende tog ikke stilling. Svarfordelingen svinger ikke som bekymringerne, men ændrer sig normalt meget gradvis over mange år.

Den generaliserede tillid hænger sammen med tryghedsscoren og med den økonomiske utryghed. De meget utrygge og navnlig de meget økonomisk utrygge er mindre tillidsfulde i gennemsnit end dem, der er mere trygge. Hvad der er årsag og virkning er en hel diskussion for sig, men sammenhængen bekræfter, at tillid mellem mennesker er en ressource for trygheden.

Tilliden til samfundets institutioner er mere flygtig end den grundlæggende tillid mennesker imellem. Grundlæggende befinder den sig dog på et højt niveau i Danmark, og som vi så i kapitel 12, voksede den frem i mod 2019. I coronaepidemien er den næsten vokset ind i himmelen, som det ses i figur 14.11.

Figur 14.11 – Holder samfundets bærebjælker?

Spørgsmål: Her er en liste med forskellige institutioner. Angiv venligst på en skala 0-10, hvor stor tillid du personligt har til hver af disse institutioner. Skala: 0 = Slet ingen, 10 = Fuld tillid.

Tilliden er steget til alle samfundsinstitutioner, men en af dem skiller sig særligt ud. Den gennemsnitlige tillid til regeringen er gået næsten to procentpoint op. Noget tilsvarende er næppe målt før i fredstid. At tilliden til domstolene også er gået i vejret er sværere at forklare med andet, end at *tidevandet løfter alle både*.

Helbred, smitte og tillid

Et første spørgsmål er, om den nye tillid overhovedet har noget med coronakrisen at gøre?

I figur 14.12 sammenligner vi tilliden hos de grupper, der er mest utrygge for smitte med dem, der er mindre nervøse for samme.

Figur 14.12 – Smitteutryghed og regeringstillid

Gennemsnitlig tillid 0-10

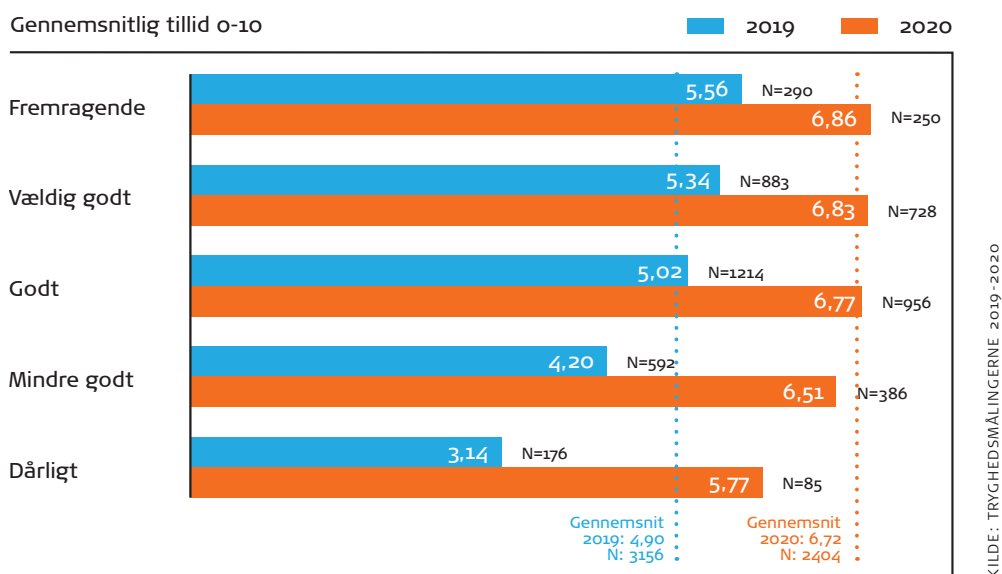
KILDE: TRYGHEDSMÅLING 19-20 - OPFØLGINGSUNDERSØGELSE

Spørgsmål: Hvor enig eller uenig er du i følgende udsagn: Jeg er nervøs for at blive smittet med coronavirus... Helt enig, enig osv. Spørgsmålet er sammenholdt med tillid til regeringen. Derefter er den gennemsnitlige tillid til regeringen blevet beregnet hos dem, der var henholdsvis helt enige, delvis enige osv. N= 2404.

Sammenhængen er tydelig: De enige (der er nervøse for smitte) har betragteligt *mere* tillid til regeringen end dem, der ikke er nervøse. I figur 13.1 så vi, at det navnlig drejer sig om kvinderne og de ældre – og at nervøsiteten ikke bare gjaldt dem selv, men mindst lige så meget pårørende.

En anden vinkel på spørgsmålet får vi ved at sammenholde tillid til regeringen med den enkeltes generelle helbred – der også giver et indtryk af, hvordan svarpersonen oplever sin egen risiko under epidemien.

Svarene ses i figur 14.13.

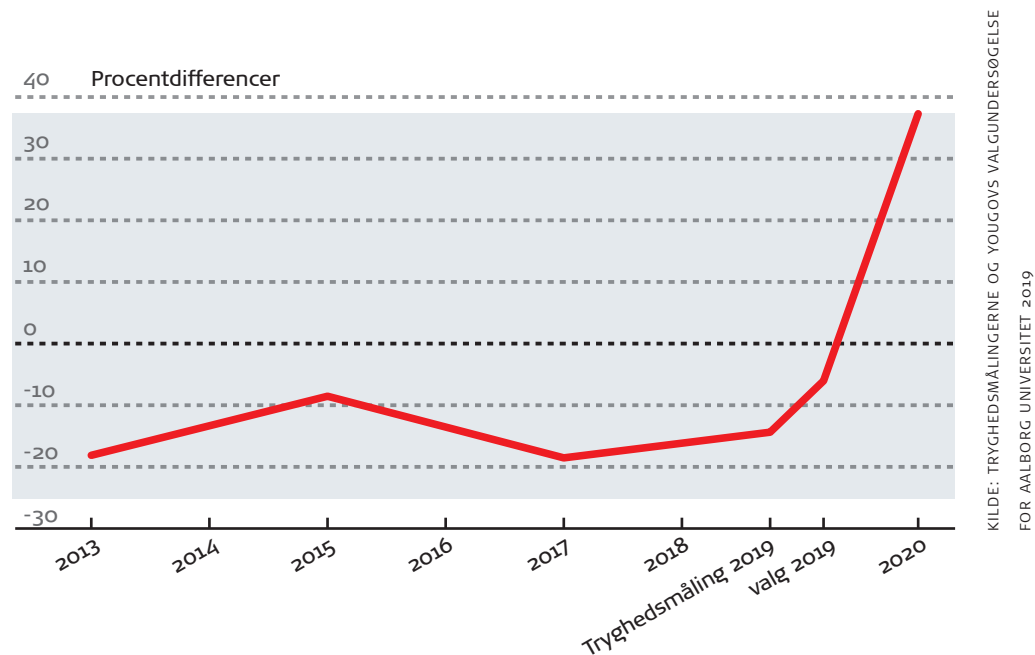
Figur 14.13 – Helbred og tillid til regeringen

Spørgsmål: Hvordan synes du, dit helbred er alt i alt? Gennemsnit er beregnet på samme måde som i figur 14.12.

Her kan vi også sammenligne med svar fra sidste sommer, da smitten ikke var aktuell (dvs. de blå bjælker). Det ses også her, at tilliden til regeringen er vokset mest hos helbredsudsatte personer. Blandt dem med direkte dårligt helbred er tilliden øget med fire et halvt point på tipunktsskalaen, sammenlignet med sidste år. Gruppen er ikke stor, og den forbedrede tillid hos de helbredsudsatte forklarer ikke hele den nye samdrægtighed mellem regering og folk. Men den bidrager til at hæve gennemsnittet og den kommer fra en gruppe, hvor tillid (og tryghed) har skrantet meget siden finanskrisen.

Bedømmelsen af politikernes indsats – eller mangel på samme – måles måske endnu bedre med et andet klassisk spørgsmål fra politologiens værktøjskasse. Hvor enig er du i følgende: man kan i almindelighed stole på, at vore politiske ledere træffer de rigtige beslutninger for landet. Udviklingen i befolkningens svar kan ses i skemaet i figur 14.14.

Figur 14.14 – De rigtige beslutninger

Spørgsmål: Hvor enig er du i følgende: Man kan i almindelighed stole på, at vore politiske ledere træffer de rigtige beslutninger for landet. Andelen af uenige/helt uenige er trukket fra andel enige/helt enige.

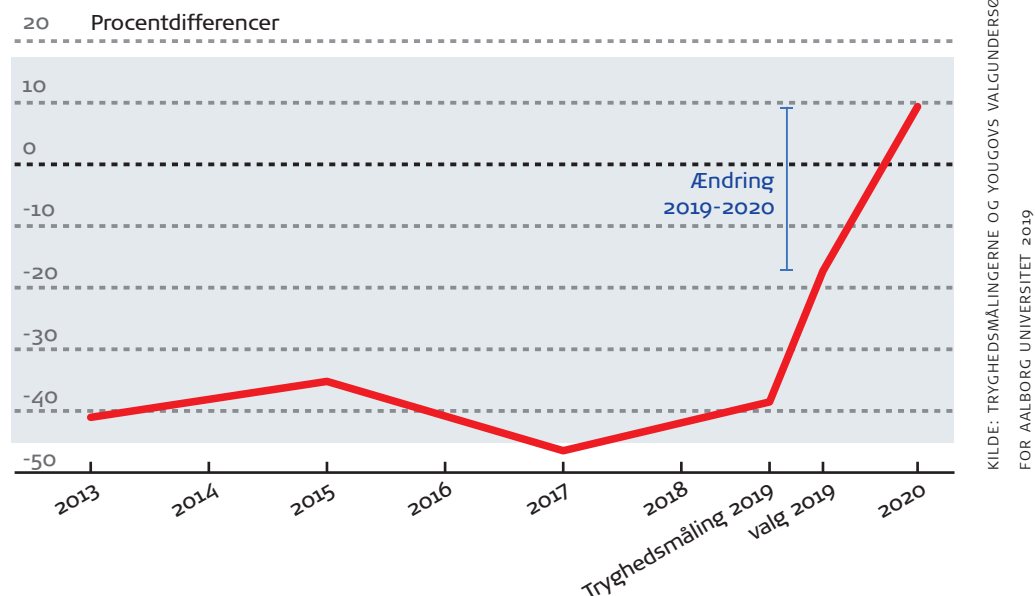
Også her er der tale om et vælgerskred – i tillidsfuld retning. Tilliden til politikernes evne til at lede landet havde det slet ikke godt frem til valget 2019. Allerede i Tryghedsmålingen ses dog en svag forbedring sammenlignet med 2017, der ligesom 2011 og 2013 markerede et lavpunkt, der ikke er *undergået* i 30 år.

Fremgangen i målingen lige efter 2019-valget *kan* i mindre grad skyldes regerings-skiftet og forhandlingerne om regeringsgrundlaget, der foregik i en positiv stemning. Men nok så vigtigt var det måske, at stort set alle partier i slutningen af valgkampen forpligtede sig til ikke at skære yderligere i velfærdsudgifterne.

Vælgernes opfattelse af, at velfærdsen var nedslidt, var den holdning der hang stærkest sammen med vælgernes tillid til politikerne. Vi har set denne holdning udvikle sig siden krisepolitikken i begyndelsen af sidste årti, der satte svage grupper under pres og bl.a. gjorde helbred til en vigtig politisk faktor (jf. også Tryghedsmålingerne for 2013, 2015 og 2017). Den lille fremgang omkring 2019-valget er dog en statistisk detalje, sammenlignet med den markante vækst i politisk tillid under corona-krisen.

Spørgsmålet om politikernes evne til at træffe de rette beslutninger siger ikke umiddelbart noget om, hvordan vælgerne betragter politikerne i almindelighed. Er der respekt for faget, eller er det politiske liv bare gøgl og fedtspil? Svaret finder vi med et tredje spørgsmål, der gengives i figur 14.15.

Figur 14.15 – Indtryk af politikerne

Spørgsmål: Hvor stor tillid har du til danske politikere i almindelighed? I figuren er andelen, der svarede Meget lille/Ret lille tillid trukket fra andelen, der svarede Meget stor/Ret stor tillid.

Der er tegn på at politikernes almindelige omdømme voksede i valgkampen i 2019, som mange opfattede som mindre konfrontatorisk og mere saglig end i mands minde. Den lodrette stigning i agtelsen for politikerne hører dog 2020 til. Der er næppe tvivl om, at det store flertal af vælgere havde respekt for de politiske systems, og navnlig regeringens krisestyring.

Et stærkt vidnesbyrd stammer fra analysefirmaet YouGov, der sammen med et forskerteam på det britiske Imperial College løbende har målt befolkningens syn på bl.a. deres regerings håndtering af coronakrisen i en række lande. På det internationale *approval*-barometer for regeringernes corona-politik ligger Danmark helt i top og gjorde det stort set hele vejen igennem de første ti uger af krisen⁵.

Så der er grund til at tro, at regeringen – og oppositionen – fortsat belønnes for en corona-politik, som vælgerne finder hensigtsmæssig. For regeringen har det givet vælgerfremgang, mens oppositionen foreløbig må nøjes med at glæde sig over, at politikerleden forsvandt. Der er også grund til at tro, at tilliden til såvel institutionerne som til det politiske system holdt utrygheden i ave.

Et bud på en samlet forståelse

Trygheden afhænger ikke af truslernes størrelse, men af, at man har ressourcer, der matcher dem.

Coronakrisen ramte Danmark i en enestående ressourcestærk situation. Økonomien var i topform på toppen af højkonjunkturen. Både staten, virksomhederne og husholdningerne havde opbygget reserver, så de kunne tage et af de dybe stød. Den halvdel af befolkningen, der er offentligt ansat eller som lever af SU, pension og andre offentlige overførsler, blev ikke ramt direkte på indkomsten. Et stadig mere fintmasket system af hjælpepakker sikrede i vid udstrækning job og indkomster i trængte brancher og liberale erhverv. Den (etniske) underklasse var mindre forarmet end i de fleste andre lande. Gadesovere og andre marginaliserede grupper udfordrede hverken folkesundheden eller den offentlige orden. Den kriminelle underverden, der udnytter situationen, når politiet er optaget andetsteds, fik vanskeligere arbejdsvilkår i det nedlukkede Danmark: Utryghed for vold, indbrud og terror, der er vigtige kilder til den generelle utryghed, faldt i de første ti uger af krisen.

Vi må antage at disse effekter er forbigående. Det gælder antagelig også utrygheden for at gå ned med stress, hvor nogle under nedlukningen måske ligefrem fik lejlighed til at ”stresse ned” og overveje deres prioriteter. De andre væsentlige ”motorer” bag utryghedsudviklingen i Danmark påvirkes efter alt at dømme negativt, men med forsinket virkning. Intet tyder umiddelbart på, at epidemien skulle lette trykket på de utrygge grupper uden for og på kanten af arbejdsmarkedet – langtidsledige, kronisk syge og kortuddannede (særligt mænd). At utrygheden for, om man ”kan få et job igen, hvis jeg bliver ledig”, er den af de målte utrygheder, der er vokset mest (ca. 7 procentpoint) under coronakrisen, er ikke noget tilfælde. Det er derfor i høj grad muligt at corona-krisen får utrygheden til at stige i det længere perspektiv. Også i Danmark.

Danmark har dog én ressource, der med en vis sandsynlighed kan vende udviklingen: den almindelige (eller ”generaliserede”) tillid mellem mennesker er i udgangspunktet højere i Danmark og Norden end i næsten alle andre lande. Det samme gælder tilliden til samfundets bærende institutioner, der ellers står for skud mange steder i disse år. Også støtten til EU er blevet stadig stærkere.

Som noget nyt er der samtidig sket et opsving i den politiske tillid, der ellers har skrantet i årene efter finanskrisen. Genopretningen tog antagelig fart under valgkampen i 2019, da de dominerende partier søgte mod løsninger i midten og lovede at tage sig bedre af velfærdsopgaver og befolkningsgrupper, som efter flertallets mening var blevet forsømt. Det nye regeringsholds fokus på arbejdsmarkedets seniorhold, og sidenhen på udsatte børn, understregede budskabet. Coronakrisens appeller om at beskytte sårbare ældre – og hinanden – forstærkede velfærdsfortællingen, som alle centrale partier efterhånden tilsluttede sig.

Fortællingen blev yderligere troværdig, da myndighedernes anbefalinger og indsatser rent faktisk virkede. Befolkningen oplevede, at de havde en regering – og en statsminister – som de kunne være trygge ved. De oplevede også Folketingets øvrige partier som seriøse medspillere. Den nye politiske tillid kan bidrage til at vende den udbredte pessimisme for velfærden, der har været en selvstændig driver bag den faldende tryghed i Danmark.

Men det forudsætter naturligvis, at den værste del af coronakrisen er overstået – sådan som det så ud i uge ti efter nedlukningen. At vi ikke rammes af nye COVID-19-bølger. At politikerne også kan håndtere de forestående fordelingskampe om regningen for coronakrisen, den grønne klimaomstilling og *velfærdsefterslæbet*. For ikke at tale om kaskaderne af internationale eftervirkninger på f.eks. økonomi, skrøbelige lande, storpolitik, *you name it*, der meget vel kan gemme sig bag horisonten.

Noter

- 1 Lykke Friis: Kronik i *Politiken* 17. maj 2020.
<http://thinkeuropa.dk/vaerdier/morgendagens-europa-er-her-allerede>
- 2 Man kan bl.a. bemærke – som vi også har gjort i tidligere tryghedsmålinger – at der kun er ringe sammenhæng mellem utrygheden på dette punkt og den generelle utryghed i hverdagen. Selvom denne utryghed deles af et pænt flertal optræder den ikke på listen over de dem, der ryster befolkningen mest. Se f.eks. figur 1.4 side 15.
- 3 Se f.eks. Tryghedsmåling 2017, bilag 2 s. 149.
- 4 En nuanceret gennemgang på basis af data fra den danske værdiundersøgelse findes hos Morten Frederiksen og Jonas Toubøls "Polarisering af danskernes tillid til hinanden" i "Usikker modernitet. Danskernes værdier fra 1981-2017". Morten Frederiksen (red.), Hans Reitzels forlag 2019.)
- 5 Den 22. maj, den sidste af de dage, Opfølgningsundersøgelsen kørte, angav 84 pct i Danmark, at de var meget eller rimeligt tilfredse med regeringens håndtering. Placeringen er den højeste tilslutning blandt de europæiske regeringer, der er målt på – med Norge og Finland på en anden- og tredjeplads med opbakning på hhv. 81 pct. og 74 pct. Længere nede findes Sverige, hvor regeringens corona-håndtering bakkes op af 55 pct. I bunden findes Storbritanien og Frankrig med en opbakning fra hhv. 45 pct. og 37 pct. af deres vælgere.

Den tillid, vi måler

Undersøgelser af tillid til politikerne er et af de områder, hvor YouGovs Danmarks-panel skyder betragteligt lavere end andre undersøgelser. Det fremgår bl.a. af systematiske sammenligninger mellem resultaterne af Tryghedsmålingerne og universiteternes Valgprojekt, der i flere tilfælde er foretaget omtrent samtidig.

Formentlig er Valgprojektet mest retvisende, når det gælder tillidens niveau, men udviklingstendensen er nøjagtigt den samme som i Tryghedsmålingerne. Trækker man de mindre tillidsfulde fra de mere tillidsfulde (opinionsbalancen) og lægger 20 point til, så passer tallene nydeligt sammen i de tilfælde, hvor der er foretaget identiske målinger på samme tid¹.

Omregnet på denne måde bliver tallene i Opfølgingsundersøgelsen de højeste tillidstal, der er målt siden den første valgundersøgelse i 1971. Tilliden overgår med en forholdsvis bred margin tilliden i 1971, 2001 og 2005, der er tidsseriens toppunkter.

I en undersøgelse af befolkningens medieforbrug og holdninger under Corona-krisen, som TrygFonden sammen med Søren Schultz-Jørgensen foretog en uge efter nedlukningen, indgik spørgsmålet om tilliden til politikere også, og her var tilliden øjensynlig endnu højere: 35 pct. var helt enige i, at de politiske ledere almindeligvis træffer de rigtige beslutninger, 48 pct. delvis enige. Kun hhv. 6 og 3 pct. var helt eller delvist uenige. her Opinionsbalancen var således svimlende +74, mod +37 i YouGov målingen². Hvis vi omregner YouGov-tallene som nævnt, vil estimatet for den (mest muligt) "sande" populationsværdi være +59-60 i maj 2020, hvor YouGov-målingen blev foretaget. Derfra er der et spring til +74 i Megafon-målingen. Forskellen kan skyldes en bias i Megafon-panelet, og antagelig også, at spørgsmålet optrådte i en kontekst med en massiv overvægt af corona-spørgsmål. Derimod skyldes det næppe et særligt peak af begejstring for politikerne i sidste halvdel af marts.

Noter

- ¹ Et dybtgående metodisk studie med grafer for langtidsudviklingen 1971-2015 findes i Jørgen Goul Andersen . "Stigende politisk mistillid", pp. 279-322 i Jørgen Goul Andersen & Ditte Shamshiri-Petersen (red.). Fra krisevalg til jordskredsvalg. Vælgere på vandring 2011-2015. København: Frydenlund Academic (2017)
- ² Tallene hos Megafon er – som YouGovs – vejret efter køn, alder bopæl, uddannelse, men desuden også efter parti. En tilsvarende vejning efter parti giver dog ikke nævneværdige ændringer i YouGov-dataene for politisk tillid.

Bilag

Bilag 1 – Sådan har vi lavet Tryghedsmåling 2019-20

Tryghedsmålingen 2019-20 er baseret på fire undersøgelser, der er gennemført mellem juni 2019 og maj 2020. Data til hovedundersøgelsen er indsamlet mellem 16. juni og 13. august 2019, mens data til Opfølgningsundersøgelsen er indsamlet mellem 17. og 22. maj 2020. Der er desuden gennemført to kontrolundersøgelser i november-december 2019.

Hovedundersøgelsen er gennemført i samarbejde med analyseinstituttet YouGov. Den dækker den voksne befolkning over 18 år og er foretaget mellem 16. juni og 13. august 2019. Som tidligere Tryghedsmålinger er den gennemført via nettet (et såkaldt Computer Assisted Web Interview).

I alt er der gennemført 6689 interview inden for målgruppen. Ud af disse 6689 respondenter har 2647 respondenter deltaget i en eller flere af de tidligere tryghedsmålinger, hvilket gør det muligt at undersøge, om svarpersonerne har ændret svar over tid. Panelets størrelse gør det desuden muligt at undersøge holdninger i mindre grupper i befolkningen.

Opfølgningsundersøgelsen er ligeledes gennemført af YouGov, der har foretaget 2523 CAWI-interviews inden for målgruppen. Ud af disse 2523 respondenter har 2197 respondenter gennemført tryghedsmålingen 2019. Formålet var at undersøge adfærd og holdninger i coronakrisen og navnlig at undersøge, hvordan udviklingen efter epidemiudbruddet og den såkaldte nedlukning af Danmark påvirkede befolkningens tryghed og andre centrale parametre.

Det var oprindelig planen, at interviewrunden for Hovedundersøgelsen skulle afsluttes før sommerferien 2019. Det viste sig dog, at nogle grupper var ret stærkt underrepræsenterede. Hypotesen var, at den skæve svarfordeling i høj grad skyldtes, at panelet var blevet overbebyrdet af undersøgelser i tiden omkring folketingsvalget, så kun de mest entusiastiske holdt ud til slutningen af juni.

Interviewrundens slutning blev derfor rykket frem til medio august, samtidig med at YouGov navnlig forsøgte at få flere til at svare ved gentagne rykkere. Det lykkedes til en vis grad, men der var stadig grund til skepsis over for stikprøven. Bl.a. så svarpersonerne ud til at have et lidt dårligere helbred end befolkningen som helhed. Der var også en overraskende overvægt af stemmer på Dansk Folkeparti, Nye Borgerlige og Stram Kurs sammenlignet med Folketingsvalget. Overraskelsen skyldtes ikke så meget afvigelsens størrelse, men mere at afvigelser for disse partier i andre survey-undersøgelser typisk går i den modsatte retning. Paradoksalt var disse afvigelser kombineret med en temmelig markant underrepræsentation af kortuddannede, som ellers er overrepræsenterede blandt disse partiers vælgere.

Generelt var der tale om skævheder, som man ikke kan komme ud over gennem vejning, og som principielt kunne påvirke undersøgelsens hovedresultater.

YouGov gennemførte derfor en ny undersøgelse for at klarlægge, om skævheder i stikprøven kunne forklares med de særlige forhold omkring folketingsvalget. Samtidig blev der igangsat en parallel kontrolundersøgelse hos Danmarks Statistik, hvor respondenterne udvælges via en lodtrækning blandt alle i CPR-registret. Formålet var at sammenholde resultaterne af undersøgelser, der er gennemført med forskellige metoder. Den sidste metode anses for at være bedre end panelmetoderne, selvom der typisk er problemer med lave svarprocenter. Det kan tilføjes, at der – også ved CPR baserede stikprøver – typisk er mindre afvigelser for svarpersonernes partifordeling, sammenlignet med folketingsvalget.

Kontrolundersøgelsen hos YouGov blev gennemført for en ny stikprøve af medlemmer af Danmarkspanelet i perioden 31. oktober – 17. november 2019. Kontrolundersøgelsen dementerede, at det især var udtrætning af panelet, der lå bag skævhederne i stikprøven. Igen var der afvigelser fra bl.a. Den Nationale Sundhedsprofil på selvvrurderet helbred – endda en smule større end i første omgang. Hvor det er mest relevant, har vi derfor vejret tallene med helbredsfordelingen i Den Nationale Sundhedsprofil – og i tidligere Tryghedsmålinger – for at undersøge, hvor robuste/følsomme resultaterne var i forhold til denne afvigelse. Hvis vi antager, at stikprøven i 2019 havde haft samme helbredstilstand som i 2015, viser denne beregning, at andelen af utrygge i 2019 ikke er 19,9, men 19,3 (en stigning fra 17,8 pct. i 2015). Andelen af økonomisk utrygge ville være 16,1 i stedet for 17,5, og reduktionen siden 2015 på 4 procentpoint i stedet for 2,7. Disse beregninger er ikke nævnt i tekst og tabeller, men er alene anvendt til at vurdere betydningen af de stikprøveskævheder, vi fandt i de to YouGov-målinger.

Danmarks Statistiks kontrolundersøgelse blev gennemført mellem 18. november og 13. december 2019 på basis af et skema, der med få undtagelser er identisk med Tryghedsmålingen. Det er, ligesom de øvrige, hovedsagelig sket i form af CAWI-interviews på nettet. Dog er der rykket via telefon, og knap 11 procent af svarper-

sonerne er interviewet pr. telefon for at få nogle med, der ikke svarede i første omgang. Der er både sendt besked i e-Boks og samtidig invitation via brev til de repræsentativt udvalgte svarpersoner. Efter tre skriftlige og en telefonisk rykker havde i alt 50,5 pct. svaret, hvilket i dag anses for en normal svarprocent.

Rekrutteringen af svarpersoner foregår med forskellige metoder hos YouGov og Danmarks Statistik. Ideelt skulle svarpersonerne være et helt tilfældigt udsnit af befolkningen udvalgt ved lodtrækning. Al tvivl om resultatet vil i så fald alene afspejle den statistiske usikkerhed for en stikprøve af denne størrelse.

I panelundersøgelser som YouGovs har svarpersonerne meldt sig selv. Først har de meldt sig til YouGovs Danmarkspanel, som firmaet løbende arbejder på at få til at ligne befolkningen. Dernæst har de sagt ja til at deltage i netop denne undersøgelse, dog således at computeren sikrer, at svarpersonerne afspejler befolkningen med hensyn til køn, alder, bopælsregion og uddannelse. Hvis det ikke lykkes helt, vejes data så svarene kommer til at svare til befolknings sammensætningen på disse fire dimensioner.

Danmarks Statistik ligger tættere på idealet. Man trækker lod i CPR-registret, så stikprøven er fuldstændig repræsentativ. Eneste kilde til afvigelser er i princippet den statistiske usikkerhed. Svagheden er til gengæld, at kun halvdelen af de inviterede ender med at svare. Også her sker en vejning af data, og den inddrager flere dimensioner. Ud over køn, alder, uddannelse og bopælsregion, korrigerer den for: familieindkomst, familietype, etnisk baggrund og socioøkonomisk status. Der er grund til at antage, at denne metode generelt giver mere retvisende resultater, selvom det i nogle sammenhænge må vejes op imod stikprøvestørrelsen, der er ca. seks gange så stor i YouGovs første måling.

YouGov og Danmarks Statistik bruger begge Danmarks Statistiks registre over den objektive fordeling i befolkningen som en facitliste, når de vejer data. De tager som nævnt ikke højde for bl.a. helbredsforskelle, som især må bygges på svarpersonernes egne oplysninger.

Alt i alt viser analyserne, at YouGov-målingerne i en del tilfælde afviger nogle procent fra det, vi finder i Danmarks Statistisk undersøgelse med et strengere metodisk design. Bl.a. overdriver YouGov-målingerne efter alt at dømme andelen af utrygge med nogle procent. Men kontrolmålingerne anfægter kun helt undtagelsesvis det store billede og underbygger dermed troværdigheden af udviklingstendenserne i vores tidsserier.

Svarfordelingen i mindre grupper kan vi kun få et indtryk af i kraft af det store antal svarpersoner i YouGovs stikprøve.

Forskellene mellem samfundsgrupperne er normalt uhyre robuste i forhold til variationer i survey-design. Man finder altså de samme forskelle mellem mænd og kvinder, unge og gamle, beskæftigede og arbejdsløse osv. Og med de store YouGov-målinger kan man gå ned på temmelig små grupper, inden resultaterne bliver upålidelige pga. stikprøveusikkerheden (populært kaldet den statistiske usikkerhed).

Tryghedsmåling 2019-20 er udformet af **professor Jørgen Goul Andersen**, Aalborg Universitet, **konsulent Jacob Andersen**, Dansk Kommunikation og **forskningschef Anders Hede**, TrygFonden. Analysen af data er foretaget af Jørgen Goul Andersen. Projektet er ledet af Jacob Andersen, der også har forfattet teksten. Det er den 9. mere omfattende tryghedsmåling, som er gennemført af TrygFonden siden 2004, hvortil kommer flere mindre undersøgelser af bl.a. befolkningens syn på bl.a. terror og digital tryghed. Alle undersøgelserne er præsenteret her, hvor de også kan downloades:

<https://www.tryghed.dk/viden/tryghedsmaalinger>

Bilag 2 – Samfundsbekymringer 2013-20

Tabellen gengiver de spørgsmål om samfundsbekymringer, der er stillet i Tryghedsmålingerne 2013-20. Spørgsmålene er i nogle tilfældet stillet i forskellige varianter til forskellige subsamples for at undersøge betydningen af spørgeformulering.

Pct.Andel bekymrede i hele befolkningen

	Bekymret I alt 2020	Bekymret I alt 2019	Bekymret I alt 2017	Bekymret I alt 2015	Bekymret I alt 2013
ikke penge nok til de ældre	62.5	66.2	66.1	65.7	
... selv.. købe (ældre) pleje		68.4			
ikke råd til velfærd i fremtiden	65.2	69.2	68.8	63.5	65.9
børn og unge trives dårligt	52.1	70.5			
At uligheden i samfundet vokser		57.7	56.9		
børn vokser op i fattige familier	44.4	58.1			
Arbejdsløsheden	57.8	28.2	41.3	52.4	66.3
pol. uden svar på økon. udfordr.	53.3	54.2	55.5	55.1	64.8
mange år, før ude af økon. krise				52.4	63.4
grådige finansfolk ny øk. krise		63.6	61.7		
danskere i alt for stor gæld			50.0	37.5	49.0
At renten kan stige	29.5	21.5	26.9	24.3	29.2
Dk ikke klare sig i glob. konkurr.				39.5	
Danske udd. sakker bagud				37.1	
danskere ikke leve op til udvikl. krav				32.8	
At robotter mv gør job overflødige		35.0			
kunstig intelligens tager magten fra os		29.7			
.. skat ... vanskeligt f DK at konkurrere		39.1	39.9		
.. for lille økon. fordel ved lavtlønsjob		42.5	43.9		
At sociale ydelser misbruges		63.6			
Kriminalitet	43.2	55.1	59.8	54.3	59.6
kriminelle bander får større spillerum		67.3			
At vigtige funkt lammes af cyberangreb		52.3	63.0		
Danmark bliver ramt af et terrorangreb	33.3	38.0	53.3	32.9	24.1
det mislykkes at integrere indvandrere	50.7	62.3	67.3	58.2	58.5
langt flere flygtn. og migranter	48.2	58.0	65.0		
umenneskelige metoder flygtn. væk		39.0			
Danmark .. mister.. selvst. som nation		44.3	48.9	42.7	49.1
At Danmark deltager i krige		39.8	50.5	40.6	41.9
At Rusland truer sine nabolande	41.7	51.1	58.1		
Dk ... selv forværre forh. t Rusland		24.1			
Kina ... dominere hele verden	44.6	42.7			
At Danmarks forsvar er blevet for svagt		31.6			
USA ikke længere troværdig allieret	54.6	56.1			
At EU går i opløsning		22.4	30.9		

	Bekymret I alt 2020	Bekymret I alt 2019	Bekymret I alt 2017	Bekymret I alt 2015	Bekymret I alt 2013
At samarbejdet i EU ikke fungerer	46.0	49.5			
EU's løsn. flygtn.probl. ikke effektive	58.4	64.9			
At man ikke kan stole på fødevarer		33.7	34.7	54.3	45.7
At miljøet bliver ødelagt		71.7	66.2	54.5	54.5
Pol. for langsomme m ... udslip af CO2		52.6			
Den globale opvarmning	55.5	69.7	62.1	49.0	48.4
Får os ikke omstillet til klimaforandr.	47.2	61.5			
At danskerne lever et alt for stresset liv	48.2	54.4	56.8	48.0	47.7
At danskernes livsstil er usund		40.1	41.2	38.6	42.2
Ekstreme pol. holdn. mere udbredt	53.0	64.1			
Får ikke et velfungerende skattevæsen	51.6	54.5			
Skattevæsenet er blevet dårligt styret		74.6			
At politikerne ikke kan samarb.	33.1	48.3			
Regler/forbud ødelæg personlig frihed	40.5	48.7			
At Hovedstaden styrkes ...		45.8			
internethandel gør byerne kedelige		45.7			
det går for langsomt m ligestilling		29.2			
Coronaepidemien varer flere år	56.7				
Coronaepidemien dyb økonomisk.krise	72.6				

Ved ikke lagt sammen med Hverken/eller. Vejede data, *hele* befolkningen.

2019: q45a.1-q45c.15. 2015-17: q45.1-q45.21. 2013: q28a.1-q28a.18. Hele bef., vej. N ca. 1500, resp. ca. 1685, i 2017 og 2019 (splitsample); godt 6.000 i 2013 og 2015 og godt 2500 i 2020

Der er brugt følgende spørgeformulering: Nedenfor er nævnt en række samfundsproblemer, man som borger i Danmark kan være mere eller mindre bekymret over. Angiv hvor bekymret du som borger for tiden er for hvert af disse samfundsproblemer:

At det mislykkes at integrere ind- vandrere i samfundet... At der ikke bliver råd til velfærd i fremtiden... At Danmark gradvis mister sin selvstændighed som nation... At danskerne lever et alt for stresset liv... At danskernes livsstil er usund... At EU går i opløsning... At politikerne er for langsomme med at mindske Danmarks udslip af CO2..Den globale opvarmning... At Danmark deltager i krige... At grådige finansfolk skaber en ny økonomisk krise... At Rusland truer sine nabolande... At der kommer langt flere flygtninge og migran- ter... At EU går i opløsning... At samarbejdet i EU ikke fungerer... at vi ikke får et velfungerende skattevæsen igen... At vigtige funktioner i samfundet kan blive lammet af cyberangreb... At der er for lille økonomisk fordel ved at tage et lavtlønsjob fremfor at gå ledig... At skattetrykket gør det svært for danske varer at konkurrere... At uligheden i samfundet vokser... At flere børn vokser op i fattige familier... At man selv skal købe sig til pleje som ældre for at få en god standard... At kunstig in- telligens tager magten fra os mennesker... At robotter og andre maskiner gør mange job overflødige... At det går for langsomt med at ligestille mænd og kvinder... At politikerne på Christiansborg ikke kan samarbejde... At sociale ydelser misbruges... At skattevæsenet er blevet dårligt styret... At vi ikke får omstillet os hurtigt nok til klimaforandringerne... At kriminelle bander får større spillerum At mange børn og unge trives dårligt... At Hovedstaden styrkes på bekostning af det øvrige land... At USA ikke længere er en troværdig allieret... At Danmark selv er med til at forværre forholdet til Rusland ..At Danmarks forsvar er blevet for svagt .. At Kina med tiden kommer til at dominere hele verden... At EU's løsninger på flygtningeproblemet ikke er effektive...At flere regler og forbud går ud over den personlige frihed... At ekstreme politiske holdninger bliver mere udbredte... At den voksende internet-handel gør byerne mere kedelige.

Svarmuligheder: Meget bekymret, Bekymret, Hverken bekymret eller ubekymret, Ubekymret, Ved ikke

© Copyright TrygFonden smba

Redaktion: Dansk Kommunikation ApS.

Illustration: Camilla Thyrring Ludvigsen

Design: Morten Petersen, ReflektDesign

Foto: Forside: Signe Goldmann

S. 4: St. Glostrup, Hovedstadens Beredskab

S. 46: Natteravnene

S. 74: Henning Bagger/Ritzau Scanpix

S. 106: SEBFoto.dk/Svend-Erik Boysen

S. 136: Morten Petersen, ReflektDesign

Udgiver: TrygFonden smba

ISBN: 978-87-93652-04-0

TrygFonden smba

(TryghedsGruppen smba)

Hummeltoftevej 49

DK-2830 Virum

www.trygfonden.dk

TrygFonden

TrygFonden varetager TryghedsGruppens almennyttige arbejde. TryghedsGruppen er hovedejer i forsikringsselskabet Tryg og skaber værdi og tryghed gennem langsigtede investeringer og almennyttige uddelinger.